

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 4

ТУРИЗМ ХХІ СТОЛІТТЯ: проблеми та перспективи

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ТУРИЗМ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Випуск 4

Хмельницький - 2018

УДК 338.48-027.1(477)«280»
3 76

3 76 Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2018. – Вип. 4. – 142 с.

У збірнику наукових праць «Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи» представлено узагальнені тези доповідей та виступів учасників засідання круглого столу «Учнівсько-студентський туризм: від проблем до перспектив». Авторами статей розкрито широке коло актуальних проблем: історія розвитку учнівсько-студентського туризму; навчально-освітня робота туристично-краєзнавчих центрів у контексті розвитку туризму; роль і значення туристичних фірм регіону щодо пропагування учнівсько-студентського туризму; музеї: реалії і перспективи у розвитку молодіжного туризму Хмельниччини; бібліотеки в системі туристично-рекреаційної діяльності; перспективи кадрового забезпечення туристичної галузі; розвиток окремих видів туризму краю.

Адресовано широкому колу читачів: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП (головний редактор); **Авсієвич А. В.**, доктор філософії в галузі права (PhD); **Гуменюк А. Ф.**, кандидат економічних наук, доцент; **Коцюк В. Д.**, кандидат історичних наук; **Олійник В. В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Пажимський Б. О.**, директор Державного історико-культурного заповідника «Самичики»; **Парандій В. О.**, кандидат історичних наук, доцент; **Савчук Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Трембіцький А. М.**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Лисак В. Ю., кандидат економічних наук, доцент;
Олійник О. С., кандидат економічних наук, доцент.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 8 від 24 вересня 2018 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2018
© автори статей

ЗМІСТ

Білий Л. Г.

ТУРИЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН..... 6

Бардецька А. О., Юхимович О.А.

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ ЯК
ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ РЕГІОНУ 8

Гаврилюк В. М., Юхимович О.А.

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ УЧНІВСЬКО-СТУДЕНТСЬКИМ ТУРИЗМОМ
НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ..... 16

Гжехулка О.В.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.. 21

Гуменюк А. Ф.

ПОДАТОК НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ: ОПОДАТКУВАННЯ
ПРИБУТКУ ПО-НОВОМУ 27

Колесник Н. В.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ І
КРАЄЗНАВСТВА В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 32

Коцюк В. Д., Коцюк Н. В.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ І ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ТА
РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ..... 39

Маліновська Г. О.

ФАКТОРИ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА
КАНЬЙОНИ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТЕР'Я..... 45

Матвєєв А. Ю., Низенко Г. В., Назарчук М. О.

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК СПОСІБ ВІДРОДЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ..... 51

Неспляк В. В. ЗМАГАННЯ З ТЕХНІКИ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ – СПОРТ ДЛЯ СИЛЬНИХ ДУХОМ.....	56
Оліх Г. І. БЛОКУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ КРІЗЬ ПРИЗМУ НОВЕЛ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	57
Олійник О.С. РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	62
Пажимський Б. О. МАЄТКИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ В РАМКАХ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА МУЗЕЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	68
Пажимський Б. О. СОЦІОКУЛЬТУРНА МІСІЯ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «САМЧИКИ».....	75
Пажимський О. М. МАЄТКИ (ПАЛАЦОВО-ПАРКОВІ АНСАМБЛІ) Й СЕЛЯНСЬКЕ ПИТАННЯ: «МАЄТОК-СЕЛО»; ПОГЛЯД МИХАЙЛА БРАЙЧЕВСЬКОГО.....	79
Парійчук В. В., Гжехулка О. В. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ.....	88
Рудик А. Р., Юхимович О.А. ТУРИСТИЧНИЙ КЛАСТЕР ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ.....	93

Степанова О. В.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ
РОБОТИ З УЧНЯМИ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНОГО
ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОЕКТУ «ІНТЕРАКТИВНА
КУЛЬТУРНО-ТУРИСТИЧНА МАПА ХМЕЛЬНИЧЧИНИ»)..... 99

Трембіцький А. М.

ІСТОРИЧНІ ОПИСИ ПОСЕЛЕНЬ КРАЮ – СКЛАДОВА
ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА (З ДОСВІДУ
КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ЗАКАРПАТСЬКОГО
КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ)..... 106

Федоров Ю. І., Пододименко О. О., Ганджук С. С.

ЕКСКУРСІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЗАСІБ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ..... 117

Федчишен Д. В.

НАЙПОШИРЕНІШІ ВИДИ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ
НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ..... 123

Цимбалюк Г. С.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ
ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ..... 125

Чайковський В. В.

ТУРИСТСЬКІ ПОХОДИ – ШКОЛА ЖИТТЯ..... 129

Черкасова Т. М.

МАНДРУВАННЯ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМИ
БУДЕННОСТІ ЖИТТЯ..... 129

Шкарпета Ю. М.

МУЗЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА «СВІТЛИЦЯ» – ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НВК №10
м. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО..... 135

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 139

Л. Г. Білий,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ТУРИЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Туризм з давніх часів відіграє важливу роль у розвитку суспільства. Його можна віднести до того виду діяльності людства, чия історія починається разом з виникненням і розвитком цивілізації. У кожній історичній епосі є такі елементи діяльності людей, які так чи інакше підпадають під категорію туризму.

Необхідність і потреба в подорожах виникла у наших предків ще в глибоку давнину. Людині протягом всієї її еволюції було властиво прагнення до світопізнання і першовідкривання з метою розвитку торгівлі, завоювання і освоєння нових земель, пошуків ресурсів і нових транспортних шляхів.

У багатьох людей з'являється потреба побачити нові райони і країни, познайомитися з життям і звичаями їх народів. Все це послужило причиною виникнення особливої форми подорожей – туризму. Туризм давно став нагальною необхідністю і невід'ємною частиною життя людини. Рано чи пізно людина відчуває потребу відправитися в подорож. Прагнення людини до різноманітності вражень набуває чіткі обриси, коли вона приходить до рішення провести вільний час поза домом, розраховуючи зі зміною місць зняти нервову напругу і втому.

Інтерес населення до туризму зростає з кожним роком. Згідно зі статистичними даними СОТ протягом останніх десятиліть спостерігається постійне зростання обсягів міжнародного туризму.

Нині в світі розвиваються всі види туризму, не є винятком і молодіжний. Молоді люди від 18 до 30 років є найбільш активними туристами, тому що саме в цьому віці потреба в подорожах дуже висока. Молоді властивий оптимізм. Людина приступає до реалізації свого життєвого задуму, вона сповнена сил і енергії, бажання здійснити свої цілі та ідеали. У молодому віці найбільш доступні найскладніші види професійної діяльності, найбільш повно й інтенсивно відбувається спілкування, легко встановлюються і

розвиваються відносини дружби і любові. Молодість вважається оптимальним часом для самореалізації, чому і сприяє туризм у всіх його проявах. Таким чином, можна сказати, що молодь являє собою найбільш мотивовану категорію людей, які займаються туризмом.

Туризм – динамічна галузь у світі, жодний прогноз не передбачає призупинення її розвитку в XXI ст. Міжнародний туризм – найбільш прибуткова у частині експорту галузь, важлива складова платіжного балансу багатьох країн.

Зазначимо, що туризм відіграє важливу роль у створенні робочих місць, і за прогнозами, впродовж наступних п'яти років у світі створюватиметься 2500 нових робочих місць щодня. Охоплюючи багато секторів економіки, майже неможливим стає визначення точної оцінки кількості працівників, зайнятих у сфері туризму. Крім того, вирішення проблеми реальної оцінки ускладнюється ще й специфічним характером праці (сезонність, робота за сумісництвом, тимчасова робота тощо). І все ж кількість зайнятих у туристичній сфері постійно зростає. Це одна з не багатьох галузей економіки, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу. Це має важливе значення, оскільки, поглинаючи більше робочої сили, туризм зменшує соціальну напругу в суспільстві.

Зауважимо, що жодна з держав світу в сучасних умовах не може існувати відокремлено від інших країн та бути ізольованою від тих процесів, які відбуваються в регіоні або частині світу, де вона знаходиться. Для реалізації цих відносин між країнами встановлюються дипломатичні стосунки, укладаються угоди, договори, що регулюють різні напрямки співробітництва. Міжнародне міжурядове та міжвідомче туристичне співробітництво держави ефективно розвивається на двосторонньому, багатосторонньому, регіональному, субрегіональному, міжрегіональному та світовому рівнях, у тому числі у рамках міжнародних організацій, і є ефективним механізмом створення сприятливого для розвитку туризму середовища, інтеграції у світові туристичні процеси. Україна значно поступається у конкурентній боротьбі на міжнародному туристичному ринку. Туристичний та курортний потенціал використовується частково, інфраструктура туристичної індустрії і курортів розвивається переважно стихійно.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алмашій Я. І. Теоретико-методологічні засади ефективної діяльності туризму в сучасній ринковій економіці / Я. І. Алмашій // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2012. – Вип. 2.
2. Воронкова В. Г. Розвиток туризму як соціального і культурного явища в умовах глобалізації та крос-культурної комунікації / В. Г. Воронкова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. – 2010. – Вип. 8 Серія : філософські науки. – С. 23-35.
3. Колосінська М. І. Систематизація функцій туризму в аспекті їхнього впливу на національну економіку / М. І. Колосінська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011. – Вип. III(43).
4. Краєвська О. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної політики ЄС / О. Краєвська, Ю. Присяжнюк // Вісник Львівського університету. – 2012. – Ч. 1. – С. 170-178.
5. Мальська М. П. Світовий досвід розвитку туризму підручник. / М. П. Мальська, Н. М. Паньків, А. Б. Ховалко – Київ : «Центр учбової літератури», 2017. – 244 с.

А. О. Бардецька,
учениця 10-Б класу
Науковий керівник: О. А. Юхимович,
учитель-методист
(м. Хмельницький)

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Сучасний період реформ та економічних перетворень у країні відзначається посиленням соціально-економічних проблем. Особливо гостро вони торкнулися українського села. Зменшення чисельності населення, зростання безробіття, масова заробітчанська міграція спонукають до розвитку галузей, які не вимагають великих

фінансових вкладень. До них відноситься туризм, а особливо такий його вид, як сільський зелений туризм.

В Україні сільський туризм як об'єкт дослідження розглядають передусім у контексті вирішення проблем розвитку сільських територій, сільських громад, зайнятості сільського населення. Це зумовлено необхідністю розвитку додаткових видів підприємницької діяльності в сільській місцевості, створення повноцінних умов оздоровлення й відпочинку жителів міст і мегаполісів. Теоретичні засади розвитку сільського зеленого туризму на території України дослідили вітчизняні вчені В. Васильєв, Ю. Зінко, Т. Коберніченко, М. Рутинський та інші [2].

Зелений сільський туризм – це рекреаційні подорожі в сільську місцевість як реакція на тисняви та перенаселеність у містах. Це також один із видів малого бізнесу, який піднімає роль краєзнавства, створює життєве середовище, що наближене до природи.

Сільський зелений туризм – явище багатостороннє. Один із його аспектів – соціальний. Сільський зелений туризм розглядається як один із засобів диверсифікації джерел прибутків сільського населення, як складова комплексного розвитку сільських територій та сільської інфраструктури, та як один із факторів стратегії подолання бідності в сільській місцевості. Саме тому в країнах, що розвиваються, сільський зелений туризм активно підтримується та заохочується державою, доступ до діяльності в цій сфері максимально спрощений. Суб'єкти, які надають послуги в цій сфері, отримують усілякі преференції, у т. ч. і податкові [1].

Другий аспект полягає в отриманні додаткових можливостей для популяризації української культури, розповсюдження знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, яка є основою для визнання сільського туризму суспільно цінною та корисною сферою відносин, яка заслуговує на всебічну підтримку з боку держави.

Основною фігурою в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка мешкає в селі, здійснює основну діяльність, пов'язану з веденням особистого сільського господарства, а також побічну, – з використанням майна цього господарства для надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, а саме: забезпечення

відпочиваючих житлом, харчуванням, ознайомленням з місцевою культурою та традиціями. Таким чином, головною рушійною силою бурхливого розвитку сільського зеленого туризму є швидко зростаючий попит на рекреацію на природі, визначається збільшенням невідповідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і психологічним потребам. Збільшення попиту на сільський відпочинок зростає внаслідок зменшення тривалості робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, зростання рівня освіти, розвитку транспортної мережі – залізничної, автодорожньої, повітряної та морського транспорту [2].

Усі рекреаційно-туристичні ресурси поділяють на чотири складові: природні, історико-етнокультурні, соціально-економічні та інформаційні ресурси.

Природні агорекреаційні ресурси – це навколишнє середовище з мережею сільських поселень, наявними природними об'єктами, що мають рекреаційні властивості, та ареалами малозмінених людиною природних екосистем.

Історико-етнокультурні агорекреаційні ресурси – це об'єкти та явища матеріальної і духовної культури життєдіяльності етносу на території його історичного розвитку. До цього виду ресурсів належать пам'ятки історії, матеріальної етнокультури, продукція народних ремесел, сакральної архітектури, духовної етнокультури.

Соціально-економічні агорекреаційні ресурси – це історично сформована система сільського розселення, типи і розміри поселень, традиції народної забудови, традиції аграрної культури місцевого населення, соціальний клімат на селі.

Інформаційні агорекреаційні ресурси – це інформація про сільську територію, її історію, культуру, природу і людей, яку турист отримує в турфірмі чи через інтернет.

Сільський зелений туризм – динамічний вид підсобної діяльності, який можна розглядати як додатковий щодо основної сільськогосподарської діяльності, тобто вид підприємницької діяльності, який дає селянам певні додаткові доходи, а також є способом підвищення зайнятості членів сільських родин [3].

Власником агрооселі можуть бути: фермер, селянин, який працює індивідуально на присадибній ділянці, селянин, який працює у сільськогосподарському підприємстві, а також інші мешканці села,

зайняті у сфері обслуговування та соціальній сфері, тобто працівники сільради, пошти, вчителі, продавці тощо.

Розвитку сільського зеленого туризму в Україні сприяють такі фактори:

- зростаючий попит мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості;
- унікальна історико-етнографічна спадщина українських сіл;
- багаті рекреаційні ресурси;
- екологічна чистота сільської місцевості;
- відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів,
- наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- традиційна гостинність господарів та доступна ціна за відпочинок;
- можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо.

Розвиток сільського зеленого туризму має позитивний вплив на державу, сільські території і туристів (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Аналіз впливу сільського (зеленого) туризму		
Для держави	Для сільських територій	Для туристів
Поповнення бюджету	Додатковий дохід	Активний відпочинок
Зниження рівня безробіття	Створення додаткових робочих місць	Споживання екологічних продуктів харчування
Активізація діяльності сільського населення	Покращення інфраструктури сільських територій	Участь в етнокультурних заходах, святах дійствах
Пропагування національних культурних традицій	Сприяння розвитку інших галузей економіки (торгівлі, транспорту, освіти тощо)	Участь у повсякденному житті сільського населення
Використання переважно	Сприяння освіченості населення сільських	Відпочинок на природі

невитратних ресурсів, перш за все природних, етнокультурних та історичних	територій	
Збільшення додаткових інвестицій і доходів	Створення додаткових джерел доходу	Можливість отримання якісних та недорогих послуг
Розвиток ділових та культурних зв'язків	Активізація підприємницької діяльності	

Слід зазначити, що діяльність у сфері сільського туризму не належить до підприємницької діяльності, тому грошові винагороди за такі послуги не підлягають оподаткуванню. Законодавство також передбачає при певних умовах звільнення отриманих доходів і від податку на доходи фізичних осіб.

В Україні потрібно законодавчо звільнити агрооселі від сплати готельного збору та обов'язкової державної стандартизації.

У той же час перспективним висококонкурентним різновидом сільського зеленого туризму, поширеним у курортно-рекреаційних районах України, є побудова сільськими підприємцями житлових будівель готельного типу, призначених для надання населенню рекреаційних послуг у сільській місцевості [2].

На відміну від задачі сільськими господарями окремих кімнат у своїх оселях, цей вид сільського зеленого туризму є прогресивною формою малої підприємницької діяльності, що дає селянам основні доходи та сприяє підвищенню рівня зайнятості, а отже, добробуту членів сільських громад.

Селяни, які бажають розпочати діяльність у сфері малого туристично-готельного підприємництва, та ті, які вже надають цього виду послуги відпочиваючим на базі своїх пансіонатів, мають усі підстави розраховувати на підтримку держави. Вона має зводитись до встановлення пільгових ставок оподаткування сільських підприємців.

Що пропонує Хмельниччина в сільському зеленому туризмі? На території Хмельницької області нараховується 56 агроосель. Найбільша їх кількість знаходиться у Кам'янець-Подільському, Новоушицькому, Чемеровецькому та Шепетівському районах [4].

Наприклад, «Медова хата» в Кам'янець-Подільському районі, розташована у затишному куточку в 6 кілометрах від міста, поруч – невеликий ліс. Лісова прохолода, домашній затишок, тиша та п'янке солодке повітря – приблизно так можна змалювати атмосферу та відчуття, що притаманні при відвідуванні садиби «Медова хата» [2]. Агрооселя «На Дністрі у тьоті Тані», розташована у селі Бабшин. Окрім чудової природи дає можливість відвідати Хотинську і Кам'янець-Подільську фортеці по водному та автомобільному шляхах. Багато таких агроосель розташовано у селах Сокіл, Чабанівка, Стара Ушиця [3].

Кластер сільського зеленого туризму «Оберіг» працює в селищі Гриців з 1998 року та здійснює координацію роботи місцевих підприємців по обслуговуванню туристів, взаємодіє з органами місцевої влади та громадськими організаціями, забезпечує дотримання стандартів з обслуговування туристів, проводить тренінги та семінари, надає консультації, проводить освітні заходи, організовані на запити та потреби туристів, маркетинг розвитку сільського туризму в районі, створює інформаційну інфраструктуру для забезпечення потреб відпочиваючих. Кластер об'єднує десять агроосель, що одночасно можуть прийняти 50 чоловік. Поширюється досвід роботи Кластеру «Оберіг» через співпрацю з обласним та міськрайонним центром зайнятості та проведенням практичного навчання і тренінгів в інших регіонах країни, зокрема Київській, Полтавській, Харківській, Львівській, Вінницькій, Луганській областях, країнах Білорусі, Молдові, Чехії, Польщі, Словаччині, Чехії [5].

У Новоушицькому районі в сфері зеленого туризму працюють 20 фізичних осіб, які надають туристичні послуги. Крім того, діють база відпочинку «Батьківська хата» та база відпочинку Красилівського агрегатного заводу «Корді». На здоровий та змістовний відпочинок у сільському середовищі Кам'янець-Подільського району гостинно запрошує 31 приватна садиба [5].

Ще одним прикладом зеленого туризму є село Веселе на Хмельниччині, в якому родина пенсіонерів створила власний зоопарк.

Однак організація сільського туризму в українських селах обмежується низкою обставин. Зокрема, до найнесприятливіших ми відносимо:

- наявну досі велику недовіру мешканців села до чужих, а отже, і до потенційних туристів;
- політично-економічну нестабільність;
- низький рівень інфраструктури, господарські подвір'я в більшості випадків невимощені, відсутня централізована каналізація, в межах садиб не вистачає місця для організації активних видів відпочинку і «зелених» зон з доглянутим трав'яним покривом для, скажімо, змагання чи дитячих забав;
- санітарний стан питної води також незадовільний;
- будинки, призначені для туристів, мають переважно нетипову архітектуру, позбавлену сільських рис [6].

Сільське населення України здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму від таких видів діяльності, як облаштування туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; роботи гідами чи екскурсоводами; транспортне обслуговування туристів; егерська діяльність (полювання, аматорське та спортивне рибальство); послуги з прокату туристичного спорядження; послуги з прийому туристів та їх ночівлі; кулінарні послуги для туристів; підготовка культурних програм [7].

Розвиток туризму в регіоні – це розвиток туристської індустрії даної території як складного комплексу міжгалузевих взаємовідносин. Щоб бути конкурентоспроможною, туристська індустрія не може розвиватись стихійно. Вона потребує уважного та кваліфікованого управління.

Пріоритетними напрямками розвитку зеленого туризму з урахуванням специфічних умов сільських територій регіонів Хмельниччини в найближчій перспективі мають стати: прийом та проживання туристів; прокат туристичного обладнання; виробництво і реалізація туристичних товарів народного промислу; надання туристичних послуг (велосипедний, гастрономічний, агротуризм, культурно-історичний туризм, організація рекреаційного відпочинку, гірський та екологічний туризм); організація дегустаційних та кулінарних екскурсій; активний розвиток готельного бізнесу, кемпінг (будівництво агрокотеджів, рибальських будинків, агросадиб, кінні ферми); організація історико-етнографічних заходів; поширення релігійних турів; надання комплексу широко розповсюджених послуг (рибальство, полювання, збирання ягід і грибів, лікарських рослин

тощо); розвиток та популяризація водних видів спорту (кайтинг, віндсерфінг) [8].

Отже, зелений туризм відкриває нові можливості. Краса сільських подільських пейзажів, близькість річок, озер, лісів, гір, відсутність стресів, здорове харчування добре впливають на людину, зміцнюють її і духовно, і фізично.

Список використаних джерел та літератури:

1. Матеріали Державного агентства України з туризму і курортів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tourism.gov.ua/ua>.

2. Гловацька В. В. Розвиток підприємництва в системі становлення сільського (зеленого) туризму : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук за спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В. В. Гловацька. – Житомир, 2008. – 20 с.

3. Рутинський М. Й. Сільський туризм / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – Київ : Знання, 2008. – 271 с.

4. Кравченко Н. Роль сільського туризму в розвитку регіонів Полісся / Н. Кравченко. – Ніжин, 2007. – 250 с.

5. Медова хата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.welcomkp.com.ua/index.php?Itemid>.

6. Скрипник Н. Я. Рекреаційна географія / Н. Я. Скрипник, А. М. Сердюк. – Київ : «Центр учб. літ.», 2013. – 296 с.

7. Лизогуб В. А. Можливості впливу сільського зеленого туризму на функціонування соціальної інфраструктури агропромислового комплексу / В. А. Лизогуб, О. В. Перов // Вісник юридичної академії України ім. Я. Мудрого. – 2010. – № 3. – С. 64-68.

8. Ткаченко Ю. Від туризму до здоров'я / Ю. Ткаченко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – № 26. – С. 5-7.

В. М. Гаврилюк,
учениця 10-Б класу
Науковий керівник: О. А. Юхимович,
учитель-методист
(м. Хмельницький)

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ УЧНІВСЬКО-СТУДЕНТСЬКИМ ТУРИЗМОМ НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

В останні роки виявилася несприятлива тенденція показників здоров'я школярів і здобувачів вищої освіти. Кількість дітей з хронічною патологією збільшилася в 2 рази. Близько 85% дітей мають відхилення у стані здоров'я. Зростає кількість школярів і здобувачів вищої освіти із захворюваннями серцево-судинної, дихальної та нервової систем, порушенням опорно-рухового апарату. Крім цього, молодшають так звані «хвороби суспільства»: алкоголізм, тютюнопаління й наркотична залежність [1]. Тому актуальною проблемою сьогодення є збереження здоров'я дітей, формування у них світогляду, спрямованого на його збереження, опанування навичок способу життя та безпечної поведінки, створення закладами загальної середньої освіти та закладами системи позашкільної освіти умов розвитку учнів і здобувачів вищої освіти, які б сприяли утвердженню здорового способу життя, гармонізації їх взаємин з довкіллям.

Здоровий спосіб життя стає все більш популярним у розвинутих країнах Європейського Союзу [2]. Однак ситуація, що склалася в Україні, зумовлює необхідність активізації мотивації молоді до здорового способу життя.

Мета статті – проаналізувати вплив занять учнівсько-студентським туризмом у позашкільних навчальних закладах як складову запровадження здорового способу життя підростаючого покоління та молоді.

На сьогодні для сприяння покращенню здоров'я учнів та здобувачів вищої освіти виділяють такі напрями діяльності як формування політики, сприятливої для здоров'я; створення сприятливого для здоров'я зовнішнього середовища; активізація громадськості в напрямі покращення здоров'я як особистості зокрема,

так і нації загалом; розвиток навичок людей діяти на користь власного здоров'я.

Крім вищесказаного, важливим напрямом покращення здоров'я є організація керівниками туристичних гуртків зовнішніх впливів на активізацію в молоді мотивації до здорового способу життя.

Для цього слід формувати у вихованців світогляд, у якому здоров'я є найвищою цінністю особистості, нації та людства, давати їм уявлення й знання про здоровий спосіб життя, формувати навички, які дадуть їм змогу зробити вибір на користь здорового способу життя, ділитися власним життєвим досвідом.

Заняття туризмом у системі виховання дозволяють найбільшою мірою опанувати знання, уміння і навички, потрібні в житті кожної людини [3].

Кардинальна зміна поглядів молоді на своє здоров'я має ґрунтуватися на новій системі цінностей, яку потрібно розглядати як сукупність переконань, що визначають внутрішні мотиви поведінки особистості.

Різноманіття туристичної діяльності дають змогу учнівській молоді отримувати яскраві враження, дізнаватись корисну інформацію, укріплювати здоров'я, фізично розвиватись, набувати різних вмінь та навичок.

Туризм в Україні є засобом гармонійного розвитку, зміцнення здоров'я, виховання сучасної людини. Актуальність розвитку туристичної діяльності як суспільно-соціального явища підкреслена у змінах до Закону України «Про туризм» (2003) у якості засобів, покликаних охороняти і зміцнювати здоров'я людей, забезпечувати змістовне дозвілля населення країни. Особлива роль у розвитку туристичної діяльності відводиться позашкільній освіті [3].

Одним із ефективних напрямів позашкільної освіти, що дозволяє поєднувати навчання і виховання дітей та підлітків, є дитячо-юнацький туризм і краєзнавство. Саме туризм та краєзнавство дають виняткову можливість на власні очі побачити красу рідної землі, познайомитись з історією, культурою, традиціями свого народу, загартуватись як фізично, так і морально.

Туризм – одна з найпопулярніших форм активного відпочинку, яка поєднується з активним пізнанням навколишнього

світу та сприяє фізичному, психологічному і моральному вихованню молоді. Емоційні переживання, отримання корисної інформації, покращення здоров'я, оволодіння різноманітними вміннями та навичками – лише декілька позитивних наслідків заняття туризмом.

Цінність туризму полягає в його різнобічному впливі на організм людини й студентської молоді тренувальними, відновлювальними навантаженнями, що дуже важливо для людей, праця яких має обмежену рухову активність. Туристичні походи дають змогу відновити працездатність і зміцнити здоров'я внаслідок дії комплексу факторів: зміни обставин, впливу кліматичних умов, раціональної рухової активності. Залежно від ступеня фізичного навантаження, туризм може бути або засобом активного відпочинку, або тренувальним засобом. Водночас світ природи виконує по відношенню до людини ряд функцій таких, як психотерапевтичну, реабілітаційну, естетичну, пізнавальну. Оздоровча функція туризму спрямована на використання природних об'єктів з метою позитивного впливу на організм особистості. Сучасні досягнення науки і техніки все більше позбавляють людину від фізичних навантажень у результаті чого різко зменшується рухома активність людей. Рухому недостатність треба ліквідувати штучно, за рахунок фізичних вправ. Найбільш доступними для всіх людей є гігієнічна гімнастика, прогулянка, екскурсія, походи. На відміну від усіх видів спорту, в туризмі фізичні навантаження, хоча і можуть бути в загальному високими, цілком посилені за рахунок того, що розподілені на багато годин та днів [2].

Основними формами туристично-краєзнавчої роботи з учнями є прогулянки, екскурсії, подорожі та походи, естафети, зльоти, експедиції. Туристичні прогулянки спрямовані на формування туристичних навичок, необхідних при підготовці спортивних походів [3].

Крім таких традиційних форм, як спортивний і краєзнавчий туризм, у сучасної молоді все більшої популярності набуває так званий екотуризм – туризм з екологічно значимим наповненням, специфічна форма діяльності людей, які у спілкуванні з природою вибудовують свої відносини з нею на основі взаємної вигоди, щоб людина отримала від такого спілкування певний фізичний,

інтелектуальний та емоційний запас міцності і природа при цьому не постраждала.

Основними цілями екотуризму виступають екологічна освіта, вироблення етичних норм поведінки в природному середовищі, відновлення духовних і фізичних сил людини, забезпечення повноцінного відпочинку в умовах природного середовища.

Похід – це форма включення людини в природне середовище, пов'язана з активними способами пересування, автономністю існування туристської групи. Залежно від складності, походи бувають одноденними (походи вихідного дня), багатоденними, категорійними.

У туристсько-краєзнавчій діяльності найчастіше організовують походи вихідного дня, з метою активного відпочинку вони мають спортивно-тренувальну спрямованість і актуальні для будь-якої пори року.

О. Любіцева підкреслює, що «туризм виступає засобом комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіти та загальної культури шляхом ознайомлення з культурою, побутом, традиціями та віруваннями, стилем життя інших народів, з культурною спадщиною людства та перлинами природи [4].

Зробити своєрідні відкриття під час подорожей є метою колективів центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді та станцій юних туристів України, завдяки яким дитячо-юнацький туризм залишається одним із найбільш популярних видів діяльності дітей та підлітків у позаурочний час [4].

Досвід роботи позашкільних закладів Хмельниччини і Хмельницького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді свідчить про те, що процесу формування гармонійної особистості сприяють заняття в гуртках туристсько-краєзнавчого профілю, де поєднується теоретична і практична робота.

Учнівсько-студентський туризм у позашкільному закладі виконує ряд соціокультурних функцій, таких як: соціальна (до занять в гуртках широко залучаються вихованці з різних соціальних груп, малозабезпечених сімей, діти-інваліди та переселенці); пізнавальна (вихованці беруть участь у категорійних походах, відвідують природні та заповідні території, історичні місця, музеї, культові споруди, що позитивно впливає на внутрішній світ молоді, викликає почуття патріотизму, гордості за свою державу, формуючи особливий

український менталітет); комунікативна (туристсько-краєзнавчий гурток – це колектив, у якому дитина вчиться спілкуватися та разом з товаришами спільно вирішувати різноманітні практичні питання під час подорожі. Це готує молодь для подальшого дорослого життя через процес виховання у колективі, сумісне спілкування тощо. Крім того, під час подорожі гуртківці спілкуються з місцевими жителями, встановлюють соціальні контакти, знаходять друзів, вчаться вирішувати реальні життєві ситуації, проходять певну соціальну адаптацію); екологічна (вихованці позашкільних закладів під керівництвом педагогів розробляють екологічні стежки, беруть участь в екологічних акціях «Збережіть першоцвіти», «Замість ялинки – ялинковий букет», «Посади дерево миру», «Здай макулатуру – підтримай роздільні суботники», «Свіжий подих весни», «Дій за клімат» та ін.); виховна функція (умови подорожі й екскурсії потребують від дитини самостійності, зібраності, навичок взаємодопомоги, доброзичливості, а інколи і сили-волі для подолання труднощів); оздоровча (вихованці туристсько-краєзнавчих гуртків отримують системну фізичну підготовку протягом всього року в спортивних залах, під час практичних занять і одноденних походів, у профільних туристських таборах та багатоденних туристсько-краєзнавчих експедиціях, що впливає не лише на формування духовної сфери особистості, а й дає оздоровчий ефект, розвиває потребу в подальших заняттях фізкультурою, заохочує до подорожей) [5].

Отже, здоровий спосіб життя – це діяльність, активність особистості, групи людей, суспільства, що використовують надані їм можливості в інтересах здоров'я, гармонійного, фізичного та духовного розвитку людини. Проблема здоров'я учнів та здобувачів вищої освіти стає одним із пріоритетних напрямків розвитку сучасної системи освіти, мета якої – виховання і розвиток вільної життєлюбної особистості, збагаченої науковими знаннями про природу і людину, готової до творчої діяльності і моральної поведінки. Заняття учнівсько-студентським туризмом є необхідною умовою всебічного розвитку, самовдосконалення та самореалізації сучасного школяра та здобувача вищої освіти [3]. Займаючись різними видами туризму, школярі та здобувачі вищої освіти мають змогу покращити стан свого здоров'я, дізнатися багато корисного, налагодити спілкування з

однолітками та викладачами. Усе це уможливлює опанування нових умінь і навичок, що знадобляться як у навчанні, так і в дорослому житті сучасному громадянину.

Список використаних джерел та літератури:

1. Нечаєв В. Сучасні тенденції у розвитку фізкультурно-оздоровчих технологій / В. Нечаєв // Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини // Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 3. – С. 129-132.
2. Підлісна В. Принципи здорового способу життя студентської та учнівської молоді / В. Підлісна, М. Гуска // Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини // Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 3. – С. 149-153.
3. Дудорова Л. Ю. Формування готовності майбутніх вчителів до організації шкільного туризму (теоретико-методичний аспект) : монографія / Л.Ю. Дудорова. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 422 с.
4. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – Київ : «Альтерпрес», 2002.
5. Ткаченко Ю. Від туризму до здоров'я / Ю. Ткаченко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – № 26. – С. 5-7.

О. В. Гжехулка,
викладач
(м. Хмельницький)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Нині туризм спрямований на підвищення культурного рівня людей, поліпшення здоров'я населення, здійснює вплив на соціально-економічний розвиток регіонів і країни в цілому.

Розвитку українського туризму присвячені наукові праці В. Федорченка, Т. Дьорової, В. Худо, В. Цибуха, М. Мальської та ін. [2, с. 45].

На сучасному етапі науковці приділяють увагу таким аспектам молодіжного туризму, як: визначення його особливостей та специфічних ознак, проблем та перспектив розвитку; провадження соціологічних досліджень на предмет виявлення переваг і потреб молодих туристів, розроблення програм турів, туристичних походів, екскурсій для молоді, здійснення анімаційної діяльності в молодіжному туризмі тощо.

Якщо ж говорити про молодіжний туризм, слід підкреслити, що саме ця сфера подорожей є дуже перспективною. Головна мета молодіжного туризму є пізнання світу і популярні поїздки по своїй країні. Молодь не любить сидіти на місці, молоді люди знаходяться в постійному русі, їм подобається переживати гострі відчуття і займатися екстремальними видами спорту.

Нині пересування людей у туристських цілях охопило всі країни земної кулі, і таким чином контакти для людей різних країн стали повсякденною реальністю [3, с. 75].

Основними чинниками, що гальмують розвиток молодіжного туризму є такі:

- триваючі кризові явища в економіці, які супроводжуються скороченням споживчого попиту внаслідок зниження доходів населення;

- складна політична ситуація в країні;

- недостатня кількість засобів розміщення туристичного класу (хостелів, молодіжних туристичних баз, дитячих таборів) із сучасним рівнем комфорту в традиційних центрах туризму, а також їх суттєва територіальна диспропорція;

- нерозвинена туристична інфраструктура: брак комфортабельного транспорту, незадовільний стан автодоріг, недостатня кількість закладів придорожного сервісу;

- недосконалий стан багатьох об'єктів історико-культурної і природної спадщини;

- невідповідні вимогам і очікуванням туристів гостинність і кваліфікація персоналу сфери туризму, недостатній рівень розвитку додаткових послуг тощо [4, с. 25].

Серед функцій, які виконує молодіжний туризм, можна виокремити такі: пізнавальна, патріотична, розвиваюча, виховна, комунікативна, рекреативна тощо. Молодіжний туризм сприяє

вихованню підростаючого покоління, дає можливість дітям і молодим людям відпочити, зміцнити своє здоров'я.

Створення інфраструктури молодіжного туризму вирішує кілька актуальних завдань:

1) для особистості: зміцнення здоров'я; можливість подорожувати; підвищення виховного, освітнього та культурного рівня; професійна орієнтація;

2) для держави: розвиток туризму як важливої галузі економіки; зайнятість населення; підвищення статусу країни на міжнародному рівні; оздоровлення населення країни.

Молодіжний туризм як засіб формування особистості і як сегмент туристичної галузі України активно впливає на розвиток господарства, на структурну перебудову економіки і зміну пріоритетів, у т. ч. соціальних, збільшуючи вклад у загальний економічний добробут населення.

Туристично-краєзнавча діяльність бере початок з ХХ століття. У 1918–1928 рр. вона була зосереджена в позашкільних установах і проводилася у формі багатоденних 6-10-денних екскурсій, подорожей. Головною їх тематикою було вивчення сільськогосподарської праці. У 1918 році в Наркомосі організовується спеціальне бюро шкільних екскурсій. До травня 1919 року з'являються 6 екскурсійних станцій для екскурсійно-дослідницької роботи з учнями та вчителями єдиної трудової школи [2, с. 25].

У 30-х роках ХХ в практиці вітчизняних педагогів значне місце займали туристські походи та екскурсії. Молодіжний туризм у радянський період розглядався як один із засобів масової фізичної культури поряд з гімнастикою, бігом, лижами, плаванням, спортивними іграми. Ті чи інші види туризму (піший, лижний, водний, велосипедний, а на рівні спортивних туристських походів також гірський, авто-, мото- і спелеотуризм) вимагають залучення різних елементів з області фізичної культури і спорту: техніки лижного, велосипедного, гребного, авто- і мотоспорту, альпінізму і завжди, для всіх видів туризму – здатності орієнтування на місцевості.

У 70–80-х роках походи та експедиції планувались централізовано, брали участь усі школи і вони несли в собі конкретні задачі. Масовість досягалась спланованою системою нагород за результатами.

20 березня 1998 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено комплексні заходи щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні, які передбачали:

- сприяти розвитку інфраструктури молодіжного туризму, створенню умов для широкого залучення молоді до опанування надбаннями національно-культурної спадщини України;
- забезпечити підтримку краєзнавчого туризму;
- організовувати та проводити туристсько-спортивні заходи (зльоти, олімпіади першості, чемпіонати й інші види змагань) на національному і регіональному рівнях для молоді та студентів;
- забезпечувати організацію туристських поїздів для молоді, активізувати туристичні обміни молодіжними групами з метою навчання, стажування та ознайомлення з народними традиціями і культурою, обміном молодіжними спортивними командами [4, с. 15].

У грудні 2003 р. було зареєстровано Всеукраїнську молодіжну хостел асоціацію, яка є офіційним представником в Україні Міжнародної хостел-федерації, що об'єднує 8 тис. молодіжних готелів (хостелів) у 96 країнах світу і налічує більше, ніж 4,5 млн членів. Перший український хостел «Авіатор» був відкритий у 2004 р. в Києві на базі Національного авіаційного університету, а сьогодні в Україні вже працюють багато хостелів.

12 травня 2004 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено заходи щодо державної підтримки розвитку молодіжного туризму, в яких зазначена необхідність:

- утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань сприяння молодіжного та дитячого туризму;
- проведення інвентаризації об'єктів туристичної інфраструктури, які можуть бути використані для потреб молодіжного та дитячого туризму;
- розроблення та впровадження механізмів підтримки кращих інноваційних проектів громадських та інших організацій із створення і просування на ринку туристичного продукту для дітей та молоді;
- здійснення заходів щодо створення мережі молодіжних готелів;
- розроблення пілотного проекту молодіжного готелю;

- підготовка пропозицій щодо виділення приміщень для молодіжного готелю або земельної ділянки для його спорудження у кожному обласному центрі;
- розроблення та затвердження символіки молодіжного туризму;
- підтримка проведення благодійної акції «Подаруй дитині літо»;
- проведення молодіжних туристичних фестивалів;
- розроблення та проведення маркетингової кампанії молодіжних готелів, дитячих оздоровчих закладів на міжнародному туристичному ринку;
- визначення та затвердження орієнтовної тематики екскурсійно-краєзнавчої діяльності в межах свого регіону відповідно до вимог навчальних програм для різних вікових груп дітей та молоді і рівня їх знань;
- включення туристських та екскурсійних поїздок по Україні до навчальних планів закладів загальної середньої освіти;
- проведення Всеукраїнського ярмарку послуг, пов'язаних з організацією дитячого та оздоровчого туризму;
- створення Інтернет-порталу, сайту дитячого та молодіжного відпочинку;
- видання сучасних карт, схем, довідників з молодіжних туристських маршрутів, путівника із зазначенням основних туристичних центрів для шкільної та студентської молоді;
- сприяння розвитку міжнародного молодіжного туризму у прикордонних областях;
- проведення міжнародної конференції «Молодіжний туризм та відпочинок», наукових досліджень у сфері молодіжного туризму;
- дослідження ціноутворення туристичного продукту для молоді, підготовка відповідних пропозицій та рекомендацій та ін. [1, с. 55].

Серед туристських підприємств, які сьогодні в Україні спеціалізуються у молодіжному туризмі, найбільшим в нашій країні залишається АТ «Супутник – Україна», який починає свою історію з 1958 р. Незважаючи на те, що система ринкових відносин зруйнувала монополію «Супутника» на цей вид туризму, він є одним із провідних у цій сфері. У системі «Супутника» близько 40 підрозділів, які

працюють в усіх регіонах країни, укомплектовані професійними кадрами і мають власну матеріальну базу: у Києві – готель «Мир», в Одесі – «Юність», туристичні комплекси в Запорізькій та Черкаській областях, молодіжний центр «Верховина» в Закарпатській області, власний автобусний парк. АТ «Супутник – Україна» має всі можливості для якісного обслуговування дітей та молоді на туристичних маршрутах України і відпочинку та оздоровлення молоді за кордоном. З цією метою підготовлено низку спеціалізованих програм, наприклад «Президентський клас», «Т. Г. Шевченко – великий син українського народу», пізнавальні екскурсійні програми в Києві та в усіх обласних центрах України [6, с. 34].

Отже, молодіжний туризм представляє собою особливий вид подорожей, в яких молодь відпочиває великими компаніями, об'єднаними спільною метою і бажанням пізнати світ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зінченко В. А. Із історії вітчизняного молодіжного туризму в Україні // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України: Спецвипуск до IV з'їзду профспілок України: Наук.-практ. зб. – К., 2002. – № 5. – С. 200-209.
2. Колотуха О. В. Дитячо-юнацький туризм в Україні як специфічна територіальна рекреаційна система / О. В. Колотуха // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – №36. – С. 25.
3. Кузик С. П. Географія туризму : навч. посіб. / С.П. Кузик. – Київ : Знання, 2011. – 271 с.
4. Соколов М. І. Міжнародний молодіжний туризм в Україні (70–80-ті роки ХХ ст.) / М. І. Соколов. – Київ, 2002. – 98 с.
5. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : навч. посіб. / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – Київ : Вища шк., 2002. – 223 с.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infotour.in.ua/fedorchenko622.htm>.

А. Ф. Гуменюк,
кандидат економічних наук, доцент
(м. Хмельницьки)

ПОДАТОК НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ: ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПО-НОВОМУ

Наукова стаття спрямована на дослідження відносно нового у податковій системі України явища – податку на виведений капітал. Проаналізовано основні переваги та недоліки запропонованого податку, а також вказано на ризики, які можуть викликати зміни для економіки України.

Постановка проблеми. Ставши на шлях вільної та незалежної держави, Україна має взяти курс на суцільний розвиток. Останні 25 років незалежності вона так і не вирвалася з соціалістичного полону, де бізнес є ресурсом для держави. У компаній весь час зникали стимули для розвитку.

Сьогодні бізнес має обмежений ресурс для розширення та модернізації, велика частина підприємств є збитковими. Доступ до зовнішніх ринків для українських компаній закритий. Іноземні інвестори ще з побоюванням дивляться у бік України. В цілому картина для українського бізнесу є невтішною. Але законодавці теж звернули на це увагу. Законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податку на виведений капітал», що оприлюднений на сайті Міністерства фінансів України, покликаний кардинально змінити оподаткування підприємств та замість податку на прибуток запровадити податок на виведений капітал [2].

Мета цього законопроекту полягає в тому, що весь прибуток, отриманий підприємством, не оподатковується та залишається у розпорядженні підприємства на його розвиток (нові об'єкти будівництва, транспорт, модернізація виробництва, депозит тощо). Але, як тільки підприємство вирішить вивести капітал на користь неплатників ПВК, воно повинно нарахувати та сплатити ПВК.

Запропонована система ПВК передбачає зміну бази оподаткування на транзакції, що включають виплату дивідендів та

інші форми «виведення капіталу» з податкової системи. Відповідно до неофіційного проекту закону такі транзакції буде оподатковано заставками 15% для дивідендів та 20% для інших форм виведення капіталу, як-то завищення трансфертних цін або індексація процентних ставок за кредитами від пов'язаних осіб, що часто є ефективними формами ухилення від сплати податку. Ця система суттєво відрізняється від чинної системи ППП, оскільки база оподаткування складається з транзакцій з неплатниками ПВК, та не використовує набагато більш комплексну базу оподаткування, яку розраховують на основі фінансової звітності. Більшість концепцій боротьби із ухиленням від сплати податків, як-то трансфертне ціноутворення, існуватимуть і в новій системі, але їх застосування буде ґрунтуватись на основі транзакцій, а не на основі коригування фінансового результату, як в чинній системі.

Економічний вплив запровадження ПВК на інвестиції та економічне зростання буде, найвірогідніше, обмеженим. Так, поточна система оподаткування прибутку підприємств не створює багато податкових надходжень та, отже, має дуже невеликий негативний вплив на інвестиції. Крім того, нещодавно в чинній системі ППП було запроваджено норми щодо прискореної амортизації інвестицій в обладнання. Разом з тим, фіскальний вплив запровадження ПВК, найвірогідніше, буде негативним в короткостроковому періоді через відкладання часу сплати податку, що вимагає розробки комплексної стратегії щодо фінансування цієї реформи, якщо вона буде проводитись. Однак у довгостроковому періоді система ПВК може генерувати такі ж бюджетні доходи, як і ППП, а через менші видатки на дотримання законодавства сприятиме суттєвому зниженню адміністративного навантаження як для компаній, так і для податкових органів.

Запровадження системи ПВК може призвести до загального систематичного вдосконалення в довгостроковій перспективі, але поліпшення навряд чи буде радикальним. Критичним моментом є необхідність повної компенсації негативного короткострокового впливу на бюджетні надходження, покликаного уникнути негативні наслідки в короткостроковому періоді. Реформа податкової системи зовсім не скасовує потребу у запровадженні важливішого повноцінного перезавантаження податкового адміністрування,

особливо щодо інституційної спроможності та стійкості Державної фіскальної служби.

Податок на прибуток відрізняється від податку на виведений капітал (розподілений прибуток) базою оподаткування, тобто тим, що саме оподатковується.

Нині це операційний прибуток підприємства – доходи мінус витрати [1].

Основна ідея податку на виведений капітал: прибуток, отриманий підприємством, не оподатковується доти, поки він не виплачується власникам у формі дивідендів і прирівняних до них платежів [2].

Об'єкт оподаткування в проекті закону визначений наступним чином: «... операції, які призводять до вилучення (в тому числі шляхом їх недоотримання) коштів, товарів (в тому числі необоротних активів) від господарської діяльності платника податку, що здійснюється на території України» [2].

До операцій з виведення капіталу належать:

- виплата дивідендів на користь неплатника податку на виведений капітал;

- виплати в грошовій і натуральній формі на користь власника корпоративних прав, навіть якщо вони не оформлені як дивіденди.

Крім того, дооперацій з виведення капіталу прирівнюються виплати:

- процентів, комісій за позиками на користь пов'язаних осіб – нерезидентів;

- страхових платежів на користь нерезидентів;

- фінансової допомоги неплатникові податку на виведений капітал, а також безоплатне надання товарів, робіт, послуг;

- будь-які нецільові виплати в грошовій та/або натуральній формі, що здійснюються неприбутковими організаціями (причому для них це загрожує втратою «неприбуткового» статусу);

- інвестицій в об'єкти за межами України, як у грошовій, так і негрошовій формі;

- роялті;

- внесків достатутного капіталу, довірче управління або в спільну діяльність, перераховані/передані неплатникам податку на виведений капітал у грошовій та/або натуральній формі,

• а також дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, поставлені неплатникам цього податку [1].

Варто розглянути основні переваги та недоліки такого податку.

Серед переваг можна виділити наступні:

1. Створюються стимули для ділової та інвестиційної активності. На досвіді Естонії можна побачити, що до країни відразу збільшився приплив іноземних інвестицій. Разом з тим інвестори-резиденти чомусь не поспішили нарощувати свою активність. Естонія єдина держава, яка сьогодні ввела такий податок.

2. У підприємств немає необхідності занижувати фінансовий результат, а отже, фінансова звітність підприємств може стати більш прозорою й привабливою для інвесторів і банків. Це в свою чергу сприятиме боротьбі з тіньовими операціями.

3. Податкові зобов'язання легко перевіряти, адже операції, що віднесені до об'єкта оподаткування, складно приховати. Податківцям досить буде проконтролювати факт наявності таких операцій. Відповідно, зникне тема для суперечок: «можна чи не можна відносити до витрат?», «чи потрібно коригувати?» (хоча привід для спекуляцій навколо звичайних цін однаково залишиться).

Але це нововведення не може залишитись і без критики. Постає питання, чому, крім Естонії, такий податок не запровадила жодна з високорозвинених держав світу. У більшості країн є корпоративний податок, який фактично такий самий як податок на прибуток. То чи не є це помилкою.

Наступною проблемою є те, як на такі зміни відреагує економіка України. Адже в перші роки державний бюджет зазнає значних втрат.

Якщо детальніше проаналізувати запропонований податок, то варто вказати, що прибуток компаній є практично єдиним джерелом фінансування розвитку. При цьому частина цієї суми (18%) вилучається державою у вигляді податку на прибуток. Податкова система в Україні виконує виключно фіскальну функцію. Але може і повинна виконувати стимулюючу, де можуть зростати можливості для бізнесу, а значить – і надходження до Бюджету.

Але, з огляду на значне поширення оптимізаційних механізмів в умовах українських реалій, запропонована модель буде

прирівнювати до оподатковуваного виведення капіталу низку операцій, які нині використовуються для мінімізації податкового навантаження.

Зокрема, серед них такі операції: виплати на платників єдиного податку, надання довгострокових позик пов'язаним особам, виплати пасивних доходів пов'язаним нерезидентам, експортно-імпортні операції з такими нерезидентами, завдяки яким маржа прибутку формується на низькоподаткових юрисдикціях, а виплати проводяться на офшорні юрисдикції.

Цю ініціативу можна розглядати як черговий крок до детінізації бізнесу. Також реформа спрямована на стимулювання реінвестицій в українську економіку та на покращення інвестиційного клімату.

Довгостроковий макроекономічний ефект від новацій спрогнозувати важко. Очевидно, що на початковому етапі надходження до державного бюджету знизяться. Однак деякі аналітики прогнозують подальший приплив коштів у цілому за рахунок стимулювання іноземних інвестицій та реінвестицій, що, у свою чергу, збільшить надходження від ПДВ та податку на доходи фізичних осіб.

Отже, податку на виведений капітал варто бути в податковій системі України. Це відносно нове явище, але приклад Естонії вказує на його позитивні аспекти та результати. Український бізнес має всі можливості для розвитку, але попри це він довгий час був збитковим, тому варто це змінювати. Ми на порозі епохи, коли Україна стане пристанищем для бізнесу та інвестицій, що дасть змогу державі вийти на новий, відносно якісний економічний рівень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податку на виведений капітал» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT2781.html.

3. Марія Стасенко. Що таке податок на виведений капітал? [Електронний ресурс] / Марія Стасенко // ЕКОНОМІКА. – 2017. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/shcho-take-podatok-na-vyvedenyi-kapital>.

4. Штука Н. Податок на виведений капітал: плюси, мінуси та підводні камені Наталя Штука [Електронний ресурс] / Н. Штука // НВ Бізнес. – 2017. – Режим доступу: <https://biz.nv.ua/ukr/publications/podatok-na-vivedenij-kapital-pljusi-minusi-ta-pidvodni-kameni-2376854.html>.

Н. В. Колесник,
*директор Хмельницького обласного
центру туризму і краєзнавства
учнівської молоді*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Історія розвитку дитячо-юнацького туристсько-краєзнавчого руху на Хмельниччині тісно пов'язана з історією розвитку Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді – профільного туристсько-краєзнавчого закладу позашкільної освіти.

Саме створення цього закладу в далекому 1947 році стало початком розвитку дитячо-юнацького туризму і краєзнавства в області. За 70 років існування закладу декілька разів мінялася його назва. В 1947 році – це була Кам'янець-Подільська обласна екскурсійно-туристська станція (облЕТС). В 1954 році після перейменування міста Проскурова на Хмельницький, а Кам'янець-Подільської області у Хмельницьку назва змінилась на Хмельницьку обласну дитячу екскурсійно-туристську станцію (облДЕТС). У 1977 назва змінюється на обласну станцію юних туристів (облСЮТур). В серпні 1992 року на сучасну назву – обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ОЦТКУМ).

Отже, у 1947 році перед юними туристами і краєзнавцями відкрила двері обласна екскурсійно-туристська станція, на початку діяльності якої основними завданнями були: організація екскурсійних тематичних поїздок і походів зі школярами по області та Україні, налагодження роботи гуртків з історичного і географічного краєзнавства на базі районних та міських Будинків піонерів.

Великий внесок у скарбницю туристсько-краєзнавчого руху 40–50-х років зробив перший директор станції, здібний педагог-організатор Лев Ісаакович Шпилько (керував закладом з 1947 по 1958 роки). Найбільш пам'ятною згадкою про нього є організація ним літнього дитячого туристського плавучого табору на річці Дністер, в якому щоліта оздоровлювалося від 80 до 100 школярів.

Упродовж всієї історії закладу розвиток дитячо-юнацького туризму і краєзнавства завжди перебував у залежності і взаємодії із соціально-політичними процесами. Відповідні заходи проводились з молоддю з нагоди відзначення річниць певних подій – жовтневої революції, ВЛКСМ, Великої Вітчизняної війни тощо.

Справу Шпилька на директорській посаді перейняв Георгій Павлович Брінк, який був директором з 1958 по 1965 роки. У 50–60-х роках було започатковано зіркові туристсько-краєзнавчі естафети-походи, присвячені різним знаменним датам (наприклад «Естафета вихідного дня», Похід і Вогнище Дружби 3-х областей – Хмельницької, Чернівецької і Тернопільської). В області діяло більше 3 тис. загонів червоних слідопитів, якими здійснювалось понад 2 тис. походів по місцях бойової слави.

Збиралися на свої зльоти юні туристи-краєзнавці, організовувались тимчасові літні екскурсійні бази у містах області (так, у 1958 році на базах у м. Кам'янці-Подільському та Хмельницькому було оздоровлено більше 4 тис. школярів).

Значна увага приділялась підготовці організаторів туристсько-краєзнавчої роботи в школах з числа піонервожатих.

Працівниками станції було розроблено типовий маршрут «По Подільських Товтрах». Щоб підготувати керівників туристських груп до проходження цього маршруту, облДЕТС проводились семінари для цієї категорії педагогів.

У 60–70-х роках, завдяки різним напрямкам туристсько-краєзнавчих експедицій – «В країну знань» та «Моя Батьківщина –

СРСР», – пожвавився краєзнавчий рух в області, що сприяв активному створенню шкільних краєзнавчих музеїв, кімнат, залів. В області діяло більше трьох тис. загонів слідопитів, ними здійснено понад 2 тис. походів по місцях бойової та трудової слави. Особливим поштовхом для розвитку, поширення та поглиблення пошукової роботи серед слідопитів стала підготовка до святкування 30-річчя Великої Перемоги.

16 років (з 1965 по 1981 рр.) очолював заклад Фещук Роман Миколайович. При ньому значно поліпшилась матеріально-технічна база обласної станції юних туристів. За зароблені закладом кошти була побудована і введена в експлуатацію у 1972 році Хмельницька обласна дитяча туристська база «Південний Буг».

У 70–80-х роках регулярними стають категорійні походи в Карпати, Крим, по Кавказу, Уралу, Кольському півострові.

На базі обласних наметових таборів здійснювалась підготовка юних інструкторів з туризму. В школах масово здавались нормативи на значок «Юний турист», «Турист СРСР» та на розряди з туризму.

Традиційними стали обласні змагання з туристського багатоборства та орієнтування серед учнівської молоді, з 1982 року (і по сьогодні) проводяться традиційні обласні змагання серед працівників закладів освіти.

У всіх районах та містах області створювались станції юних туристів на громадських засадах, які виконували роль методичних та організаційних центрів туристсько-краєзнавчої роботи на місцях. У районах та містах створювались по 1-2 опорних школи з туризму, збільшувалась кількість гуртків, урізноманітнювалась їх спрямованість.

У цей же період облДЕТС разом із районними та міськими станціями на громадських засадах було розпочато роботу з підготовки туристських організаторів у школах. При станції працював постійно діючий семінар з методики, теорії і практики шкільного туризму і краєзнавства.

З періодичністю 1 раз на квартал випускався журнал «Юний турист Хмельниччини».

Завдяки різних напрямків туристсько-краєзнавчих експедицій – республіканської «В країну знань» та Всесоюзної «Моя Батьківщина СРСР» – пожвавився краєзнавчий рух в області. У 1967 році в школах

області діяло 221 товариство «Юний історик» (7,5 тис. учнів) та 200 товариств «Юний географ» (3,8 тис. учнів). Це сприяло активному створенню шкільних краєзнавчих музеїв, кімнат, залів бойової і трудової слави.

Було збільшено кількість гуртків, урізноманітнено їх спрямованість. Крім гуртків з історичного, географічного краєзнавства, створювались гуртки з пішохідного, велосипедного, водного, лижного туризму, а також юних екологів, юних екскурсоводів та музеєзнавців тощо. Мережа шкільних музеїв області нараховувала 94 музеї і 1050 музейних кімнат, куточків і залів.

У другій половині 80-х років, за директорства Баранової Раїси Іллівни (1981–1992 рр.), Хмельницька обласна станція юних туристів посіла перше місце в Україні з літнього оздоровлення учнів. На 14-ти обласних літніх дитячих туристських базах, організованих в Україні та республіках колишнього СРСР, за літо оздоровлювалося близько 20 тисяч школярів.

На початку 80-х років налагоджено тісну співпрацю між обласною станцією юних туристів та обласною федерацією з туризму і міським туристським клубом «Медобори». «Дорослі» туристи А. Мельник, О. Краюшин, В. Куриленко, І. Мецишин, В. Белова допомагали працівникам облСЮТур у суддівстві обласних змагань та у підготовці інструкторів з шкільного туризму і суддів туристських змагань з числа вчителів-туристів.

Неабиякої популярності набули в цей період змагання серед юних геологів. Команда Хмельницької області неодноразово була призером Республіканського зльоту юних геологів.

З 1992 по 1994 роки директором Центру був Берека Віктор Євгенович. Його діяльність була спрямована на підвищення авторитету закладу і більш широкої популяризації туристсько-краєзнавчої роботи серед освітян області. В цей період відбувається реорганізація закладу в обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ОЦТКУМ).

90-ті роки нелегкі, фінансово нестабільні, вони припали на початок директорства Шкварелюка Миколи Станіславовича, який обіймав цю посаду з 1994 по 2005 роки. Особливо важкою була середина 90-х, оскільки майже повна відсутність фінансування на

проведення масових заходів призводила до того, що часто доводилось проводити їх за власні кошти.

Проте самодіяльний туризм в області вижив тільки завдяки дитячому. Саме Хмельницький ОЦТКУМ став осередком, який об'єднував усіх, хто цікавився туризмом і краєзнавством. А тому, всупереч всьому, все ж таки проводились змагання юних туристів з техніки пішохідного туризму, здійснювались походи та екскурсії, відновилась робота освітянської обласної маршрутно-кваліфікаційної комісії. Працівниками Центру розроблялись туристські маршрути: по визначних місцях рідного краю, а також тематичні – «Козацькими шляхами», «Літературні маршрути», «Тарасовими шляхами».

Початок 90-х ознаменувався також створенням станцій юних туристів у найбільш розвинутих у питанні дитячо-юнацького туризму районах і містах області, а саме: Полонському, Дунаєвецькому районах та містах Кам'янці-Подільському і Хмельницькому. В багатьох районних та міських Будинках школярів відкривались туристсько-краєзнавчі відділи.

Наступне десятиліття (2005–2015 рік) пов'язане з ім'ям Шенькарука Сергія Миколайовича. У цей період на території області проводились Всеукраїнські змагання з пішохідного туризму, в яких команда області посіла III призове місце. На центр покладено додаткову функцію – військово-патріотичне виховання підростаючого покоління (зокрема організація військово-патріотичної гри «Джура») та роботу зі студентською молоддю. Започатковано проведення Всеукраїнських семінарів для керівників складних гірських походів. Було придбано нові автобуси «Еталон» та «Газель», але на привеликий жаль центр втратив свої приміщення.

Сьогодні центр очолює Колесник Наталія Вячеславівна. Заклад є осередком туристсько-краєзнавчої, туристсько-спортивної, військово-патріотичної, музейної, екскурсійної діяльності серед учнівської молоді і студентської молоді. За 70 років пошуку і невтомної праці педагогічного колективу Хмельницького ОЦТКУМ склалася чітка система туристсько-краєзнавчої роботи серед учнівської молоді області. Центр успішно справляється зі своїми завданнями навчання і патріотичного виховання учнівської молоді засобами туризму і краєзнавства.

Семінари, курси, робота педагогічної і методичної рад, надання методичної і практичної допомоги, консультації – ось неповний перелік форм роботи, які сприяють поліпшенню роботи з педагогічними кадрами з туристсько-краєзнавчих питань.

Вся туристсько-краєзнавча робота організовується Центром у рамках Всеукраїнського руху учнівської молоді України за збереження традицій, звичаїв та обрядів українського народу «Моя земля – земля моїх батьків». Активізації пошукової та дослідницької роботи сприяють учнівські туристсько-краєзнавчі, історико-географічні, екологічні та етнографічні експедиції, конкурси, акції Всеукраїнського та обласного масштабів, а саме: «Моя Батьківщина – Україна», «Мій рідний край», «Край, в якому я живу», «А ми тую славу збережемо», «Історія міст і сіл України» та багато інших.

Підсумовуються експедиції на учнівських краєзнавчих конференціях, обласних зборах переможців. Кращі учнівські краєзнавчі дослідження були опубліковані у збірниках і посібниках, видані Центром самостійно або спільно з іншими організаціями.

Великого значення обласний центр туризму і краєзнавства надає шкільному музеєзнавству. Раз на 3 роки проводиться реєстрація і перереєстрація музеїв закладів освіти області. В області налічується 274 освітянських музеїв різних профілів, серед яких найбільш популярними залишаються краєзнавчі, військово-історичні, етнографічні та літературні. 34 шкільних музеїв Хмельниччини мають звання «Зразковий музей». Центр постійно надає методичну допомогу з питань організації і роботи музеїв.

ОЦТКУМ опікується військово-патріотичним вихованням учнівської молоді і є організатором та координатором дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Щороку рої-переможці обласного етапу гри «Джура» посідають призові місця в окремих видах Всеукраїнського етапу.

За останні 10 років в області значно поліпшився рівень спортивної туристської підготовки юнацтва. Команди учнів та вчителів успішно захищають честь області на Всеукраїнських змаганнях. В 2018 р. збірна команда Хмельницької області посіла 1 місце у Чемпіонаті України серед юнаків з пішогодного туризму (двоє учасників збірної – вихованці ХОЦТКУМ).

Окрім традиційних масових заходів центру – щорічного Чемпіонату області зі спортивного туризму (який включає в себе Кубки зі спортивного орієнтування, пішохідного туризму, велосипедного туризму і проводився уже в 56-й раз), змагань з пішохідного туризму серед працівників закладів освіти області, змагань у закритих приміщеннях тощо в останні роки було запроваджено ряд нових заходів, які вже стають традиційними: різноманітні краєзнавчі, військово-спортивні квести з учнями та студентами, краєзнавчі турніри для гуртківців, відкрити Першість зі спортивного орієнтування серед гуртківців Хмельницького ОЦТКУМ, військово-спортивний квест для працівників закладів освіти, відкриті змагання ОЦТКУМ з пішохідного туризму в закритих приміщеннях.

За цікавими маршрутами по Хмельниччині, Україні та за її межами здійснюють свої мандрівки туристські групи учнівської та студентської молоді області.

За результатами Всеукраїнських змагань з туристських спортивних походів серед учнівської та студентської молоді звіти з Хмельниччини про категорійні походи (пішохідні, водні, велосипедні) по області, Україні, Карпатах щороку посідають призові місця в Україні.

У 2018–2019 навчальному році при Центрі працює 52 гуртки (832 вихованці) туристсько-спортивного профілю (пішохідний туризм, водний туризм, гірський туризм, велосипедний туризм, туристське багатоборство, спортивне орієнтування, туристсько-оздоровчий), краєзнавчого профілю (географічне, історичне, фольклорно-етнографічне, літературне, екологічне краєзнавство), військово-патріотичного профілю (гуртки козацько-лицарського виховання «Джура»).

Педагоги закладу продовжують працювати над пошуком нових форм та підходів у позашкільній роботі. Центр неодноразово нагороджувався Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України, управління освіти і науки Хмельницької обласної держадміністрації.

Запорука успіху Центру – в колективі, в людях, які працюють у позашкільній освіті багато років і люблять свою справу. А також у наших вихованцях та активістах, які залучаються до виховання

підростаючого покоління і є справжніми патріотами нашої Батьківщини.

Окрім обласного центру туризму, в області сьогодні діє 4 профільних туристсько-краєзнавчих позашкільних закладів (у містах: Полонному, Нетішині, Хмельницькому, Дунаївцях) (на жаль два заклади (в Кам'янець-Подільському і Вінківцях) було реорганізовано в 2016 р., а в м. Славуті – в 2018 р.). Дякуючи діяльності цих закладів, туристсько-краєзнавча робота в районах і містах, де вони є, проводиться на належному або високому рівні.

Завершуючи екскурс в історію розвитку обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді та дитячого юнацького туристсько-краєзнавчого руху на Хмельниччині, я хочу подякувати всім учасникам круглого столу, побажати приєднатися до когорти справжніх туристів, адже туризм – це засіб змістовного дозвілля, здоровий спосіб життя, це романтика туристських подорожей, пізнання нового і незвіданого! І нехай у ваших душах завжди горить вогонь!

В. Д. Коцюк,

кандидат історичних наук

Н. В. Коцюк,

старший викладач

(м. Хмельницький)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ І ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

У даній статті обґрунтовується необхідність інновацій в туризмі, наводяться конкретні приклади нововведень, які змінили туристичну індустрію на краще. Пропонуються нові підходи в управлінні на підприємствах туризму і сервісу, а також проводиться глибокий аналіз усіх необхідних ланок, які дозволяють пристосовувати туристичну індустрію до постійно змінюваних видів туризму з новими маркетинговими стратегіями, інноваційними послугами, продуктами і процесами.

Інновації в туризмі приносять нові ідеї, послуги та продукти на ринок, що дозволяє сервісу та рівню пропозиції переходити на вищий щабель розвитку.

Однак у посткризових умовах сукупність таких чинників, як несприятливий вплив макроекономічних шоків, посилення потоку фінансових ризиків, дефіцит власних фінансових ресурсів формує низьку інноваційну активність в сфері послуг України. Внаслідок цього виникає теоретична і практична проблема вибору оптимальних механізмів управління інноваційним розвитком сфери послуг, спрямованих на виробництво інновацій, тобто нових технічних розробок, нових технологій, нових рішень і нових методів управління протікають в економіці процесами.

Процес пристосування сервісу до нових умов попиту на підприємствах туризму і сервісу повинен бути динамічним. Це є найнеобхіднішим фактором для виживання в умовах глобальної конкуренції [2, с. 45-46].

Особливий інтерес до проблем управління інноваційним розвитком виник в останні роки в зв'язку з переходом України до інноваційного типу економіки. Однак залишаються неопрацьованими багато проблем організації інноваційної діяльності на рівні підприємств, що пов'язано зі складністю інноваційної діяльності та посилюється специфікою сфери послуг, галузеві складові якої в силу орієнтації на фінансові та споживчі ринки чуйно реагують на зміну ринкової кон'юнктури.

Ринок туристичних послуг став дуже різноманітним, і пропозиція нерідко випереджає попит, багатьом туристським компаніям стає важко втриматися на ринку послуг, і вони змушені розробляти більшу кількість індивідуальних турів з урахуванням потреб кожного клієнта. Внаслідок цього виникає поняття «нового туризму» [5].

«Новий туризм» часто визначається як тип туризму, сегментований і налаштований на потреби туриста. Сьогодні постачальники мають справу з різноманітністю споживчих переваг. Ринку туристських послуг доводиться стрімко реагувати на зміну настроїв споживачів, пропонуючи їхній увазі інноваційні продукти, в числі яких тури в екзотичні країни, екстремальні та

пізнавальні тури. Справитися з цим непростим завданням підприємствам туризму допомагають нові технології, які можуть враховувати зміну стилю життя великої частини населення – більш гнучкі графіки роботи, гнучкі і сегментовані канікули; демографічні зміни і т.д. Наприклад, у багатьох країнах – членах ОЕСР населення вікове. Люди старшого віку багато подорожують. Крім того, дослідження показують, що в середньому туристи похилого віку витрачають більше грошей, ніж інші мандрівники. Однак, щоб отримати максимальні переваги від знання цих фактів, управлінці і підприємці в сфері туризму і сервісу повинні використовувати інноваційні та гнучкі стратегії [6].

Оскільки інноваційні процеси носять системний, покроковий характер розвитку, багато великі туроператори успішно справляються зі зростаючим потоком індивідуальних клієнтів і здатні надати їм якісні послуги, при цьому не підвищуючи ціни на тури. Наприклад, франчайзинг є моделлю бізнесу, в рамках якої ідеї не тільки трансформуються в інновації, а й досить оперативно поширюються, що забезпечує конкурентоспроможність не тільки одиначної організації, але і всіх учасників мережі. Формування механізму управління взаємовідносинами між елементами франчайзингової системи пов'язано з тим, що починається новий етап розвитку бізнесу, де основою його розвитку є розробка і використання ідей, знань та інформації. На жаль, лише деякі розуміють, що великий обсяг інформації про клієнтів дозволяє істотно збільшити прибуток туристичної фірми.

Зміна структури підприємства – це перший крок до нововведення. Туристична індустрія в основному складається з малих і середніх підприємств (SME). Для виживання в дедалі більш конкурентному навколишньому середовищі підприємства туризму, особливо малі, повинні зменшити операційні витрати. Реструктурування і розвиток механізмів співпраці допомагають підприємствам адаптуватися до змін і збільшити конкурентоспроможність [7, с. 323-324].

Форми реструктурування в туризмі дуже різноманітні. Вони включають у себе багато гнучких моделей, які стимулюють продажі продукту і сприяють організації нововведення. Як приклад, наведемо політику туризму Томаса Кука в Німеччині, його ім'я

нерозривно пов'язане з появою сучасного організованого туризму. Він провів швидку консолідацію важливих туристичних агентств, тим самим збільшивши їхню купівельну спроможність, провів переговори з їх торговими партнерами, переконав їх у необхідності вкладення капіталу в наукові дослідження для введення інновацій.

У системі стратегічного інноваційного управління на підприємствах туризму і сервісу, орієнтованої на довгостроковий період розвитку бізнесу, використовується широкий спектр методів, моделей, інструментів, проте з підвищенням ролі інновацій стає неприйнятним використання старих управлінських підходів.

У сфері послуг діє ряд факторів, які стримують розвиток туристичних комплексів. У зв'язку з цим потрібно застосування інноваційних методів і технологій в управлінні персоналом. Найбільш дієвими з них можна вважати: екологізацію, управління знаннями в готельному бізнесі, синергетичний, командний, гендерний, мережевий менеджмент і корпоративне управління людським капіталом. Дуже важливо, щоб співробітники готелю вміло керували послугами, ідентифікували, поширювали, накопичували, розвивали, здобували знання [7, с. 325].

Сучасний етап розвитку економіки характеризується структурними зрушеннями в народному господарстві до сфери послуг. Частка послуг у валовому внутрішньому продукті розвинених країн становить 70-75%. В економіці України простежуються загальносвітові тенденції, і частка послуг у ВВП в останні роки становить близько 60% [4].

Незважаючи на позитивні тенденції, існує ряд факторів, що стримують динамічний розвиток сфери послуг, а саме [3, с. 159]:

- погіршення макроекономічної ситуації, обумовлене зниженням світових цін на нафту і уповільненням зростання сировинного експорту;

- асинхронність процесів глобалізації, що відбуваються в різних сферах економіки (прискорення процесів у сфері обігу і споживання та уповільнення процесів у сфері виробництва в силу недостатньої конкурентоспроможності та низької капіталізації російських підприємств);

- погіршення соціального середовища, пов'язане з високим рівнем бідності і деградації соціальної інфраструктури.

Туристичний бізнес є одним із найбільш чутливих до перерахованих вище тенденцій. В таких умовах потрібно застосування інноваційних методів і технологій в управлінні, які дозволять скоротити вплив несприятливих факторів. Інноваційний підхід означає застосування таких методів управління, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємства, посилення його конкурентних переваг. Розглядається інноваційний підхід до управління персоналом в готельно-ресторанних комплексах. Найбільш дієвими інноваційними підходами в управлінні персоналом автори вважають [1, с. 155-156]: екологізацію; управління знаннями в готельному бізнесі; синергетичний менеджмент; командний менеджмент; гендерний менеджмент; мережевий менеджмент; корпоративне управління людським капіталом.

Під час роботи управління персоналом важливо правильно зрозуміти обсяг роботи, щоб не перевантажити співробітників.

Навантаженнями займається керівництво: менеджери, адміністратори і керівники. Завдяки роботі керівництва виконується першочергове завдання роботи підприємства. За виконання цього завдання керівництво схильне до стресу, тому що його робота дуже інтенсивна і динамічна.

Першим завданням при управлінні співробітниками підприємств туризму – це бути конкурентоспроможними на ринку, досягати високого рівня ефективності виробництва, в першу чергу, підвищення прибутку [2, с. 78-79].

Механізм управління в роботі зі співробітниками – це принципи, методи управління і система засобів, які спрямовані на позитивне виконання всіх завдань організації через набір якісних співробітників.

В організації цілі досягаються через працездатність принципів і методів. Принципи поділяються: на загальні (науковість, плановість, комплексність (системність), безперервність, нормативність, економічність, зацікавленість, відповідальність тощо); приватні (відповідність функцій управління цілям організації, індивідуальна роботи з кадрами, демократія в роботі з кадрами, інформованість кадрової роботи, забезпечення її рівня, достатнього для прийняття рішень, підбір кадрів); спеціальні та окремі (для конкретного працівника).

Принципи формують систему управління – це основні теоретичні положення, що включають: першорядність функції управління персоналом; оптимальне співвідношення інтрафункцій управління визначає пропорції між функціями, спрямованими на організацію системи управління персоналом (інтрафункції), і функціями управління персоналом організації; правильне співвідношення управлінських орієнтацій, потенційні імітації, економічність, прогресивність, перспективність, комплексність, оперативність, оптимальність, простота, науковість, ієрархічність, автономність будь-яких горизонтальних і вертикальних структур системи управління персоналом, узгодженість, стійкість, багатогаспектність, прозорість [3, с. 233-234].

Таким чином, у процесі реалізації інноваційних підходів в управлінні персоналом у сфері сервісу важливо сформулювати сучасну кадрову стратегію, засновану на:

- комплексному підході та в поєднанні технологій управління (екологізації, управління знаннями тощо);
- синергетичному ефекті командного, гендерної, мережевого менеджменту;
- використання різних моделей корпоративного управління людським капіталом, в залежності від чисельності персоналу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архіпов В. В. Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства : навч. посіб. / В. В. Архіпов. – Київ : Центр учб. літ., 2009. – 342 с.
2. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / М. А. Йохна, В. В. Стадник. – Київ : «Академія», 2005. – 192 с.
3. Лук'янов В. О. Організація готельно-ресторанного обслуговування : навч. посіб. / В. О. Лук'янов. – Київ : Кондор-Вид-во, 2012. – 346 с.
4. Мостова Л. М. Організація обслуговування на підприємствах ресторанного господарства : навч. посіб. – 2-ге вид. / Л. М. Мостова, О. В. Новікова. – Київ : Ліра-К, 2011. – 388 с.
5. Нагорняк Г. Інновації як пріоритетні напрямки розвитку туристичної сфери в Україні / Г. Нагорняк, С. Головка // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2008. – Вип. 1(1). – С. 121-128.

6. Найдюк В. С. Інновації в системі управління підприємствами ресторанного господарства / В. С. Найдюк // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 2. – С. 228-233.

7. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу [Текст] : монографія / Т. І. Ткаченко. – Київ : КНТЕУ, 2006. – 537 с.

Г. О. Маліновська,
викладач
(м. Хмельницький)

ФАКТОРИ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА КАНЬЙОНИ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТЕР'Я

У статті проаналізовано основні зміни ландшафтів під впливом господарської діяльності у населених пунктах, що проявляється у змінах рельєфу, деградації ґрунтів і рослинного покриву, посиленні ерозійних процесів та ін. Проаналізовано ступінь селитебності каньйону Дністра загалом та за фізико-географічними районами. З'ясовано райони з найбільшим і найменшим селитебним навантаженням.

Ключові слова: *селитебні ландшафти, селитебне навантаження, рельєф, рослинний покрив, каньйон, долина Дністра, гірничодобувна промисловість, кар'єр, природне середовище.*

Наявність проблеми. Територія Великого каньйону Дністра активно заселялась із найдавніших часів. М'який теплий мікроклімат, багата флора та фауна, велика кількість джерел, наявність природних сховищ (печери, гроти, навіси) та родючих чорноземів, величезні поклади кременевої сировини для виробництва знарядь – усе це сприяло виникненню тут стійбищ збирачів, мисливців та рибалок, а пізніше і постійних поселень людей. Із появою людей тут близько 300 тис. років тому почався вплив їхньої діяльності на природу, який з часом ставав все інтенсивнішим.

Сьогодні поселенське та промислове навантаження на ландшафти каньйону неухильно зростає. Воно проявляється через порушення літогенної основи, ґрунтового та рослинного покривів, зміну гідрогеологічних умов, посилення екзогенних процесів у ландшафтах регіону. Крім того, виникають численні екопроблеми у місцях видобутку корисних копалин і роботи потужних промислових підприємств, а саме – інтенсивне забруднення атмосферного повітря, води та ін. Тому дослідження цього впливу було і залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження селитебного навантаження розглянуті в роботах М. Гродзинського, Ф. Мількова, В. Гуцуляка, Б. Кочурова. У працях В. Барановського, В. Молочка, В. Стурмана, В. Шевченка детально розглянуто картографічне зображення селитебної діяльності та її вплив на природне середовище. Селитебні ландшафти детально розглядаються в численних працях науковців Вінницького державного педагогічного університету. Серед них «Природнича географія Поділля», «Сільські ландшафти Поділля», «Середнє Придністер'я», «Унікальні ландшафти Середнього Придністер'я» та інші.

Вагомий внесок у дослідження антропогенних типів місцевостей, що утворюються при добутку корисних копалин, зробили Г. Денисик, В. Федотов, Ф. Мільков, А. Гудзевич, В. Двуреченський, Л. Воропай. Актуальні проблеми антропогенної трансформації та забруднення природного середовища унаслідок гірничої розробки корисних копалин висвітлено у працях А. Алімова, В. Бондарчука, І. Ковальчука, Г. Рудька та ін. Питанням охорони природного середовища та раціонального використання надр у межах гірничопромислових територій присвячені роботи М. Барсукова, В. Горлова, А. Михайлова. Науково-методологічні засади ландшафтного аналізу екологічних проблем та методика еколого-ландшафтних досліджень гірничопромислових територій висвітлено у праці Є. Іванова.

Мета статті – охарактеризувати поселенське та промислове навантаження на ландшафти каньйонної долини Дністра, визначити ступінь порушення ландшафтних комплексів каньйону під впливом діяльності людини.

Виклад основного матеріалу. Тривала історія заселення зумовила значні зміни природних умов досліджуваної території, адже саме у населених пунктах перетворення ландшафтів досягає максимального значення. На території каньйонної долини Дністра переважають сільські селитебні ландшафти. Для них характерний менший ніж у міських ландшафтах ступінь антропогенної перетвореності. Серед основних напрямів перетворення ландшафтів у поселеннях є, перш за все, інтенсивна зміна рослинного покриву. У межах сіл і міст великі масиви лісів вирубують, змінюється їх видовий склад, формується новий рослинний покрив у садах, парках та місцях відпочинку. Завдяки особливо теплому та м'якому мікроклімату у каньйоні часто зустрічаються такі ландшафтно-інженерні системи, як теплиці. Значні площі вони займають у селах Горошова (близько 80% городних ділянок), Синьків (близько 70%), Шупарка (близько 50%) та інших. Також поширеними є сади, для яких часто створюють нарізні тераси [1, с. 28-30; 9, с. 5-7; 10, с. 251-259].

Інтенсивного впливу в усі часи і особливо сьогодні зазнає рельєф досліджуваної території. Для ефективнішого ведення господарства у каньйонній долині Дністра створюють численні нарізні тераси, а в окремих місцях, навпаки, насипи для вирівнювання території під забудову. Наприклад, у с. Синьків Тернопільської області для будівництва тепличного комплексу було вирівняно територію площею близько 30 га, місцями висота насипу сягає 10 м. Біля с. Миколаївка Тернопільської області крутий (35-40°) схил на площі близько 36 га порізаний терасами під садами.

Під впливом людської діяльності у межах поселень змінюються і поверхневі води. Зокрема, регулюються стоки річок та інших водотоків внаслідок перегородження їх дамбами і створення ставків. Їх можна побачити біля сіл Ольховець на р. Кармалитанка, Суржа на однойменній річці (Хмельницької області), Рукшин Чернівецької області на р. Потин та ін.

Інтенсивність людського впливу на ландшафти у межах населених пунктів можна охарактеризувати ступенем селитебності (поселенське навантаження). Фізико-географічні райони на території каньйонної долини Дністра відрізняються за цим показником. Пересічна величина ступеня селитебності на досліджуваній території

становить 15,6%. Вище значення спостерігається лише у Чортківсько-Кам'янець-Подільському ландшафтному районі (19%). Тут сконцентрована найбільша частка поселень (53,9%) і, відповідно, населення (53,1%). Інші фізико-географічні райони мають менший показник селитебного навантаження. У Тлумацько-Городенківському фізико-географічному районі він становить 15%. Для нього характерні невеликі за площею переважно сільські поселення. Середнім ступенем селитебності характеризуються більшість районів – Могилів-Подільсько-Ямпільський (14,3%), Нижньоушицький (14,3%), Ходорівсько-Бучацький (13,2%), Кельменецько-Сокирянський (11,7%). Найнижчою селитебною перетвореністю характеризуються Збарзько-Смотрицький (9,2%) і Заставнівсько-Хотинський (9,8) райони.

Значно менші площі у каньйонній долині Дністра займають містечкові та міські ландшафти, але саме вони створюють неповторний ландшафтний образ досліджуваної території. В їх структурі нерідко зустрічаються своєрідні історико-архітектурні комплекси, старовинні фортеці і замки, мальовничі садово-паркові ландшафти [1, с. 59-93].

Багата мінерально-сировинна база каньйону є передумовою активної гірничопромислової діяльності на території. На сьогодні у межах досліджуваної території нараховується близько 128 розвіданих родовищ корисних копалин, 45 з яких розробляються. Тут розвідано близько 36 родовищ вапняку, 35 родовищ глини і суглинків. Окрім того, відкриті значні запаси піщано-гравійної суміші (19 родовищ), гіпсу (13), пісковика (10) [2, с. 84-97].

Площа земель, порушених гірничодобувною промисловістю, займає менше 1% і складає близько 630 га. Найбільшими є Веренчанське (65,3 га) родовище гіпсів, Барсуківське (54,5 га) піску, Кам'янець-Подільське біля с. Пудлівці (52,6 га) вапняку [3, 4, 5].

Основним видом видобутку корисних копалин є відритий спосіб, який вважається найбільш економічно доцільним, але має найсильніший вплив на геокомплекси. При цьому змінюється літогенна основа, відбувається переміщення значної кількості ґрунту і гірської породи, формується багато промислових відходів у вигляді відвалів. Це призводить до утворення нових додатних і від'ємних

форм рельєфу, суттєвої зміни видового складу рослинних угруповань, посилення ерозійних і карстових процесів тощо.

Суттєво впливають на природні комплекси досліджуваної території й інші види промислової діяльності. Промисловості підприємства займають незначні площі у межах міст та сіл. Основний вплив вони здійснюють через викиди шкідливих речовин у довкілля, серед яких найбільше значення мають викиди в атмосферне повітря та скиди у поверхневі води.

Загалом, обсяг шкідливих речовин викинутих у атмосферу промисловими, зокрема і гірничопромисловими, підприємствами у 2016 р. склав 938 т – це близько 10% від загальної їх кількості. Найбільшу частку викидів створюють підприємства харчової промисловості. Особливо виділяються на території каньйону ПАТ «Подільський цемент» (с. Гуменці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області) і ТЗОВ «Новодністровський бетонно-розчинний завод» (м. Новодністровськ Сокирянський район Чернівецької області), викиди яких є найбільшими і у 2016 р. склали 7,06 та 0,15 тис. т відповідно.

Одночасно ці ж підприємства, разом з КП «Заліщицький водоканал», є і найбільшими забруднювачами води у каньйонній долині Дністра. Інші підприємства, що забруднюють воду, знаходяться за межами каньйону, однак відходи потрапляють на його територію з водами лівих приток Дністра [6; 7, с. 5-9; 9, с. 4-6; 10, с. 251–259].

Висновки. Каньйонна долина Дністра – це давно освоєний людиною регіон, у якому утворення поселень почалося ще у ранньому палеоліті і триває безперервно й сьогодні. Тому, інтенсивніший вплив на ландшафти каньйону здійснюється у межах поселень та у місцях видобутку корисних копалин.

Максимальне навантаження на ландшафти створюють долинні та долинно-схилові типи поселень, що розміщені вздовж основних русел річок і мають максимальну щільність забудови. У свою чергу висока щільність забудови змінює співвідношення поверхневої і ґрунтової складових стоку, спричинює попадання у річковий стік побутових і господарських стічних вод, змінює швидкість стікання дощових і талих вод, активізує несприятливі ерозійні процеси, зумовлює деградацію ґрунтів і рослинного покриву, зміну рельєфу.

Повсюдно у каньйоні поширені кар'єрно-відвальні ландшафти, які формуються при видобутку відкритим способом, в місцях виходу на поверхню таких корисних копалин, як глини, піску, крейди, вапняку та ін. Вони створюють найвищий ступінь порушень ландшафтних комплексів. У межах каньйону це призводить до знищення рідкісних видів рослин, посилення екзогенних процесів. Площі земель, порушених гірничими розробками, займають сотні гектарів. Значні території сьогодні потребують рекультивації, однак натомість проблема лише підсилюється незаконним видобутком сировини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство : навч. посіб. / Г. І. Денисик. – Вінниця : Вінницька обл. друк., 2015. – Ч. II : Регіональне антропогенне ландшафтознавство. – 332 с.
2. Мінеральні ресурси України // Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України». – 2014. – С. 84-97.
3. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Хмельницькій області у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/khmelnitska>. – Назва з титул. екрану.
4. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернівецькій області у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/chernivetska>. – Назва з титул. екрану.
5. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Вінницькій області у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/vinnytska>. – Назва з титул. екрану.
6. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/ternopilska>. – Назва з титул. екрану.

7. Стан запасів корисних копалин згідно з Державним балансом запасів за 2015 рік. Тернопільська область. – Київ : Геоінформ, 2016. – С. 5-9.

8. Стан запасів корисних копалин згідно з Державним балансом запасів за 2015 рік. Хмельницька область. – Київ : Геоінформ, 2016. – С. 4-6.

9. Стан запасів корисних копалин згідно з Державним балансом запасів за 2015 рік. Чернівецька область. – Київ : Геоінформ, 2016. – С. 5-7.

10. Холявчук Д. І. Антропогенне перетворення ландшафтів долини Середнього Дністра як передумова розвитку рекреації / Д. І. Холявчук. // Наукові записки Вінниц. пед. ун-ту. Сер. Географія. – 2010. – № 21. – С. 251–259.

А. Ю. Матвєєв,
кандидат історичних наук, доцент
Г. В. Низенко,
викладач-методист
М. О. Назарчук,
студентка групи ТХ-116
(м. Хмельницький)

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК СПОСІБ ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ

У статті робиться спроба проаналізувати перспективи розвитку гастрономічного туризму, як одного із видів туристично-рекреаційного бізнесу, на Хмельниччині.

Ключові слова: *гастрономічний туризм, гастрономічний фестиваль, Хмельниччина, Подільська гільдія кулінарів, Меджибіж.*

The article attempts to analyze the prospects of gastronomic tourism as one of the types of the tourism business in Khmelnytsky.

Key words: *gastronomic tourism, gastronomic festival, Khmelnytsky, Podolsky Guild chefs, Medzhybizh.*

Інтенсивний розвиток світового туризму наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть призвів до його диверсифікації та спеціалізації. Деякі напрямки туристично-рекреаційного бізнесу набувають самостійності і розглядаються вже як нові види туризму.

Нові перспективи розвитку набуває гастрономічний туризм у зв'язку із зростанням інтересу до культурних традицій та звичаїв країн і народів. Гастрономічний туризм – це поїздка з метою ознайомлення з національною кухнею країни або регіону, знайомство з особливостями виробництва та приготування продуктів і страв, навчання і підвищення рівня професійних знань в області кулінарії [1]. Це, певною мірою, знайомство з національними традиціями краю, куди завітав турист. Адже їжа теж має регіональні особливості приготування, подачі тощо.

Знайомство з місцевою кухнею є невід'ємною складовою будь-якого відпочинку. Українці все частіше вирушають у гастрономічні тури. Такі подорожі організовують індивідуально. Тому вони недешеві, оскільки за екзотичний обід у пристойному ресторані потрібно заплатити не менше 100 доларів на одну людину. Наприклад, сьогодні найпопулярнішими гастрономічними турами є подорожі до Франції – Шампань, Бордо, Прованс; любителі віскі їдуть у Шотландію; цінителі пива обирають Чехію та Німеччину; винний маршрут тягнеться від Франції до ПАР; в екзотичних африканських країнах вас нагодують м'ясом диких тварин.

Головна мета відпочиваючих, які вибирають гастрономічний туризм, полягає в дегустації унікальних продуктів і страв, властивих виключно для даної місцевості. Для справжніх гурманів такі поїздки не є способом набити шлунок всілякими делікатесами і екзотичними стравами. В першу чергу – це засіб пізнання менталітету, вікових традицій і національного духу народу через культуру приготування і вживання їжі [2].

Таким чином, гастрономічний туризм – це більше, ніж звичайна екскурсійна поїздка, оскільки вимагає ретельного підходу до вибору місцевої їжі. Головна родзинка гастрономічного туру полягає в дегустації саме тих страв, які ніде в світі більше не зустрічаються.

У нашій країні гастрономічний туризм поки тільки зароджується і турів у чистому вигляді ще немає, а елементи

гастрономічного туризму включають туроператори в інші основні програми. Але розмаїттям гастрономічних фестивалів вражає Закарпаття, яке позиціонується як одна з провідних туристських дестинацій країни.

Тут, наприклад, запропоновано інтегральний винно-етнографічний тур, в програму якого входить відвідування виноградарського господарства, виноробних підприємств; дегустація виноградно-виноробної продукції, знайомство зі звичаями, фольклором і традиційною кухнею.

Крім того, у Закарпатті, протягом року, ще проводиться ряд гастрономічних фестів, серед яких, за екзотичністю, можна виділити «Фестиваль голубців» (с. Четфолво, Берегівський р-н.), «Сливовий леквар» (с. Геча, Берегівський р-н), фестиваль сливового варення, «Ягідний фестиваль» (с. Дюла, Виноградівський р-н), фестиваль «Гуцульська бринза» (м. Рахів), «Свято меду» (м. Мукачево), фестиваль кукурудзи (с. Тисобикень Виноградівського р-ну), фестиваль-конкурс «Червене вино» (м. Мукачево).

Як наслідок, у Закарпаття тільки на фестиваль приїжджає щороку близько 500 тис. туристів. А всього тут проводиться понад 160 фестивалів у рік [3].

Вже сьогодні муніципальні райони краю розробляють свої програми з розвитку туризму і обов'язково включають в себе розробку нових туристично-ресторанних комплексів.

У нашому краї, на Поділлі, теж віднедавна проводяться гастрономічні фестивалі, які цікаві не тільки туристам, але й місцевим жителям.

Минулої весни у Хмельницькому пройшов перший фестиваль рестораторів Поділля, який було ініційовано Подільським осередком «Подільська гільдія кулінарів» Громадської організації «Український кулінарний союз» (голова Ніна Трішкіна). Серед учасників варто відмітити «Ресторацію Шпігеля», готельно-ресторанний комплекс «Південна Брама», арт-кафе «Диканька» та інш. [4]. Цієї весни планується знову провести подібний фестиваль. У серпні, за сприяння Хмельницької міської адміністрації, проведено фестиваль «Медовий спас» [5], фестиваль борщу [6].

У цьогорічному лютому, вже вдруге, у парку імені Тараса Шевченка пройшов фестиваль вуличної їжі. Участь взяли більше

10 закладів харчування, які представили на розсуд хмельничан смаколики подільської кухні [7].

Смачно поїсти та гарно провести час – девіз Державного історико-культурного заповідника «Межибіж» (директор Олег Погорілець). 26-28 серпня минулого року організовано байкерський мото зліт, який вперше проведено всередині фортеці. На честь 25-річчя Незалежності України фест проведено в козацькому стилі під гаслом «Ми повернемо козацький дух в найстаровиннішу фортецю України в містечку Меджибіж!». Крім різних розваг, майстер-класів, квестів, конкурсів та багато іншого, господарі частували байкарів та гостей рибною юшкою із коропа та товстолоба, козацьким кулішем із підчеревиною, борщем із свинних ребер, шурпою з баранини, м'ясом по-домашньому на сковороді, ковбасками-гриль із свинячих кишок та багато чим іншим. Всі ці страви готувалися просто неба, на вогні [8].

29 жовтня 2016 р. (вже вдруге) тут було проведено таємничий фестиваль «Гарбузова ніч». Крім розважальної програми, складовими якої стали перегони на саморобних тарантасах, етнічний ярмарок та показ старовинного українського вбрання, у фортеці ще й смачно нагодували. Під відкритим небом кухарі місцевих закладів харчування готували гарбузові страви та напої: ароматна наливка, три рецепти гарбузової каші із старовинного 100-літнього казана, узвар з гарбуза – це неповний перелік фестивальных смаколиків. Родзинкою свята став конкурс «Гарбузілла – 2016», на якому всі присутні вибрали найбільшого гарбуза. Загалом гостей чекали багато сюрпризів та містичних несподіванок [9].

Це тільки дешиця, чим може вразити ДІКЗ «Межибіж». Цьогоріч там готуються до нових дійств, родзинкою яких буде подільська кухня.

Гастрономічний туризм у нашій країні повинен розвиватися і зайняти окрему нішу в туристично-рекреаційній сфері послуг. Не останню роль тут має відігравати Хмельниччина з її давніми та багатими кулінарними традиціями. Адже це може зацікавити не тільки українських (місцевих) туристів, а й зарубіжних, що дасть краю унікальну можливість залучити нові фінансові надходження до бюджету міста та області.

Список використаних джерел та літератури:

1. Перспективи розвитку кулінарного туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uastudent.com/perspektyvy-rozvytku-kuliranogo-turyzmu>. – Назва з титул. екрану.
2. Кукліна Т.С. Гастрономічний туризм на туристичному ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2013>. – Назва з титул. екрану.
3. 30 українських фестивалів, про які не знає 98 % українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=76227>. – Назва з титул. екрану.
4. Перший фестиваль рестораторів Поділля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://excl.com.ua/video/2016/05/16/11543/pershij_festyval_restoratoriv_podillja. – Назва з титул. екрану.
5. Медовий спас у Хмельницькому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.tv7plus.com/tv7_novini/medoviy-spas-u-hmelnitskomu. – Назва з титул. екрану.
6. В Хмельницькому відбувся Фестиваль Борщу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.tv7plus.com/uncategorized/v-hmelnitskomu-vidbuvsya-festyval-borschu>. – Назва з титул. екрану.
7. «Проскурівські смаколики»: у Хмельницькому розпочався фестиваль вуличної їжі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.0382.ua/news/1560806>. – Назва з титул. екрану.
8. Moto Zlit Wer Wolf 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.xam.com.ua/main/6-moto-zlit-wer-wolf-2016-mmedzhibzh.html>. – Назва з титул. екрану.
9. Ніч з присмаком гарбуза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odtrk.km.ua/news/6527>. – Назва з титул. екрану.

В. В. Неспляк,
гуртківець
(м. Хмельницький)

ЗМАГАННЯ З ТЕХНІКИ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ – СПОРТ ДЛЯ СИЛЬНИХ ДУХОМ

Туризм – це не просто спорт, це спосіб життя. На сьогодні мені чотирнадцять років, з них я понад два займаюсь пішохідним туризмом. За цей час я побував на багатьох змаганнях у м. Хмельницькому, Кам'янці-Подільському, у селищах Шепетівського району і за межами нашої області. Варто зазначити, що людина не знає меж своїх можливостей.

Найяскравіше пам'ятаю свої перші змагання, хвилювання в очікуванні старту. Чую своє прізвище, – на старт! Згадую тренування, в голові – хаос, але руки пам'ятають, все на автоматі «розмуфтував–вчипився–замуфтував–пішов». Через декілька етапів, які перед змаганнями проходив десятки разів, руки наливаються свинцем, здатися?.. Ніколи, адже ти пам'ятаєш що можеш зробити це!

З часом це входить у звичку, пробігти п'ять чи десять кілометрів по лісі та все це під дощем із зв'язкою карабінів та мотузкою на собі – запросто. Вилізти на двадцятиметрову скелю з товаришем на спині – скільки в мене хвилин?

От таким чином, шукаючи все нові та нові перешкоди, ми випробовуємо себе та шукаємо межі своїх можливостей.

Та я знаю, що попереду ще далекий шлях і з нетерпінням тренуюсь до нових змагань!

Г. І. Оліх,
старший викладач
(м. Хмельницький)

БЛОКУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ КРІЗЬ ПРИЗМУ НОВЕЛ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Наукова стаття передбачає дослідження новел податкового законодавства в аспекті зміни системи блокування накладних. Розкрито основні проблеми, які спонукали внести зміни до зазначеної системи, та ризики, які передбачає існуюча система та її аспекти, які позитивно вплинуть на інтеграційні процеси в Україні, зокрема на покращення інвестиційного клімату, та на подальший розвиток всієї системи оподаткування.

Постановка проблеми. Доволі довгий час поставала проблема з приводу системи зупинення реєстрації податкових накладних. Покликанням її було припинити зловживання щодо формування незаконного податкового кредиту недобросовісними платниками податків. За задумом розробників, система мала не давати змоги реєструвати податкові накладні в тому разі, якщо постачальник господарську операцію, зазначену у відповідній накладній, фактично не здійснював. І з цим негативним явищем дійсно треба боротися.

Отже, дослідження сучасних новел податкового законодавства та його проблемних аспектів, зокрема блокування податкових накладних, з метою модернізації системи оподаткування в сучасних умовах, а також пошук перспективних шляхів удосконалення оновленої системи податків набуває особливої актуальності в умовах запровадження в Україні нової системи блокування накладних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення податкової системи в Україні є однією з найбільш важливих у процесі інтегрування української економіки у світовий простір. Вивченню питань, що стосуються формування ефективних податкових систем, присвячені численні дослідження вітчизняних та закордонних науковців, зокрема, В. Буряковського, А. Вагнера, В. Вишневського, Ю. Іванова, І. Лютого, В. Корнуса, О. Погорлецького та інших. Актуальним питанням правового

регулювання системи оподаткування та напрямом її удосконалення присвячені праці таких вітчизняних вчених, як: П. Пацурківського, А. Бурдакової, О. Орлюк, Л. Воронової, М. Кучерявенка, І. Лук'яненко, К. Павлюка.

Метою статті є дослідження новел сучасної системи оподаткування та аналізу змісту останніх змін податкового законодавства в умовах реформаційних процесів та їх вплив на посилення податкової стабільності в Україні.

9 лютого 2018 року Міністерство фінансів України оприлюднило на своєму сайті проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» [2]. Серед найбільш актуальних проблем для обговорення постали – порядок зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних. Вищезазначений проект розробило Міністерство фінансів України разом із ДФС України для реалізації норми пункту 201.16 ст. 201 Податкового кодексу України [1], згідно з якою реєстрацію податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних може бути зупинено в порядку та на підставах, визначених Кабінетом Міністрів України.

Постанова мала вирішити низку важливих питань, але варто проаналізувати, що ж відбулось за результатами її ухвалення.

По-перше, новостворена система так і не запобігла реєстрації податкових накладних за нереальними господарськими операціями. На засіданні Комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики (04.10.2017), що був присвячений проблемам функціонування системи зупинення реєстрації податкових накладних, було озвучено цифру у 2 млрд грн фіктивного податкового кредиту лише в м. Києві.

Утворені на базі ДФС України спеціальні комісії, як повинні були розглядати питання поновлення реєстрації зупинених податкових накладних, а також адміністративні скарги на рішення про відмову в реєстрації податкових накладних, фізично не впоралися з кількістю матеріалів, які надходили від платників податків. Відповідно не очікувалось, що кількість буде настільки великою. Тому рішення ухвалювали з порушенням строків розгляду, а також

без жодної належної мотивації. Інакше не виходило через обмежену кількість працівників ДФС, задіяних у роботі комісій, а також з огляду на велику кількість звернень платників податків.

Використовуваний порядок зупинення реєстрації податкових накладних не відповідав нормам Податкового кодексу України, які регулювали відповідне питання. А саме, Мінфін так і не затвердив вичерпного переліку документів, які платник мав подати до контролюючого органу для реєстрації податкової накладної, реєстрацію якої було зупинено. І це при тому, що подібна вимога була чітким імперативом пункту 201.16 Податкового кодексу України в редакції, чинній до 1 січня 2018 року [1].

Також, у квитанції про зупинення реєстрації податкових накладних зазвичай не вказувалось конкретних критеріїв, на підставі яких реєстрацію відповідної накладної було зупинено. У результаті платник податків був позбавлений можливості визначити, які саме документи та якого змісту пояснення потрібно надати ДФС, аби податкову накладну було зареєстровано, особливо коли в одній податковій накладній відображалось постачання асортименту різних товарів.

Крім того, рішення про результати розгляду скарг платників податку на рішення про відмову в реєстрації податкових накладних фактично ніколи не містили конкретних мотивів відхилення скарги. Зазвичай у рішенні комісії ДФС наводили абстрактні формулювання: «надані документи не є достатніми для прийняття рішення про реєстрацію податкової накладної або суперечать чинному законодавству». Ці абстрактні формулювання було визначено підставами для відмови в реєстрації податкової накладної постановою Кабінету Міністрів України, і за весь час функціонування першої версії системи зупинення реєстрації податкових накладних фіскали так і не напрацювали зрозумілої практики застосування відповідної норми в розрізі конкретних ризиків, які були причиною відповідного зупинення.

Тобто, особи реєстрації податкових накладних, яких зупинили, так і не дізналися від фіскальної служби в чому причина та чому надані документи й пояснення не визнано належними. Фактично розгляд спірного питання по суті розпочинався вже на стадії судового

оскарження, причому судам доводилося встановлювати й аналізувати всі обставини «з нуля».

Вказані проблеми спричинили чималі затримки в розгляді питання правомірності зупинення реєстрації податкових накладних більшості платників. Ситуацію погіршувало те, що під час зупинення реєстрації податкових накладних не застосовується процедура узгодження податкових зобов'язань, передбачена Податковим кодексом України. Тому платники, які не погоджувалися з тим, що їхні операції зараховано до «ризикових», змушені були в разі настання строку сплати ПДВ перерахувати відповідні суми до бюджету, адже податкові зобов'язання виникають незалежно від факту реєстрації податкової накладної. При цьому контрагенти цих платників не мали права зарахувати відповідні суми до податкового кредиту до закінчення всіх процедур оскарження та реєстрації податкової накладної, що призвело до фактичного збільшення податкового навантаження на цих осіб (на вже згаданому засіданні Комітету Верховної Ради України пролунала цифра 6 млрд грн переплаченого ПДВ).

Через наведені проблеми та під тиском обурених представників малого та середнього бізнесу Верховна Рада України змушена була прийняти Закон № 2245-VIII від 07.12.2017 [3], яким застосування процедури зупинення реєстрації податкових накладних було переведено в тестовий режим до 1 березня 2018 року. 22 березня 2018 року набула чинності постанова № 117 [2], яка запровадила відносно визначені і цілісну систему та внесла у вищезазначені проблеми свої корективи. Постанова передбачає наступні зміни:

- з метою зменшення випадків зупинки реєстрації податкових накладних встановлюється «відсікаючий критерій» 3% та поріг обсягу постачання за місяць у розмірі 500 тис. грн;

- раніше узгодження критеріїв оцінки тривало деякий час, що давало змогу деяким платникам користуватися фіктивним кредитом. Тепер для оперативного реагування критерії оцінки ризиків встановлюватиме ДФС. Для забезпечення прозорості цього процесу, ДФС повинна попередньо узгоджувати ці критерії з Мінфіном та публікувати на офіційному сайті;

- для малого та середнього бізнесу запроваджуються показники «позитивної податкової історії». Податкові накладні з

ризиковою операцією по платниках з позитивною податковою історією зупиняться не будуть;

- запроваджується електронний реєстр зупинених податкових накладних, в якому платник в онлайн режимі зможе знайти інформацію щодо розгляду та статусу зупинених податкових накладних. Це рішення зробить процес прозорішим;

- для оперативності розгляду пояснень та документів передбачається створення комісій на регіональному та центральному рівні. Прийняті рішення комісій регіонального та центрального рівнів набувають чинності після реєстрації їх в електронному реєстрі зупинених податкових накладних;

- якщо рішення Комісій не зареєстровані протягом 7 робочих днів, зупинена податкова накладна/розрахунок коригування реєструється в автоматичному режимі;

- допрацьована форма рішення про відмову в реєстрації. Зокрема, в рішенні буде зазначатися чітка вмотивована підстава відмови. У випадку ненадання та/або надання документів, які складені з порушенням законодавства, у формі буде зазначатися конкретний документ, якого це стосується;

- врегульовується питання реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування для платників, які було заблоковано до 01.12.2017 та не подано пояснень і документів;

З вищезазначених змін можемо побачити, що в цілому певні недоліки системи цією постановою виправляються. Особливо вона є актуальною та важливою для розвитку бізнесу в Україні. Інвестиційний клімат залежить від захищеності активів, на що впливає система оподаткування, як ми бачимо, останні роки роботи Міністерства Фінансів України спрямовані саме на її вдосконалення в аспекті захисту платників податку та спрощення доступу до послуг ДФС.

Отже, змінена система зупинення податкових накладних покликана стати перехідним і «новим» етапом розвитку податкової системи України, зважаючи на всебічний характер її застосування та врегулювання всіх пов'язаних із цим питань. В порівнянні з попередньою системою ми бачимо, що законодавець максимально повно намагався захистити платника податків від усіх ризиків, які були присутніми раніше.

Список використаних джерел та літератури:

1. Податковий кодекс України від від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» від 21.02.2018 № 117 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/117-2018-%D0%BF>.
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» від 07.12.2017 № 2245-VIII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. 2018. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2245-19>.
4. Зануда А. Податки 2015: новації та колізії [Електронний ресурс] / А. Зануда. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2015/01/>
5. Гармонізація податкового та бухгалтерського обліку в контексті оподаткування прибутку підприємств в Україні : монографія / [І. І. Огороднікова, Д. М. Серебрянський, О. М. Смірнова, М. В. Стадник, Ю. І. Турянський]; за заг. ред. Д. М. Серебрянського. – Київ : Алерта, 2010.

О. С. Олійник,

*кандидат економічних наук
(м. Кам'янець-Подільський)*

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Питання щодо дослідження інклюзивного туризму з точки зору включення України до європейського та світового туристських напрямів набуває все більшої актуальності. Це пояснюється тим, що під час подорожування у незвичайних умовах загострюються

необхідність у створенні таких унікальних умов для туриста, які б відповідали його запитам та потребам.

З цього приводу виникає необхідність чіткого розуміння щодо інклюзивного туризму. Так, Всесвітня туристська організація при ООН навіть сформулювала визначення цього явища: «Це форма туризму, що включає процес співпраці між різними учасниками сфери туризму, який дозволяє людям з особливими потребами в доступності, включаючи мобільний, візуальну, слухову і когнітивну складові доступності, функціонувати незалежно, на рівних умовах, з почуттям власної гідності через надання універсальних туристичних продуктів, послуг і середовища» [1; 2]. Зустрічаються інші трактування цього поняття, а саме:

– інклюзивний туризм – це подорожі, що призначені для людей з особливими потребами типу фізичних вад чи інших обмежень [3];

– інклюзивний туризм – це систематичне застосування універсального дизайну туристської індустрії та індустрії гостинності на кожному етапі створення свого продукту, послуги та політики життєвого циклу з урахуванням всіх етапів життєвого циклу людини: діти, дорослі та старші, а також їх різноманітних здібностей [4];

– інклюзивний туризм є глобальним рухом для забезпечення повної соціальної участі всіх людей з обмеженими можливостями в процесі подорожей, громадянства та культурного вкладу – і в процесі, щоб забезпечити однакові для всіх інших людей [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що інклюзивний туризм означає користування туристами будь-якими туристськими послугами без обмежень.

Сьогодні у більшості країн світу активно використовують обладнання, дизайн та значний перелік послуг для зручного відпочинку в готелях та аналогічних засобах розміщення (далі – готелі та АЗР). Здебільшого в концепції цього напрямку в туризмі приділяється увага мандрівникам з особливими потребами в доступності. Це може бути доступність в пересуванні, візуальна й слухова доступність, необхідність догляду за дітьми і т. п.

У готелях та АЗР повинні бути створені необхідні умови, що забезпечують комфортне пересування, а саме: вимикачі, ручки, розетки повинні знаходитися так, що до них можна дістати, стоячи

або сидячи. В будинках добре освітлені переходи між різними просторами, позначені контрастними кольорами і текстурами. Пішохідні переходи ясно позначені, на них є світлові і звукові сигнали [4].

Проте в Україні досі існує значна кількість перешкод щодо наявності відповідним чином обладнаних транспортних засобів та різноманітних об'єктів, інфраструктури, споруд, кадрів з необхідною кваліфікацією, засобів інформування, технічних засобів та обладнання тощо. Також дуже значною перешкодою до активізації інклюзивного туризму в Україні стоїть питання щодо прийняття туристів з різноманітними запитами та потребами, засобами розміщення та готелями категорії 1-5 зірок.

Розглянемо проблему адаптації категорійних готелів та АЗР до вимог інклюзивного туризму на прикладі наявності умов для прийняття осіб з інвалідністю та малорухомих груп населення (далі – ОЗІ та МГН) більш докладніше.

Відповідно до Конвенції ООН про права людини, низки Законів України та ДБН В.2.2-17:2006, вимоги щодо створювання належних умов для ОЗІ та МГН повинні організовувати всі готелі та аналогічні засоби розміщення [5-11].

Вимоги до категорійних готелів також окремо кодифіковані в ДСТУ 4269:2003 та ДБН В.2.2-20:2008 [12; 13]. Однак інші основні нормативні документи, що регламентують діяльність аналогічних готельних закладів, подібні вимоги не містять [14-16].

Але не зважаючи на значну законодавчу базу в Україні більшість готелів та аналогічних засобів не відповідають вимогам відповідних нормативних актів. У якості приклада розглянемо такі заклади у Хмельницькій області. За даними Головного управління статистики у даній області станом на кінець 2017 року колективних засобів розміщення – 90, санаторіїв та пансіонатів з лікуванням – 12, санаторіїв-профілакторіїв – 1, бази та інші заклади відпочинку – 3 [17; 18].

У якості репрезентації для виявлення готелів та АЗР з умовами для ОЗІ та МГН було використано 8 сайтів, на яких розміщено інформацію про готелі [19-26]. За результатами аналізу сайтів-агрегаторів задля пошуку та подальшого бронювання відповідного типу номерів було виявлено, що лише три сайти мають відповідний

фільтр для сортування. Також аналіз показав, що обладнання для розміщення ОЗІ та МГН за даними сайтів Hotels.com, reserve-menu.com та booking.orangesmile.com мають лише 49, 10, 13 готелів АЗР відповідно [19-21]. На основі даної інформації можна зробити висновок, що більшість готелів та АЗР не мають умов для ОЗІ та МГН.

Також було виявлено, що в більшості випадків інформація про можливість розміщення ОЗІ та МГН на сайтах обмежена, її сутність зведено лише до інформації про можливість розміщення подібних туристів [20; 21]. Лише на одному сайті було наведено варіанти щодо умов у номерах [19]. Звідси робимо висновок, що не лише готелі та АЗР не мають необхідних умов для ОЗІ та МГН, але й спеціалізовані пошукові сайти, де розміщено інформацію про готелі, не мають необхідної інформації щодо умов розміщення даної категорії туристів у готелях.

Таким чином, необхідно відзначити наступні недоліки та шляхи їх подолання в сфері інклюзивного туризму на прикладі готелів та АЗР: 1) відсутність необхідних умов для розміщення ОЗІ та МГН. Готелі та АЗР відповідно до міжнародного та національного законодавства повинні виконати всі вимоги щодо створення відповідних умов для розміщення ОЗІ та МГН; 2) відсутність необхідної інформації про можливість розміщення ОЗІ та МГН. Готелі та АЗР повинні надати інформацію щодо наявності послуг та умов розміщення ОЗІ та МГН, а сайти з інформацією про готелі повинні створити можливість обрання готелів ОЗІ та МГН за необхідними умовами; 3) відсутність робочих механізмів стимулювання готелів та АЗР до створення відповідних умов для розміщення ОЗІ та МГН. Необхідно заборонити будівництво нових готелів та АЗР за проектною документацією у разі невідповідності законодавству; зробити працездатною систему адміністративних штрафів за невиконання вимог законодавств на всіх рівнях (проектному, будівельному, працюючих готелів); 4) внести зміни в ДСТУ 4269:2003 щодо присвоєння категорії з обов'язковим створенням умов для ОЗІ та МГН; 5) здійснювати інформування ОЗІ та МГН щодо їх прав та сприяти активності щодо захисту їх прав тощо.

У цілому, спираючись на вищезазначені факти, можна зробити висновки, що готельний сегмент туристського ринку володіє великим потенціалом для розвитку. У разі створення зазначених умов для реалізації інклюзивного туризму можливо буде посилити туристський потік за рахунок туристів, що раніше не мали можливість відвідати Україну у зв'язку з відсутністю необхідних умов, що в свою чергу дозволить і далі посилювати інтеграції туристського ринку України в світовий.

Список використаних джерел та літератури:

1. Белоусова Н. В. Інклюзивний туризм в Україні як вид соціокультурної реабілітації інвалідів. Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики // Матер. II Всеукр. наук. конф. (26-27 трав. 2017 р., м. Дніпро) / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро : СПД «Охотнік», 2017. – Ч. I. – С. 219-221.
2. Белоусова Н. В. «Інклюзивний туризм» або «подорожі без бар'єрів» у сучасному суспільстві / Н. В. Белоусова // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 5-6 жовт. 2017 р.) / [за заг. ред. І. Пилипенка, Д. Мальчикової]. – Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2017. – 304 с.
3. Inclusive tourism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uravel-industry-dictionary.com/inclusive-tourism.html>.
4. Rains Scott. Universal Design: Guide for Inclusive Tourism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.togetherwerock.com/twt-blog/2015/12/16/universal-design-guide-for-inclusive-tourism.
5. Конвенція ООН про права інвалідів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
6. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 20.04.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1704-17>.
7. Про будівельні норми: Закон України від 05.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1704-17>.
8. Про архітектурну діяльність: Закон України від 18.12.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-14>.

9. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 10.06.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/208/94-vp>.

10. Про основи соціальної захищеності інвалідів України: закон України від 20.01.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.

11. ДБН В.2.2-17:2006 Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для мало мобільних груп населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ud.org.ua/publikatsiji/198-dbn-v-2-2-17-2006-budinki-i-sporudi-dostupnist-budinkiv-i-sporud-dlya-malomobilnikh-grup-naselennya>.

12. ДСТУ 4269:2003. Послуги туристичні. Засоби розміщування. Класифікація готелів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>.

13. ДБН В.2.2-20:2008 Будинки і споруди. Готелі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-192>.

14. ДСТУ 4268:2003. Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. № 2-3, ст. 11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

15. ДСТУ 4527:2006. Послуги туристичні. Засоби розміщування. Терміни та визначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

16. Правила користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг від 2 квітня 2004 р., № 413/9012 (Верховна Рада України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0413-04>.

17. Статистичні дані Головного управління статистики України у Хмельницькій області. Колективні засоби розміщення за 2011-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>.

18. Статистичні дані Головного управління статистики України у Хмельницькій області. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади за 1995-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>.

19. Сайт пошуку готелів Hotels.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.hotels.com>.
20. Сайт пошуку готелів reserve-menu.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reserve-menu.com>.
21. Сайт пошуку готелів booking.orangesmile.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://booking.orangesmile.com>.
22. Сайт пошуку готелів hotels24.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hotels24.ua/>.
23. Сайт пошуку готелів ostrovok.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ostrovok.ru>.
24. Сайт пошуку готелів planetofhotels.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://planetofhotels.com>.
25. Сайт пошуку готелів 101hotels.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://101hotels.ru>.
26. Сайт пошуку готелів tripadvisor.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tripadvisor.ru>.

Б. О. Пажимський,
директор Державного історико-культурного
заповідника «Самчики»
(с. Самчики Хмельницької області)

МАЄТКИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ В РАМКАХ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА МУЗЕЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

На початку ХІХ ст. на Хмельниччині налічувалось біля сотні палацово-паркових комплексів різної мистецької вартості. В часи Першої світової війни, комуністичної диктатури, безгосподарності, бездуховності та спаду культурного рівня й моралі народу багато маєтків було пограбовано й поруйновано.

Палацово-паркові комплекси репрезентували не тільки заможність шляхетських родин, але й смаки, мистецький рівень, багатство стилів, домінуючих у певні часи в архітектурі, мистецтві живопису, декорів інтер'єрів і речей декоративно-прикладного

мистецтва. Вони – перлини високого європейського мистецтва, які вписалися яскравою сторінкою в «золотий вік» української культури. Це – осередки, де народились, жили і творили представники найкращої й найосвіченішої частини суспільства. Це пам'ять про знать, шляхетність, культуру.

Палади громадили величезні книгозбірні та родинні архіви – бібліотеки нараховували до кількох тисяч томів, які в новітні часи стали надбанням національних й академічних бібліотек України й Польщі. В маєткових галереях можна було побачити твори видатних художників із світовим ім'ям – Рафаеля, Рембрандта, Рубенса, Ван Гога, Тиціана, Рені, Мурільйо й інших.

У часі розвою палацово-паркового мистецтва у краї працюють визначні архітектори – Доменік Мерліні, Богуміл Цуг, Якуб Кубіцький, Джованні Берніні, Генрік Іттар й інші. До парків докладали праці паркобудівничі – Діоніз МакКлер, Людвіг Метцель, Кнакфус, Кайзер, Мілевський. Для маєткових палаців творили знані художники – Юзеф Грассі, Ян Лампі, Анжеліка Кауфман, Елізабет Фіде-Лебрун, Юзеф Пітшман, Фернандо Бенелотто (Каналетто), Наполеон Орда, Юліуш і Войцех Коссаки.

Власники маєтків інтенсивно впроваджували у себе передове сільськогосподарське виробництво, працювали переробні підприємства. Будують та утримують в селах школи, лікарні, майстерні народних промислів.

Загалом за два століття українське палацово-паркове мистецтво досягло значних успіхів, створивши багато виразних архітектурних комплексів, живописних маєткових парків. Цей пласт культури було втрачено, рідко якому маєтку пощастило, й він не був знищений. Але те, що збереглося, до сьогодні вражає своєю величчю, красою та бездоганністю.

У Хмельницькій області кількість втрачених пам'яток архітектури національного значення на початок 2000 року (палацово-паркові комплекси, сакральна архітектура та ін.) становить 230 одиниць, коефіцієнт втрат – 7,39% (по Україні – 11,18%).

Протягом останніх 80 років стан маєтків на Хмельниччині безпосередньо залежав від їх використання. Найбільше поталанило, хоча із значними втратами, «маєтку Самчики», де в 1992 році розмістилася філія обласного краєзнавчого музею «музей-маєток

Самчики», а з 1997 року – Державний історико-культурний заповідник «Самчики».

З часом заповідник став вогнищем культури, де проводяться культурницькі акції, діють «Музичні вечори в маєтку», на які запрошуються піаністи, оркестранти, відтворюючи дух минулих епох, творчі зустрічі із знайомими письменниками, художниками, поетами краю, України.

Незважаючи на зовнішні та внутрішні проблеми, які унеможливають повноцінність роботи заповідника, він сформувався у науково-дослідницьку структуру, котра популяризує пам'ятки культурної спадщини, етнокультури, історичного краєзнавства, пам'ятко- й природоохоронної справи. Проводиться опіка над іншими вцілілими палацово-парковими комплексами краю, їх дослідження, надається допомога із відновлення, використання й збереження цих пам'яток.

Проте існує ще ряд призабутих, відчасти невідомих широкому загалові суспільства палацово-паркових ансамблів у комплексі, а інколи й величних маєткових парків без палаців. Постає проблематика, – як їх повернути до життя, включити в систему туристичної індустрії, привернути увагу до них, до їхньої величі й краси.

Перш за все необхідно як можна більше писати про маєтки, включати їх до туристичних та екскурсійних маршрутів, розвиваючи цим місцевий туризм. Книги, статті, путівники повинні подавати максимальну й комплексну інформацію про всі маєтки.

Не існує маєтків цікавих чи не цікавих. Кожен із них свідок та вогнище тих чи інших історичних подій, значимих хоча б для окремого села чи району.

Багато елементів палацово-паркових комплексів, в першу чергу – будинки й споруди, особливо на терені селищ, до нашого часу втрачені (збережений лише парк) або ж напівзруйновані, відтак можливість їх відновлення в найближчому майбутньому примарне. Але вони, на місцевому рівні, зберігають пам'ять місця, культурний ландшафт семантично насичений історичними асоціаціями, пов'язаний з історичними особистостями та подіями. Через це, при включенні маєтків до туристичних маршрутів, не потрібно лякатися зруйнованості об'єктів. В усьому світі такі залишки архітектури

зберігають. При цьому місцевій владі необхідно опікуватись станом цих об'єктів, в тім числі найбільше санітарним.

Варто перейняти також не менш важливим аспектом в популяризації маєтків, а саме створенням бренду. Це стосується не лише невідомих пам'яток аби включити їх до широкого використання, але й діючих заповідників та музеїв. До цих пір більшість музейників та працівників культури не сприймають такі поняття як PR чи бренд, як наслідок існуючого переконання, що наша культура самодостатня і якщо влада створила музей, то школярі, жителі й туристи просто зобов'язані його відвідувати. Об'єкти культурної спадщини повинні навчатися працювати самі на себе.

У Самчиках створено своєрідний бренд проводити церемонію реєстрації шлюбу в палаці маєтку заповідника. Він працює на основі призначення музею – після урочистості молодята відвідують виставкові, парадні зали палацу, переносяться в часи епох минулих. Подібне перше знайомство з музеєм, пам'яткою, в події святкової урочистості стає знаковою, запам'ятовується надовго. Нерідко учасники церемонії знову приїждять до музею, щоб ще раз пережити радісне відчуття зустрічі з минулим, з красою, з мистецтвом, щоб побільше взнати про історію маєтку та його власників.

Палаці, музеї можуть надавати приміщення банкам, страховим, торгово-промисловим компаніям місцевого рівня, які можуть бути зацікавлені в короткотерміновій оренді для проведення нарад, семінарів, форумів чи зустрічей керівництва. При цьому в будівлі могла б проходити лише виключно бізнесова частина заходу.

Розраховувати також можна і на відвідування парку, території музею активними одноосібними туристами та невеликими групами відвідувачів з метою відпочинку, рекреації, для яких питання комфорту, якщо він відсутній, носить другорядне значення.

При цьому необхідно проводити щорічний комплекс робіт догляду за маєтковим парком, відтворювати об'ємно-просторові композиції, притаманні саме цьому паркові як унікальному творові паркобудівничого зодчого та часу його створення. Для цього, окрім іншого, можна залучати волонтерів, молодіжні громадські природоохоронні та екологічні товариства. Проводити санітарні та

рубки догляду не тільки самосійних дерев, а й пошкоджених хворобами та шкідниками, доглядати за парковими картинами, естетичним станом (підсів трави, ліквідація бур'янів, догляд за газонами та квітниками, трасування алей тощо), турбуючись при цьому за збереження та охорону старих віковичних дерев.

Дослідити й вивчити весь наявний деревостан на визначення унікумів, екзотів та реліктів, встановити біля них інформаційні таблички.

За можливості винести за межі маєтку всі вульгаризуючі його споруди й будівлі як-то комори, навіси тощо, влаштовані в часи радянської доби. Відтак поступово відновлювати втрачені чи поруйновані старовинні паркові архітектурні об'єкти, такі як лави, альтанки, гроти чи будівлі господарського характеру (ламуси, офіщини тощо), яких наступно можна пристосувати до сучасних утилітарних потреб.

Рекреація й туризм, як галузь господарства й рід діяльності, несе в собі яскраво виражену ресурсну орієнтацію. Наявність та різнобічність рекреаційних та туристичних ресурсів є невід'ємною умовою розвитку рекреації й туризму в межах певних природних територій, палацово-паркових комплексів. Безсумнівної цінності надають озера та річки, що оточують чи розташовані в маєтках, вони можуть привертати увагу туристів-рибалок, прихильників водних видів спорту або просто відпочиваючих.

На терені парку потрібно проводити культурно-просвітницькі акції, хоча б такі, як театралізоване традиційне народне дійство Купала, фольклорні концерти. На них запрошувати представників місцевих туристичних агентств, що працюють на внутрішньому ринку розваг та відпочинку, можновладців аби привернути їхню увагу до туристичного, рекреаційного потенціалу місця.

Особливу цікавість для розвитку пізнавального й наукового екологічного туризму може надати різнобарвна флора й фауна. Фауністичний напрямок пізнання також можна оцінювати як своєрідний рекреаційний ресурс, який притягатиме в парк туристів-орнітологів, ентомологів, зоологів, які мандрують з науковою та пізнавальною метою.

Відтак при розробці туристичних маршрутів, які можуть охоплювати сусідні «розкручені» пам'ятки, необхідно зреалізувати

три мети, котрі є домінантами в еколого-культурному турі – пізнавальна, природно-охоронна та рекреаційна.

Проблематика реставрації маєтків одна з найбільш складних, в свою чергу вимагає значних фінансових витрат та кваліфікованих кадрів. Значний, але наразі недостатньо вживаний резерв у цій справі – архітектурно-будівельні вузи та кафедри лісового господарства й садово-паркового мистецтва, студенти яких могли б розробляти проекти реставрації, реконструкції й пристосування. Для написання курсових та дипломних робіт, вони можуть здійснювати історико-архівні й натурні дослідження, обміри, фотофіксацію.

Відомий культуролог Дмитро Лихачов у своїх працях з історії пам'яток російської культури, які розкривають її національну окремішність та непересічність, підкреслював неповторну силу виховного впливу культурного середовища на людину як життєвого простору.

Актуальною постає ідея розвитку території через культуру, розбудову культурної політики на рівні населеного пункту, регіону, що сприятиме залученню інвестицій. Пам'ятки ці можуть слугувати розвиткові економіки як винятково цікаві об'єкти в туристичній галузі краю. При цьому єдиним шляхом збереження маєтків є перетворення їх на рентабельні та комерційно привабливі об'єкти, для цього можливості існують вже сьогодні.

Створення на основі маєтків популярного туристичного продукту є комплексним завданням, що в свою чергу потребує системних зусиль як утримувачів пам'ятки, так і державних владних органів.

Необхідно активно залучати позабюджетні кошти. Роботу зі спонсорами можна перейняти, зокрема в американських колег, де більша частина бюджету музеїв США – це, як правило, кошти благодійних фондів, корпоративних спонсорів та приватних осіб.

Сучасна реклама ринку розваг привнесла свої наслідки, вводячи в оману й таким чином переманюючи на свій бік потенційного туриста. Відтак через безліч конкурентів у сфері послуг та розваг, відчувається боротьба за туриста й відвідувача не тільки у музеї, але й в рекреаційних зонах, парках.

Чітко простежується як економіка диктує свій стан речей, за яким всім важливо продемонструвати успішність. Але основна мета

музеїв, пам'яток має бути зреалізована в такій роботі, коли відвідувач стає чутливим до того, що є його спадщиною, до того що він повинен відкривати для себе, що оберігати й примножувати з повагою до свого народу.

Палацово-паркові ансамблі мають, задля подальшого збереження, виступати в утилітарних функціях, таких-як: рекреація, активний показ життя минулих епох із можливістю прогулянки парком на бричці ХІХ ст., чи відпочинком протягом кількох діб в одній із кімнат палацу або ж гостьовому будинку, офіцині маєтку. Підприємницька діяльність тут виходить на передній план і дає в свою чергу можливість накопичувати грошові кошти для розширення сфери своєї діяльності, розширення асортименту послуг. До того ж ці кошти дають можливість створювати умови для адаптації відвідувача в культурне середовище шляхом нових послуг, розширюючи тим самим його кругозір, друкувати спеціалізовану літературу, а також забезпечувати емоційну розрядку туристам. Займаючись підприємництвом, музей, набуваючи самостійність в прийнятті рішень, не повинен забувати про те, що він несе відповідну відповідальність за результати цих рішень. Критерій ефективності музею не повинен базуватись на гаслі «чим більше – тим краще», позаяк кількість не завжди означає якість. Бо не дивлячись на всі види послуг, вони в першу чергу мають базуватись передусім на задоволенні культурних потреб відвідувачів. Необхідно повсякчас підтримувати репутацію музею, пам'ятки, як своєрідного місця, де все незвичайне, дуже цінне та виняткове.

Відвідувачам подібних музеїв залишиться в пам'яті позитивне емоційне враження від поїздки, подорожі, відпочинку. Відповідно для дітей не віднайти більш подібного захоплюючого, доступного для сприйняття, доволі простого і, без сумніву, корисного середовища для інтелектуального розвитку.

Перелічені в цій статті питання та проблематика не вичерпує всіх проблем, пов'язаних із збереженням та використанням палацово-паркових комплексів – маєтків, оскільки маєток – складний і багатогранний об'єкт культурної спадщини. До того ж переосмислення системи та критеріїв цінностей ставить все нові завдання у вивченні культурного надбання й підходів до їх збереження.

Б. О. Пажимський,
директор Державного історико-культурного
заповідника «Самчики»
(с. Самчики Хмельницької області)

СОЦІОКУЛЬТУРНА МІСІЯ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «САМЧИКИ»

Протягом останніх років у суспільстві відбулись кардинальні зміни, що наклали, окрім іншого, свій відбиток на становищі музеїв та історико-культурних заповідників. Сучасні музеї розвиваються разом із суспільством – музеї одні з перших опинились дотичними до таких складних соціокультурних та економічних феноменів, як глобалізація, сталий розвиток та туризм.

Більшість українців звернули свій погляд на власну культуру, а відтак на свою історію та пам'ятки історико-культурної спадщини. Вони потяглись до досі їм мало відомих або зовсім невідомих об'єктів культурної спадщини під опікою музейних закладів – заповідників. Зауважимо, що заповідник як музей, не відноситься до тієї категорії місць, відвідування яких обов'язкове для людини. Отже, завдання заповідника – залучення відвідувачів. Це вимагає вироблення специфічних форм і методів роботи з людьми, що спонукають їх відвідувати заповідники, оглядати експозиції та виставки, брати участь у культурно-освітніх, мистецьких заходах та напрямках рекреаційної діяльності.

Постало питання в якості та кількості проведення культурно-мистецьких масових заходів та різноманітних форм роботи для задоволення потреб відвідувачів, аби залишитись «на плаву» перед зростаючою конкуренцією серед музеїв і заповідників. Потрібно відзначити, що для подібної роботи має бути відповідний штат працівників із належною структурою.

Державний історико-культурний заповідник «Самчики» на своїй території у 18,8 га об'єднує в собі пам'ятку архітектури і містобудування національного значення «Садибу Самчики» та об'єкт природно-заповідного фонду України парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Самчиківський». 85% річного робочого часу усіх працівників (штатна кількість

одиниць – 13 чол.) йде на те, аби доглядати та утримувати в належному стані пам'ятки заповідника й територію. Адже екскурсія заповідником прив'язана до спеціально організованого простору – до музейних об'єктів і території.

До сьогодні вдається збільшувати кількість відвідувачів через популяризаційну, освітню та культурно-мистецьку роботу. До того ж заповідник уже має свою стабільну аудиторію постійних відвідувачів, які в свою чергу радять своїм знайомим та друзям його відвідати.

Проводиться пошук різних форм та засобів роботи з відвідувачами. Було помічено зростаючий інтерес до виставки, яка розповідала про творчість самчиківських майстрів, які працюють в напрямку місцевого народного декоративно-прикладного мистецтва. Так зародилась ідея пропагування Самчиківського розпису містами України. У 2015 році за підтримки Міністерства культури України, за рахунок коштів державного бюджету було реалізовано творчий проект культурно-мистецької акції «Самчиківський розпис – перлина Поділля та Волині». До реалізації проекту також долучилась Всеукраїнська спілка молодіжних громадських організацій «Всеукраїнська рада регіонального молодіжного розвитку та співробітництва». У період з 28 вересня по 30 жовтня культурно-мистецька акція відбулася у кількох обласних центрах України (Києві, Харкові, Запоріжжі, Житомирі). До того ж культурно-мистецьку промоцію доповнювала етнографічна виставка «Традиційна народна вишивка Південно-східної Волині – одяг, рушники», демонструючи усе різноманіття вишивки Краю.

Протягом 2014–2015 рр. заповідником було проведено дослідження: хто є нашим відвідувачем і що його цікавить перш за все. Виявилось, що більшість складають люди віком 20–40 років, які приїзять до заповідника з товариством. Інші, віком від 40 років, як правило відвідують із сім'єю або ріднею. Для усіх них, як виявилось, важливо не тільки прослухати екскурсійну лекцію експозиціями заповідника, але й відпочити на території, насолодитись парковими картинками, об'ємно-просторовими композиціями парку. Візит родини та товариства носить соціальний характер, вони хочуть поговорити один з одним. У 2016 році для відвідувачів, родин, товариств було відкрито (під наметом) кав'ярню та влаштовано нові рекреаційні місця – альтанку, лави серед куртин тощо.

Ми відійшли від радянської кальки музеїв, де експозиції створювались ніби для своїх колег музейників, а під час екскурсій найчастіше розповідалось усе про свої музейні колекції – музей має бути різний для різних вікових груп чи відвідувачів.

Під час роботи зі школярами молодшого та середнього шкільного віку враховується, позаяк в більшості випадків дітям не цікаво ходити по музеях і слухати «задовгу» екскурсію, думка вчителів – чого хочуть від заповідника вчителі (зазвичай вчитель вирішує чи приїхати в заповідник, а не діти).

При відвідуванні заповідника представниками національних меншин, під час проведення екскурсії акцентується більша увага на історії маєтку в період володіння власниками тієї чи іншої національності та їхній вклад у розвиток культури, мистецтва, шкільництва та економіки краю.

Перед початком екскурсії, для будь-яких вікових груп, надається інформація про місце їх відвідування – що є унікальним, винятковим, оригінальним. Під час самої екскурсії постійно акцентується увага на важливому, аби увага глядача не розсіювалась. У кожній залі палацу виділяються найвизначніші предмети, антураж. Наприклад, у Червоній залі дозволяється, звісно тим хто володіє цим мистецтвом, зіграти на власний вибір музичний твір на роялі ХІХ ст., – як один з інтерактивних методів.

Наприкінці екскурсії, для того аби постійно підтримувалась спрямованість заповідника на відвідувача й знати чи сподобався їм заповідник, запитується чи вподобав його екскурсант.

Екскурсії в заповіднику виконують функцію рольового спілкування, на жаль не всі працівники наразі володіють цим важливим показником майстерності екскурсовода, де кожен учасник діалогу діє в межах регламенту – певний стиль поведінки, заданий і роллю екскурсовода і роллю екскурсанта, і ці ролі «граються» охоче. Але одночасно з тим, що екскурсія побудована за певним сценарієм, вона являє собою тип прямого спілкування. Екскурсовод спілкується зі своєю аудиторією безпосередньо і має можливість коригувати свої дії, враховуючи, відповідно, реакцію аудиторії.

Заповідник постійно стикається із проблемою забезпечення себе професійними працівниками – фахівцями якщо не з музейництва, то хоча б істориками. Аби налагодити взаємозв'язок із жителями своєї

місцевості в напрямі зацікавлення потенційних працівників при заповідникові, від грудня 2015 року працює гурток «Юні музеєзнавці». Це традиційна форма масової роботи, спрямована на включення школярів в активну діяльність та покликана бути базою для об'єднання однодумців.

Однією з форм культурно-освітньої роботи заповідника є майстер-класи з популяризації народного декоративно-прикладного мистецтва краю – Самчиківського розпису, так званої «самчиківки». У рамках музейної роботи вони мають певну своєрідність: їх можна сприймати як один із методів побудови музейної експозиції – майстер-клас передбачає активне використання музейних предметів (картини майстрів Самчиківського розпису, традиційні для південно-східної Волині вишивки, сорочки, рушники тощо), ознайомлення з принципами та методами виготовлення цих предметів (картин), що дозволяє відвідувачеві стати активним учасником експозиційної роботи.

Щорічно до знаменних дат заповідника проводиться театралізована екскурсія, основана на достовірних історичних фактах із життя маєтку XIX ст., що сприяє відвідувачам під час екскурсії постійно перебувати в ефекті особистої причетності, що відбувається завдяки театралізації. Також щорічно проводиться відзначення Дня Святої Трійці – фольклорно-етнографічне свято «Зелена неділя», де відвідувачі відчують постійну співучасть у святковому дійстві – сам факт проведення свята являє собою спробу повернути до життя традиційну форму відпочинку людини. Спільна особливість цих дійств у тому, що вони ніби розсовують просторові межі заповідника як музею, – музейного значення набувають духовні традиції народу, майстерність, обряди, місцеве мистецтво та звичаї в житті маєтку XIX ст.

Отже, XXI століття дало серйозний виклик заповідникам як музейним інституціям, хоча вони стоять у більш вигіднішій ситуації на відміну від музеїв завдяки своїй обширній території з можливістю влаштування різних атракцій не притаманних музеям. Соціокультурна місія заповідників буде все більш трансформуватись, наповнюючись новим змістом та знаходячи нові риси. Заповідники все більш активно будуть завойовувати своє місце в індустрії дозвілля з врахуванням

власної рекреаційно-пізнавальної специфіки, поступово долаючи сформовану точку зору на них як музейну науково-освітню установу.

О. М. Пажимський,
*старший науковий співробітник
(с. Самчики Хмельницької області)*

МАЄТКИ (ПАЛАЦОВО-ПАРКОВІ АНСАМБЛІ) Й СЕЛЯНСЬКЕ ПИТАННЯ: «МАЄТОК-СЕЛО»; ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА БРАЙЧЕВСЬКОГО

Серед українських видів мистецтв ХVІІІ–ХІХ століть, що привертає увагу дослідників, істориків, краєзнавців є палацово-паркове (або маєткове) мистецтво, яке в культурі Європи цього періоду, за висловом відомого культуролога Д. Лихачова, виходило на одне із перших місць.

Маєткове мистецтво одне із найскладніших видів мистецтва, складніше аніж музика, живопис, поезія, архітектура. Кожен палацово-парковий ансамбль представляє собою об'ємно-просторову композицію, побудовану за певним задумом зі всіма стилістичними особливостями.

Палацово-парковий ансамбль – синтез ідейно-художніх концепцій і прийомів архітектури, парківництва, декоративного та інших мистецтв у взаємозв'язку із поезією, філософією, літературою, музикою, живописом, народними традиціями, екологією (рослини й людини) й іншими науками. Це мистецтво створення ансамблю за допомогою законів композиції, перспективи, теорії світла й кольору, з використанням природних (рослини, вода, рельєф) й інших матеріалів, яке виявляє певний ідейний зміст в художніх образах.

Естетика середовища палацово-паркового ансамблю – формування простору засобами гармонії.

Палацово-паркові ансамблі (маєтки) часів найвищого розквіту (ХVІІІ–ХІХ ст.) – унікальний культурний світ, прикраса нашої історії, мистецтва.

Над маєтками (палацово-парковими ансамблями), наприклад Хмельниччини, працювали видатні архітектори із європейською славою. Це: Ф. Арво, Лорентц, Мейер; литовець Вальдемар Федера; німець Геліх; австрієць Фердинанд Фелнер (автор опери в Одесі, палацу в Антонінах Потоцьких теперішнього Старокостянтинівського району); італійці – Доменік Мерліні, Франческо Боффо, Генріх Марконі, Паоло Антоні Фонтана; поляки – Якуб Кубіцький, Ефроїм Шрегер, Тадеуш Ростворовський; українські архітектори зі Львова, Одеса, Києва, Дубно навчені в кращих європейських школах Риму, Парижу, Відня, Вільно, Варшави – Владислав Домбровський, Зигмунт Горголевський, Олександр Шіллє та інші. Чудові маєткові парки створювали – ірландець Діоніз МакКлер, австрієць Кайзер. Декорували, оздоблювали архітектурні будівлі, інтер'єри палаців італійці Жанбатісто Цагляно, Кармароні, Віллені, австрієць Глонек.

Заслужено вважаючись шедеврами європейського мистецтва, маєтки зберігали численні твори мистецтва світового значення, твори образотворчого мистецтва шкіл Італії, Франції, Голландії, Німеччини, Польщі, декоративно-прикладного мистецтва. Це порцеляна і фаянс найкращих мануфактур Європи і світу: Мейсена, Севра, Відня, Дельфта, Веджвуда, Гатчини, Баранівки, Корця, Китаю, Японії. Килими й тканини – турецькі, перські, українські. Гобелени французькі, польські. Меблі – гданські, б'єдєрмейєрські, Буллє, Жакоб, Чіпендейла, віденські, інші. А ще бронза, скло.

Маєтки зберігали архіви з історії України, Польщі, великі книгозбірні, яким позаздрили б найвідоміші європейські сховища книг. У національних бібліотеках Польщі, України можна бачити раритети з маєткових книгозбірень. У багатьох знаних картинних галереях України, особливо Вінниці, Житомира, експонуються твори образотворчого мистецтва, вивезені в 20-х роках з маєтків Романова, Тульчина та інших. Маєтки були осередками культури краю.

Мистецтвознавці, громадські кола наприкінці ХІХ на початку ХХ ст. в Росії розпочали будити в суспільстві цікавість до маєткового мистецтва. Увага була викликана тим, що багато з маєтків вже тоді заслужено вважались шедеврами мистецтва європейського мистецтва.

Пробуджується серед інтелігенції інтерес до маєтків, створюється «Товариство захисту збереження й вивчення пам'яток мистецтва й старовини» (1909–1915), біля початків якого стояли

українські мистецтвознавці брати Лукомські, І. Грабар та інші. Товариство ставило за мету запобігти руйнуванню, підтримувати й сприяти збереженню всіх пам'яток, що мають історичну, художню цінність, незалежну від часу їх створення. Товариство пропагувало в масах повагу і любов до пам'яток старовини й мистецтва.

Руйнівна Перша світова війна, більшовицький переворот у Петербурзі, який опирався на низи суспільства, громадянська війна – стали для багатьох маєтків фатальними.

Один із ідеологів комуністичної системи кінця 80-х років ХХ ст., член політбюро ЦК комуністичної партії Олександр Яковлев писав: «Саме в сімнадцятому до влади прийшли люди, які сповідували терор – тобто злочинці. Настав час, який Іван Бунін дуже точно назвав «окаянними днями». Підсумок: було побудова кримінальної держави».

В Росії перед переворотом, під час нього й даліше відношення до культурної спадщини проявилось в діях більшовицького «Пролеткульту» (керівники О. Богданов, В. Плєтньов), які виступили проти використання надбань світової й вітчизняної культури, називаючи її «буржуазною», «реакційною»; заперечували історичну спадщину. Вони закликали «скинути з корабля сучасності» все, що створювалося до революції, розчистити ґрунт для створення нової соціалістичної культури.

Втіленням цієї платформи є відомі рядки поета В. Крилова:

«Мы во власти мятежного, страстного хмеля,
Пусть кричат нам: «вы палачи красоты»
Во имя нашего завтра – сожжём Рафаэля,
Разрушим музеи, растопчем искусства цветы».

Або інший поет тієї ж епохи, глашатай натовпу В. Маяковський у вірші «Радуйтеся рано» пише:

«Белогвардейца найдёте – и к стенке.
А Рафаэля забыли?
Забыли Расстрели вы?
Время пулям
по стенке музеев тенькать
Стодьюмовками глоток старьё расстреливай».

А наш поет Павло Тичина теж підспівував їм в своєму вірші:

«Ленін! Одне тільки слово,

А ми вже як буря готово!
Напружили в один бік, направили в другий –
І крешем, і крушим, і кришимо як стій».

Ото голота й босяки кришили й крушили пам'ятки архітектури європейського, світового значення. Сучасна Хмельниччина під час Першої світової війни знаходилась в запіллі діючих російських армій, що розкладалася агітацією більшовицьких босяків – агітаторів. Доля маєтків була вже передбачуваною: більшість з них загине в пожарищах, погромах, гинутьимуть люди, мистецтво, культура.

А на Волині, де були сконцентровані збільшовичені основні фронтові російські частини, під час стихійних погромів, було знищено 50-60% маєтків.

За весь час радянської влади збереження культурної спадщини було декларованим формальним. Табличка «охороняється державою» була здебільшого на поруйнованих пам'ятках.

Неблагополучне становище пам'яток минулого, втім числі маєткового мистецтва, невдоволення громадськості втратою цінних архітектурних ансамблів, що стало «нормальним» станом в умовах «розвинутого соціалізму», посилювало духовну ерозію суспільства, вело до занепаду його культури.

«Одне слово, двадцятий вік помстився, погуляв по слідах і дев'ятнадцятого, і сімнадцятого, і одинадцятого. Зоставив бити цеглу, кам'яні коробки, на які противно дивитися і покарбовану землю». «Мені здається, що в наступних часах нашу героїчну епоху будуть вважати епохою занепаду в багатьох смислах». Це слова великого українця Олександра Довженка.

Сьогодні під охороною держави перебуває понад 80 палацово-паркових ансамблів, а скільки їх ще заховується на сільських теренах України. Держбуд України констатує, що є ще 8 тис. сіл з вартісною історико-культурною спадщиною, 1020 парків (здебільшого це маєткові), що мають значну мистецьку вартість.

До нашого національного сорому в Україні лишень три маєтки, що мають статус заповідників (Качанівка, Самчики, Василівка «маєток Попова»), тоді як в наших сусідів Росії, Польщі набагато більше.

В Україні обмаль наукових публікацій про палацово-паркові ансамблі, немає центру, який би займався їх справами, координував роботу з їх збереження, охорони, використання, реставрації, реабілітації. Немає вартісних публікацій (монографій) про найкращі маєтки України. Як підтвердження цього, є сумна доля першого дослідника палацово-паркових ансамблів на науковій основі архітектора Івана Косаревського, який дослідив 65 маєтків. Якщо в Росії по війні вивчення старої дворянської культури набирало обертів, то в Україні подібні дослідження не те що не віталися, але й всіма засобами утискувалися. Зокрема, його фундаментальна праця «Искусство паркового пейзажа» побачила світ у Москві, бо надрукувати її в Україні вчений так і не спромігся, через перешкоджання партійних функціонерів. Це трагічно відбулося на долі Івана Косаревського, якому перешкодили захистити докторську дисертацію. Від нервових потрясінь вчений тяжко захворів й передчасно пішов з життя.

Відсутня суто українська термінологія означення цих пам'яток, а існуюча запозичена (змавпована) в північного сусіда – «садиба» не відповідає українському розумінню й тлумаченню цього явища. Українським є – маєток. Чи не є це наслідком відсутності наукових, мистецтвознавчих колах інтересу до маєткової культури. Бо знову ж в сусідів є: «русская усадьба», «русская усадебная культура», «польський двір». До цього часу можна ще чути «панський осідок», «поміщики-експлуататори, гнобителі», як було прийнято в більшовицькі часи, де палацово-паркові ансамблі вважалися залишками ворожої класової культури з відповідним до них ставленням.

В 70-х роках минулого століття український безкомпромісний історик Михайло Брайчевський відомий своєю працею «Возз'єднання чи приєднання» розпочинає розкривати для історичної науки теми, які були непопулярні для тодішньої системи. Після розпаду радянської комуністської імперії він вивчає й розкриває сутність марксистського вчення про класи й класову боротьбу на селі, як раз в постановці питання «поміщик-селянин», «маєток-село».

У своєму курсі лекцій «Вступ до історичної науки», прочитаних в університеті «Києво-Могилянська Академія» в розділі «Органічні системи», Михайло Брайчевський говорить: «У літературі

сентиментального кшталту чимало написано про зажерливість, жорстокість, лютість феодалів, які безжально грабують своїх підданців, ставлячи їх на грань голоду. Раз у раз доводиться стикатися із жалісливими картинами, де автори живописують, як поміщик забирає за недоїмки в бідняка останню корову, позбавляючи його самого та його діточок засобів існування. Або обурливі ситуації, коли землевласник встановлює норму панщини 6 днів на тиждень, за якої селянин на себе може працювати лише в неділю. А далі з'являється семиденна панщина, коли й у неділю кріпак мусить іти на фільварок, а у своєму господарстві працювати вночі. Усе це суцільна фантазія, що немає під собою ані теоретичного, ані практичного сенсу.

Безумовно, така література захочувалася системою, де головним критерієм оцінки соціального стану селянина в його біографії було – «батрак», (сільська голота), а не «господар», «власник». Далі Михайло Брайчевський стверджує, що в таких умовах жодна людина «в тому числі феодально залежна не могла б існувати». Дійсно, а хто ж творив велике народне традиційне декоративно-прикладне мистецтво, фольклор. Спираючись на історичні документи (зокрема фіскальні), які «дійсно засвідчують наявність і шестиденної і семиденної панщини в XVI–XVII ст. Михайло Брайчевський розкриває: «По-перше, норми визиску в панщинній системі розкладались не на душі феодальних підданців, а на господарську одиницю, якою у нас був лан (близько 16 десятин). Це означає, що хтось із селянської родини йшов на фільварок працювати на пана, а решта членів сім'ї залишалася вдома й могла працювати у своєму господарстві протягом усіх днів тижня. Це норма експлуатації набагато нижча за норму, стверджену колгоспним ладом (обов'язковий мінімум трудовнів)».

Розкриваючи суть відносин на селі, Брайчевський робить висновок: «Таким чином реальна дійсність виявляється зовсім іншою, аніж це хотілося б сентиментальним лицарям пера. За статистичними підрахунками, кріпаки в Україні XVI–XVII ст. складали десь 30% селянського населення. І всупереч поширеним стереотипам була то найзаможніша верства тогочасного українського села. Нема більшого безглуздя, аніж думати, що феодал міг своїми діями приректи власних підданців на зубожіння, голод і навіть на смерть або і сам, своїми руками позбавляти їх життя. Кріпаки становили головне

багатство поміщика, і нищити його міг хіба тільки божевільний... Само собою зрозуміло, феодал був зацікавлений мати справу не з гультьями, п'яницями, ледарями, нехлюями, а з ретельними і заможними хазяями, здатними виконувати всі повинності і сплачувати всі податки – тоді як з люмпенів узяти не було чого, то й жодного зиску поміщик з них не мав».

Михайло Брайчевський в своїй праці бачить головну суть органічної системи – інтереси експлуататора і широкого населення збігалися в засадничій частині. «Звичайно, були винятки на кшталт гоголівського Плюшкіна або реальної Салтичихи, але було те явище надзвичайне, яке привертало належну увагу державної влади. Маєтності подібних господарів, як правило, брали в опіку, а самих «героїв» часом притягали до суду за жорстоке поводження з кріпаками».

Чи міг поміщик, землевласник Микола Маркевич, власник маєтку Турівка (Полтавської губернії) творити те, що описували сентиментальні літератори, особливо більшовицької системи. Микола Андрійович Маркевич, відомий український історик, етнограф, поет, музикант. За оцінкою історика Олександра Оглоблина, це був один з «найкультурніших людей тогочасної України».

В 1842–1843 рр. він видає п'ятитомову «Историю Малоросии». В Турівці часто бував Тарас Шевченко.

На кошти М. Маркевича і під його художнім керівництвом у маєтку Турівка діяв театр, де глядачами були не лише члени поміщицької родини, гості із сусідніх маєтків, але й освічені жителі села. На спектаклі запрошувались близькі та друзі М. Маркевича із Києва, Чернігова, Полтави та інших міст. Це був своєрідний культурний центр, створений зусиллями шляхетного поміщика, ученого, музиканта і мецената.

Не викликає сумніву, щоб особа такого масштабу справляла значний вплив на всіх жителів села; це був не тільки інтелектуальний вплив: поміщик був справжнім господарем села, володіючи 800-ма душами кріпаків. Але безумовно: не сік своїх селян в стайні. Або інші приклади діяльності власників маєтків ХVIII–ХІХ ст. сучасної Хмельниччини, в ліберальних поглядах щодо селянських справ. Тут найвідомішим є власник Миньковець Єжи Ігнацій Сцібор-Мархоцький (1755–1827), про якого в наш час

з'явилося багато публікацій. В оточені своїх дідичів-землевласників через свої погляди на селянські справи зажив слави «дивака». Мархоцький чи не першим на Поділлі звернув увагу на стосунки поміж землевласником і його підданими селянами. Воістину можна було виглядати на той час диваком.

В 1796 році він друкує акт «Dla urzadzenia ziem dziedzicznych usta`wu» (для порядкування земель дідичних уставу). Цим розпорядженням він уклав правничі стосунки в своїй «державі», а також маєтку. 1804 року друкує відомості «Przymierze dziedzica z poddanymi gólnikamy», ліквідовуючи панщину і замість неї впроваджуючи чиншування. Дарує селянам їх садиби з городами, запевняє людині певну участь в адміністрації і судах «держави Миньковецької». Згідно з волею дідича чинші були низькі. Під суворою забороною було називати селянина холопом, хамом чи музикою, лише – рільник, кметь, селянин.

На Волині й Поділлі вельми відомою в ХVІІІ–ХІХ ст. була родина Грохольських, що походила з маєтку Терешки (Красилівщина).

Власник маєтку Антоній Грохольський (1797–1800) маршалок шляхти Старокостянтинівського повіту, передова людина свого часу, надто освічений, дбає про вигляд села Терешки, добробут селян. Пропагує садіння дерев при садибах селян, впроваджує бджолярство, турбується про стан доріг, мостів, старається якнайкраще врегулювати економічні стосунки поміж селом і маєтком. Опісля оголошення «Союзу дідича із підданими» Ігнацієм Сцібор-Мархоцьким Антоній Грохольський в свою чергу видає 27 березня 1805 року власний документ «Статут для хліборобів». В дев'яти його розділах йдеться про звільнення селян, названо їх хліборобами. Дуже цікаві пункти стосувались повинностей «хлібороба» щодо дідича, охорони селян від вогню, судів; громадської й лікарської каси; хліборобських магазинів. Поступово заборонялися упродовж трьох випробуваних років всілякі обов'язкові роботи щодо маєтку. І якщо цей експеримент стане позитивним, мало відбутись надання ряду привілеїв селянам, а також врегулювання стосунків між селом і маєтком на найкращих і вигідних для селян умовах.

З грицівської лінії Грохольських був неординарною особистістю власник Грицева Влодзімеж Грохольський (1854–1914),

засновник першої в Україні польськомовної газети « Dziennik Kijowski». Освіту здобув в Дерптському університеті та Київському університеті ім. Св. Володимира. Його діяльність – сільське господарство, громадське і політичне життя. Він один із засновників сільськогосподарських товариств в Україні (був віце-головою Київського сільськогосподарського товариства). В 1905 році обирається депутатом Першої Державної думи Росії. Як правник, займається різними справами маєтків, села, де виступає як суддя або арбітр. Він був завжди там, де вироблялися нові форми життя.

Не можна не обійти стороною й такої постаті в громадському житті Волині ХІХ ст., як Юзеф Ігнацій Крашевський (1813–1887), видатного польського письменника, художнього директора Житомирського театру, засновника міської бібліотеки, власника маєтку Киселі.

Крашевський виступав противником кріпацтва, відношенням поміщиків до селян, демаскованого пануючого визиску влади. Недарма він думав не раз, «що треба дати селянам землю». В листі від 9.06.1854 року до рідних Юзеф писав: «Власне, як би де купити ще землі, десь близько, бо селяни просять хат 30 нових осадити. Стараюсь купити цей кавал землі, бо спати не люблю, і до таких речей маю одвагу, а як Бог дасть землі купити, то нове село посаджу, не тратячи землі в Киселях». В цей час має намір купити село Малевичі із 300-ма душами.

Як бачимо, багато поміщиків власників маєтків (дідичів) розуміли селянське питання й старались поліпшити становище своїх селян, часом наражаючись на кримінальну відповідальність перед системою; інших ця система вважала «диваками», запроторюючи до психушок, як Сцібор-Мархоцького.

Палацово-паркові ансамблі України – це величезний пласт культури, який повинен бути збережений для наступних поколінь, відкинувши комуністичні класові догми щодо маєтків, які мають і до сьогодні високу естетичну, історичну, мистецьку цінність. Треба підняти нашу науку, громадську думку до комплексного дослідження палацово-паркових ансамблів; актуальним є питання розвитку українського маєткознавства як науки, вирішення проблеми їх збереження, включення в екокультурний простір, народне господарство, збереження унікального біоценозу маєткових парків.

Один із діячів Товариства збереження культурної спадщини на початку ХХ ст. писав: «В результаті вивчення маєтків, ми стали багатішими: відкрилась нова смуга культури, цікава і важлива не тільки досконалістю своїх матеріальних творів, але й своїми думками, своєю поезією і філософією, своїми віруваннями і смаками».

Маєткознавчі дослідження повинні бути корисними для суспільства. В розширення знань про маєтки вніс, безумовно, вагомий внесок видатний історик України ХХ ст. Михайло Юліанович Брайчевський.

В. В. Парійчук,

студентка

Науковий керівник: О. В. Гжехулка,

викладач

(м. Хмельницький)

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Сільський туризм – це надання (чи отримання) послуг туристичних атракцій, асоційованих з відпочинком, по використанню екосистемного потенціалу агропромислового комплексу та локальної інфраструктури певного регіону сільської місцевості або ж її характерної колоритної особливості (культурної, архітектурної, етнічної).

Останніми роками в Україні почала стрімко розвиватися нова галузь туризму – зелений туризм. Зародився він у Франції на початку 50-х років минулого сторіччя. Два основні напрями – тихо відпочити в сільській хатині чи тихо пробиратися крізь джунглі, стали основою для нинішнього зеленого туризму. Незабаром прийшло розуміння того, що це – можливість селянам заробити гроші і в 1992 р. в ЄС стали цілеспрямовано виділятися кошти на розвиток сільського туризму, зокрема на будівництво доріг [2, с. 31].

В Україні до проблем екологізації бізнесу зверталися Л. Мельник, В. Шевчук, Ю. Навроцький, Р. Марутовський, Г. Почепцов, О. Стегній. Однак малодослідженим залишається

питання розвитку та оподаткування зеленого бізнесу в конкретних регіонах України.

Мета статті – теоретичне дослідження розвитку сільського туризму Хмельниччини.

У 1996 р. було створено Спільку сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні – організацію, яка активно працює над розвитком цього виду туризму, зокрема проводить добровільну категоризацію всіх садиб, що надають послуги сільського туризму. Тобто господар, який приймає туристів, подає заявку на присвоєння категорії і після детального вивчення відповідності тим чи іншим пунктам одержує категорію привабливості для туристів. Присвоєна категорія стає предметом гордості хазяїна і гарним орієнтиром для потенційних туристів, які шукають цікаве місце відпочинку. Ідеологи та практики зеленого туризму ведуть роботу із систематизації послуг – придумано безліч дивних назв. Наприклад, агротуризм – туристи не лише живуть і відпочивають у сільській місцевості, а й беруть участь у традиційних сільськогосподарських роботах – їх водять на пасіку, дають можливість самим добути мед з вулика. Турист, накосивши оберемок сіна (більше з незвички не під силу навіть найвитривалішому), нагодує й подоїть корову або козу (умовно, звісно, потім хазяїну все одно доведеться догодовувати й додоювати), збере яйця в курятнику. Все добуте – до столу.

Інший різновид – лісовий туризм. Туристи живуть у сільському будинку й увесь вільний час проводять у лісі, збираючи гриби, ягоди та ... «підгодовуючи» комарів. Знову ж таки, все зібране – до загального туристичного столу! Є й такий рідкісний напрям як орнітологічний туризм, шанувальникам якого організовують екскурсії до місця проживання рідкісних видів птахів. Для тих, хто прагне познайомитися з традиціями та звичаями українського села, послухати й поспівати пісень, потанцювати, самому виготовити з глини хоч може й незграбну, але милу серцю тарілочку, або розпалити вогонь у кузні, пропонується етнотуризм. Є й не дуже клопітка для хазяїна форма організації відпочинку туристів, призначена для постояльців, занадто стомлених від натовпу людей і міського галасу, – відпочинок у сільському будинку. Туристу дають можливість виспатися в хаті або на сіннику, поїсти натуральних продуктів і полежати на травичці у тіні дерев. Для жителя міста,

змушеного дихати вихлопними газами, таке насичення озоном – справжній рай [4, с. 17].

Хмельницька область є однією з найбільш привабливих областей у плані розвитку туристичної галузі, оскільки посідає третє місце в Україні за кількістю пам'яток архітектури національного значення після Київської та Львівської областей. У нас є величезний потенціал, який ми не використовуємо у повному обсязі. Тому надзвичайно важливо знаходити нові шляхи, для того щоб підвищити туристичний імідж області на всеукраїнському та міжнародному рівнях. На території Хмельницької області 3362 історико-культурні та архітектурні пам'ятки, що входять до Державного реєстру. У тому числі Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», який увійшов у номінацію «Сім чудес України», Державні історико-культурні заповідники «Меджибіж» та «Самчики». Розроблена комплексна Програма розвитку туристичної галузі міста Кам'янець-Подільського до 2015 року. Великий культурний потенціал мають міста Старокостянтинів, Ізяслав та селище Антоніни Красилівського району.

Крім того, все більшої популярності та актуальності у нашій області набирає зелений туризм. Адже ні для кого не секрет, що для того, щоб по-справжньому зрозуміти історію країни, потрібно їхати в її сільську місцевість, оскільки саме там збереглася незаймана сучасністю культура українського народу, її національний побут і багата природа з лісами, річками і горами. Наразі надають послуги по сільському туризму 62 агрооселі. Найбільшого розвитку «зелений» туризм набув у Кам'янець-Подільському (52 агрооселі), Новушицькому (20), Шепетівському (10), Білогірському (4) та Городоцькому (4 агрооселі) районах [3, с. 61].

На Хмельниччині сільський зелений туризм найбільшого розвитку набув у Кам'янець-Подільському, Новушицькому, Шепетівському, Білогірському та Городоцькому районах. Яскравим прикладом успішного розвитку зеленого туризму є с. Гриців Шепетівського району, де зеленим туризмом почали займатися ще з 1998 року. Щороку селище відвідують близько тисячі гостей. У містечку створена громадська організація «Кластер

сільського зеленого туризму «Оберіг», яка об'єднує десять агроосель. Одночасно вони можуть прийняти 50 чоловік.

Ще одним прикладом зеленого туризму є село Веселе на Хмельниччині, в якому родина пенсіонерів створила власний зоопарк. Тут мешкає понад 600 тварин: пелікани, страуси, ведмеді, коні, лані, дикі свині та вівці, бізони, журавлі та павичі. Звірів і птахів родина купує в зоопарках. Завозить лише адаптованих до наших кліматичних умов. Планують закупити білих верблюдів, зробити озеро й запустити водоплавну птицю. А ще мріють перетворити віддалене село Веселе на потужний центр зеленого туризму.

Наприклад, «Медова хата» в Кам'янець-Подільському районі розташована у затишному куточку в 6 кілометрах від міста, поруч – невеликий ліс. Лісова прохолода, домашній затишок, тиша та п'янке солодке повітря – приблизно так можна змалювати атмосферу та відчуття, що притаманні при відвідуванні садиби «Медова хата» [2, с. 9].

Поєднання ландшафтних та історико-культурних ресурсів на території Хмельницької області дає підстави стверджувати, що дана область належить до найбільш перспективних для розвитку туризму областей України. В даний час туристсько-екскурсійне обслуговування населення здійснюється 21 туристичним підприємством та 4 філіалами Чернівецьких та Київських туристичних фірм. Найбільш потужні підприємства: обласне підприємство «Хмельницьктурист», Генеральне агентство з туризму, спільне українсько-турецьке підприємство «Гюрсес-Інтур» (м. Хмельницький), ПВКФ «Турін» (м. Хмельницький), МП «Гала» (м. Кам'янець-Подільський), МП «Авіцена-транзит» (м. Кам'янець-Подільський) [4, с. 55].

Крім цього, значна частина населення бере участь в неорганізованому відпочинку. В області діє Хмельницький і Кам'янець-Подільський міські туристські клуби, які частково координують роботу самодіяльних туристів. Враховуючи об'єктивні умови, на території Хмельницької області доцільно значно підвищити і збільшити місткість туристських установ, розвивати популярний на сьогоднішній день сільський (зелений) туризм. Дані Українського науково-дослідного інституту містобудівництва свідчать, що до 2020 року місткість цих установ можна збільшити у 6 разів.

Це значною мірою пов'язано з тим, що Хмельницька область належить до небагатьох областей України, які мають найменшу забрудненість території. Крім того вона має значні ландшафтні та історико-культурні об'єкти, придатні для розвитку туризму. Для цього в області намічено будівництво туристських комплексів, готелів, турбаз, кемпінгів [1, с. 21].

Значну роль набули види короткочасного відпочинку в межах садово-городніх ділянок (приблизно 25–30% населення), також в рекреаційних ландшафтах (в лісі, біля річки і т. д). Найбільше навантаження відпочиваючих на ландшафтні рекреаційні ресурси Кам'янець-Подільського, Чемеровецького, Городоцького, Новоушицького, Хмельницького, Славутського, Шепетівського районів, що пов'язано з досить великою кількістю міського населення, доброю транспортною забезпеченістю даних районів.

Зелений туризм може стати рушійною силою розвитку віддалених регіонів країни загалом, і способом виживання для жителя такого району зокрема. Значна перевага зеленого туризму як бізнесу – наявність невеликого капіталу на старті. Сільським туризмом можуть займатися фермери, лісники, селяни, навіть міські жителі, у яких є будиночок в селі. А місцеві визначні місця – ліс, річка, пам'ятки історії можна вважати внеском батьківщини до статутного фонду підприємства. Для деяких зелений туризм стає основним заняттям, а для інших це просто непоганий додатковий заробіток [5, с. 95].

Таким чином, зелений туризм – це розвиток села, виведення його з депресивного стану, робочі місця, можливість працювати вдома, а не їздити світом у пошуках заробітку. Разом з туризмом розвиваються й інші напрями – вирощування овочів, тваринництво, переробна галузь, бізнес з організації розваг та атракціонів. А для жителя міста це – можливість відпочити від міської метушні, загазованих вулиць, скуштувати домашніх харчів, злитися з природою. І що це усе можливо, довели жителі Грицева Шепетівського району, де «зеленим» туризмом почали займатися ще з 1998 року. Щороку селище відвідують близько тисячі гостей. У містечку створена громадська організація «Кластер сільського зеленого туризму «Оберіг», яка об'єднує десять агроосель. Одночасно вони можуть прийняти 50 осіб [6, с. 43]. На жаль, сьогодні немає законодавства, яке регулювало б питання сільського зеленого

туризму. Прийняття Закону України «Про сільський зелений туризм» дало б поштовх для розвитку села. А Хмельниччина має багато передумов для агробізнесу: чудова природа, велика кількість історико-культурних та археологічних пам'яток.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дудзяк О. А. Програма розвитку сільського зеленого туризму в Кам'янець-Подільському районі / О. Дудзяк, О. Мазурок. – Кам'янець-Подільський : Старе Поле, 2010. – 95 с.
2. Заставецька О. В., Заставецький Б. І., Дітчук І. Л. Географія Хмельницької області. – Тернопіль, 1995. – 68 с.
3. Мальська М. П. Туристичне країнознавство / М. П. Мальська, М. З. Гамкало : навч. посіб. – Київ : Центр учб. літ., 2009. – 224 с.
4. Розвиток сталого сільського туризму: Тематичний довідник. – Ужгород, 2007. – 146 с.
5. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Сільський туризм / Рутинський М. Й. : навч. посіб. – Київ : Знання, 2006. – 271 с.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tourism-book.com/books/book42/chapter-1451/>

А. Р. Рудик,
учениця 10-Б класу
Науковий керівник: О. А. Юхимович,
учитель-методист
(м. Хмельницький)

ТУРИСТИЧНИЙ КЛАСТЕР ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

В останні роки туристична галузь стала важливим соціальним і політичним явищем, що здійснює вплив на економіку багатьох розвинених країн.

Складна політична та економічна ситуація в Україні стримує розвиток туристичної індустрії. Ситуація невизначеності відлякує

потенційних іноземних туристів. А отже, для покращення ситуації потрібно знайти найбільш економічно вигідний шлях організації туристичної діяльності. Одним із таких перспективних напрямків оптимального вирішення цього питання є створення туристичних кластерів.

Метою статті є показати особливості створення туристичних кластерів на Хмельниччині з урахуванням їх регіональних особливостей та подальшого використання в практичній діяльності.

Кластер – це галузево-територіальне добровільне об'єднання підприємств і підприємців із науковими установами й органами місцевої влади для підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону.

Питанням розвитку економічних кластерів були присвячені публікації К. Адамова, Ю. Арутюнова, А. Александрової, Е. Белякової, Ю. Ковальова, І. Пилипенка, українських учених-регіоналістів: К. Андрющенка, М. Войнаренка, Л. Гонтаржевської, В. Бондаренка, О. Дейнека, В. Демченка, О. Крайника, Н. Мартишенка, Д. Стеценка, С. Соколенка, А. Требуха та ін. [2; 3; 4].

Так, за визначенням М. Портера [4], яке стало класичним, кластер – це «географічно сконцентрована група взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у суміжних галузях, а також пов'язані з їх діяльністю організації (наприклад, університети, агентства зі стандартизації, торговельні об'єднання), які конкурують і при цьому здійснюють сумісну діяльність» [6, с. 263].

У чинному законодавстві України поняття «кластер» досі ще не знайшло свого відображення, хоча в підготовлених проєктах стратегій розвитку регіонів та окремих сфер діяльності в національному масштабі це поняття вже позиціонується. Важливим кроком на шляху впровадження кластерної моделі розвитку економіки України є розроблення проєктів Концепції створення кластерів в Україні та Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів. У проєкті Концепції створення кластерів в Україні [6] визначено чотири види кластерів, зокрема туристичний кластер, а в проєкті Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів наголошено на

пріоритетності формування транскордонних туристичних кластерів. На жаль, ці документи поки що не отримали схвалення Верховної Ради України, проте започаткували процес формування інституційного середовища для реалізації кластерної моделі розвитку економіки України.

Формування конкурентоспроможного туристично-рекреаційного кластера призводить до створення та просування бренду дестинації як одиниці кластера. Цей підхід детально описала і довела в своїй праці Т. Ткаченко: «практика туризму оперує наборами та комбінаціями туристично-рекреаційних послуг, формуючи комплексний пакет, який зазвичай підкріплений сукупністю видів туристичної (рекреаційної) діяльності, які можна назвати кластерами» [4, с. 206].

Туристичні кластери – явище нове для такого давнього туристичного регіону як Поділля, зокрема Хмельниччина. Їх створення припадає на початок ХХІ ст. Всі діючі кластери регіону знаходяться на початковій стадії свого розвитку.

Хмельниччина належить до регіонів України з різноманітними рекреаційними ресурсами. По-перше, це значна різноманітність рельєфу. На її території розташовані такі цікаві геоморфологічні об'єкти, як Товтри, Кременецький кряж, Мале Полісся, Вороняки, Гологори, Подільські Полісся, Опілля. Крім того, на півдні, Поділля сильно розчленоване притоками Дністра, що дає змогу багатьом дослідникам виділяти тут горбогірний («каньйоний») тип місцевості і робить цю місцевість надзвичайно мальовничою [5].

Густа річкова мережа ще більше посилює мальовничість регіону. Особливо це проявляється на півдні. Каньйоноподібна долина Дністра та нижніх течій його приток завжди вабила і вабить велику кількість туристів і звичайних цікавих. Центральна і північна частини Поділля характеризується великою кількістю ставків, що створені на середніх, малих річках та навіть на невеличких струмках. Багата Хмельниччина й підземними та мінеральними водами, такими як «Збручанська», «Регіна», «Микулинецька», «Новозбручанська», «Барчанка», «Перлина Поділля», «Нафтуся Прикарпатсько-Збручанська» та інші [2].

Територія регіону характеризується також досить значними кліматичними відмінностями. Весна у південних районах регіону

приходить на 2–3 тижні раніше, ніж на півночі. Відповідно і досягання ранніх овочів і фруктів в південних регіонах відбувається значно раніше, ніж на півночі. Це стало основою значної диференціації відповідно і рослинного світу, який за кількістю видів та їх унікальністю поступається лише Карпатам. Ліси Поділля також характеризуються різноманітністю видового складу і мають значні регіональні відміни.

Існує 269 природоохоронних зон і об'єктів: 198 пам'яток природи (4 державного значення), ботанічний сад у м. Кам'янець-Подільському, 24 парки, яким присвоєно статус пам'яток природи/паркового мистецтва (у тому числі 8-державного значення), 7 природних заповідників, 39 заказників (з них 15-державні) та одна пам'ятка ЮНЕСКО.

Крім природних багатств, Хмельниччина славиться значною кількістю історико-культурних пам'яток. Загальна кількість пам'яток археології, історії, архітектури, містобудування і монументального мистецтва у Хмельницькій області складає 2015 одиниць. На державному обліку перебуває 387 пам'яток архітектури і містобудування. Визначними туристичними місцями області є Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець», державні історико-культурні заповідники «Товтри» і «Самчики». Також існують цікаві історичні об'єкти (у населених пунктах: Сутківці, Антоніни, Губин, Ізяслав, Гриців, Зіньків, Старокостянтинів, Пилява, Жванчик, Сатанів, Іванківці та ін.) [6].

Черговим етапом розвитку туристично-рекреаційної галузі було створення одного з перших в Україні кластеру сільського туризму «Оберіг» у селищі Гриців Шепетівського району Хмельницької області. Пізніше було створено ще ряд таких кластерів.

На сьогоднішній день в регіоні активно працюють такі кластери: «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський), «Кам'янецький дивокрай» (с. Колибаївка, Кам'янець-Подільський район), «Оберіг» (смт Гриців, Шепетівський район); кластер сільського туризму «Мальовнича Бережанщина» (Бережанський район, Тернопільська область); кластерне утворення «Подільська гільдія ремісників» (м. Кам'янець-Подільський).

Кожний із цих кластерів ставить перед собою певну мету. Наприклад, кластер «Оберіг» активно популяризує не тільки в

Україні, але і далеко за її межами переваги сільського способу життя та красу природи Північного Поділля. До його складу входить понад 20 агроосель. Всі вони мають різну категорію класності, тобто можуть надати послуги різного рівня комфортності і відповідно до вимог відпочиваючих. Крім того, в структуру кластеру входять садиби, які надають інші послуги (транспорту, риболовлі, екскурсійного обслуговування, харчування та ін.). Також кластер активно співпрацює з Вищим художнім училищем, що знаходиться в селищі і виготовляє сувеніри для туристів. Така модель є дієвою говорить той факт, що тут постійно відпочивають туристи не тільки з різних регіонів України, але і Німеччини, Нідерландів, США [6].

У той же час «Подільська гільдія ремісників» займається реконструкцією середньовіччя. Вони досить успішно працюють і поступово розширюють сфери свого впливу.

Враховуючи те, що на території Меджибізької фортеці постійно проводяться історико-культурні фестивалі всеукраїнського та міжнародного рівнів, тут завжди бракує житла. Тому слід очікувати найближчим часом швидкий розвиток сільського туризму [2].

Перспективним було б створення туристичного кластера «Медобори–Сатанів». До його складу могли б увійти Державний курорт «Сатанів», природний заповідник «Медобори», а також екскурсійні об'єкти селища Сатанів та його околиць.

Найбільш потужним туристичним кластером все ж має бути модернізований туристичний кластер «Кам'янець на Поділлі». На сьогоднішній день лише Кам'янець-Подільська фортеця офіційно приймає щорічно понад 200 тисяч іноземних і внутрішніх туристів.

На сьогоднішній день на території міста Кам'янець-Подільський та району, практично відособлено ефективно діють три туристичні кластери – «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський), «Кам'янецький дивокрай» (с. Колибаївка, Кам'янець-Подільський район), «Подільська гільдія ремісників» (м. Кам'янець-Подільський). Крім того, в місті та його околицях функціонує мережа готелів, кемпінгів, баз відпочинку, кафе та ресторанів, які також не становлять єдиного цілого [6].

Також кластер має активно співпрацювати з базами відпочинку, що розташовані на березі Дністровського водосховища. Вони мають змогу надати туристам можливість відпочити в

екологічно чистій місцевості на території НПП «Подільські Товтри». Науковцями цього парку розроблено більше десятка екскурсійних маршрутів, у тому числі вузькоспеціалізованих.

У майбутньому цей кластер стане ядром створення потужного міжобласного туристичного кластера. Сюди можуть бути включені спелеологічний комплекс, що розташований на території Борщівського району Тернопільської області та туристичний комплекс м. Хотин Чернівецької області, основою якого є Хотинська фортеця. Крім того в радіусі 30-40 км знаходяться залишки фортець XIV–XVII століть, які також будуть включені у туристичні маршрути.

Нині в інших частинах Поділля передумови для створення туристичних кластерів мінімальні. Але можна стверджувати, що в найближчі 2-3 роки такі умови виникнуть у багатьох частинах краю.

Отже, Хмельниччина є одним із перспективних туристичних регіонів України. Хмельницька область має значний туристичний потенціал, однак цей потенціал у туристичних цілях на території області використовується не зовсім ефективно. Розвиток інфраструктури потребує значних інвестицій з боку держави і від приватних підприємців. Пріоритетними та перспективними напрямками промоції туристичного продукту для Хмельниччини є подієвий і фестивальний туризм, що може також стати візитною карткою області, спираючись на досвід Кам'янця-Подільського. Розвиваючи ці два напрями в комплексі, можна уникнути проблеми сезонності туризму в регіоні та, в свою чергу, відчутно збільшити туристичні прибуття протягом усього року.

Список використаних джерел та літератури:

1. Крайник О. Туристичний кластер регіону як форма соціального діалогу: управлінський аспект [Електронний ресурс] / О. Крайник. – Режим доступу: www.old.niss.gov.ua.
2. Требух А. А. Туристичний кластер як форма посилення конкурентних переваг регіону / А. А. Требух, Н. Б. Бандура // Науковий вісник НДТУ України. – 2010 р. – С. 265-270.
3. Гонтаржевська Л. І. Ринок туристичних послуг в Україні : навч. посіб. / Л. І. Гонтаржевська. – Донецьк : Східний вид. дім, 2008. – 180 с.

4. Портер М. Е. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран / М. Е. Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – С. 105.

5. Портер М. Конкуренция / М. Портер. – М.: Вильямс, 2002. – 495 с.

6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36382.pdf>.

О. В. Степанова,
вчитель історії
(м. Хмельницький)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОЕКТУ «ІНТЕРАКТИВНА КУЛЬТУРНО-ТУРИСТИЧНА МАПА ХМЕЛЬНИЧЧИНИ»)

У вересні 2017 року в Україні розпочав свою роботу міжнародний освітній проект «Історія моєї громади: минуле для спільного майбутнього». У межах цього проекту відбувся конкурс історичних досліджень серед учнів з країн Східного партнерства: Білорусі, Молдови, Грузії та України. Ідея цього проекту заснована на досвіді міжнародної мережі історичних конкурсів EUSTORY, що проводить історичні конкурси серед молоді у 25 країнах Європи. Вперше такий конкурс відбувся у 1973 році за ініціативи президента ФРН Густава Хайнемана та громадського діяча із Гамбурга – Курта Кьорбера. Вони вірили, що у такий спосіб допоможуть молоді переосмислити травматичне минуле Німеччини. Представництво Асоціації Німецьких Народних Університетів в Україні (DVV International Ukraine) у партнерстві з Фондом Кьорбера (Гамбург) та у співпраці з Всеукраїнською асоціацією викладачів історії «Нова Доба», міжнародною мережею історичних конкурсів «EUSTORY», за підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки

Німеччина, оголосили у січні 2018 року конкурс історичних дослідницьких проектів для молоді.

На думку організаторів конкурсу, проведення досліджень на тему місцевої історії, збереження об'єктів культурної спадщини, організація роботи місцевих музеїв, популяризація історичної минушини, проведення мистецьких фестивалів – усе це не лише сприяє формуванню національної чи локальної ідентичності, а й може дати поштовх розвитку місцевих громад. Саме громада, її минуле, її ідентичність стають сьогодні визначальними, особливо у світлі процесів децентралізації. Саме тому темою конкурсу організатори обрали тему: «Історія моєї громади: Минуле для спільного майбутнього». Конкурс мав на меті привернути увагу до місцевої історії та допомогти молодим людям краще зрозуміти методи історичного дослідження. Завданням конкурсу стало залучення молоді до історико-пошукової роботи, спрямованої на дослідження локальних історичних пам'яток, подій, постатей [1]. У вересні 2017 р. учитель історії гімназії № 2 м. Хмельницького зі статусом «Асоційована школа ЮНЕСКО» та керівник учнівського проекту «Волонтерська турбота про духовні скарби Хмельниччини», реалізованого у 2012 році [2], я пройшла конкурсний відбір та увійшла до складу команди з 51 тьюторів, яких відібрали з різних областей України для реалізації даної освітньої програми. Тьютори – це наставники, які організовують роботу команд, та керують дослідницькими проектами учнів.

Тьютори повинні вміти:

- а) використовувати проектний метод дослідження у партнерстві з дітьми;
- б) мати навички задавання правильних питань до об'єктів минулого;
- в) мати оглядові знання із брендування минулого/ популяризації минулого;
- г) мати оглядові знання із пам'яткоохоронної роботи;
- д) вміти презентувати свої дослідження для різних цільових аудиторій [1].

Головний фокус тьюторства полягає в тому, щоб зробити програму засобом, а не метою освіти. Допомогти дитині самій знайти й опанувати необхідні знання. Довірити пульт управління своїм

навчанням і своїм життям. Тьютор слідує за інтересом дитини і допомагає сформулювати та задовольнити дитячу цікавість до світу [3].

У межах проекту 24–25 листопада 2017 року у Києві для тьюторів було проведено воркшопи. Надзвичайно цінними під час воркшопів були практичні поради щодо методики організації дослідницької проектної роботи з учнями від координаторів проекту Андрія Ферта, українського педагога, громадського діяча, кандидата педагогічних наук та члена правління Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» Петра Кендзьора. Досвідом щодо питань капіталізації історії поділилася з тьюторами завідувач кафедри музеєзнавства та пам'яткознавства у *Харківській державній академії культури (ХДАК)* Олена Жукова. Досвідом щодо організації та реалізації проекту «Тустань: коли пам'ятка стає брандом і що ми для цього зробили» поділився директор державного історико-культурного заповідника «Тустань» (с. Урич Сколівського району Львівської області), директор фестивалю «Тустань» Василь Рожко. Дала практичні поради та поділилася ідеями щодо організації проектів поетаса та керівник проектів «Літературний центр імені Агнона» та «Art Dvir Buchach» Мар'яна Максимак з Бучача.

Таким чином, пройшовши початковий навчальний семінар як тьютор, я отримала завдання заохотити молодь віком 14–18 років до роботи з історико-культурною спадщиною місцевої громади, організувати роботу команди у своєму регіоні та керувати дослідницьким проектом учнів. Повернувшись з воркшопів, я поділилася ідеями цієї освітньої програми із старшокласниками гімназії № 2 м. Хмельницького та запропонувала їм долучитися до проекту й обрати тему для дослідження. Дуже швидко у нас сформувалася команда з десяти старшокласників учнів 9–11 класів.

Учні, учасники проекту визначили, що Хмельниччина – це край унікальної, самобутньої культури, яка є ще у багатьох аспектах нерозкритою, малодослідженою та іноді навіть невідомою. Загальна кількість пам'яток археології, історії, архітектури, містобудування і монументального мистецтва у Хмельницькій області складає 2015 одиниць. На державному обліку перебуває 387 пам'яток архітектури і містобудування [4, с. 203]. Туристичний потенціал

Хмельниччини включає мальовничу природу (річка Дністер, Товтри, ліси та озера на півночі області), мінеральні води (води «Нафтуся», води Миргородського типу та радонові), історичну й архітектурну спадщину (м. Кам'янець-Подільський, селище Меджибіж, с. Самчики), санаторії для медичного лікування і відновлення здоров'я. На Хмельниччині існує 269 природоохоронних зон і об'єктів: 198 пам'яток природи (4 державного значення), ботанічний сад у м. Кам'янці-Подільському, 24 парки, яким присвоєно статус пам'яток природи паркового мистецтва (у тому числі 8 – державного значення), 7 природних заповідників, 39 заказників (із них 15 – державні) та одна пам'ятка ЮНЕСКО. Визначними туристичними місцями області є: Національний природний парк «Подільські Товтри», Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець», державні історико-культурні заповідники «Товтри» і «Самчики». Також існують цікаві історичні об'єкти (у населених пунктах Сутківці, Антоніни, Губин, Ізяслав, Гриців, Зіньків, Старокостянтинів, Пилява, Жванчик, Сатанів, Іванківці тощо), ряд санаторно-курортних закладів і центрів відновлення здоров'я на базі мінеральних вод [4, с. 207].

Має свій туристичний потенціал і місто Хмельницький, яке, на жаль, вже більше двох десятиріч для гостей асоціюється, у переважній більшості, лише як місто із потужним речовим ринком. Тоді як сьогодні у місті існує багато привабливих для туристів об'єктів: від культурно-історичних до розважальних. Зокрема, це унікальний фотомузей, неповторні ігрові комплекси з металевих монументально-просторових скульптур Миколи Мазура для дозвілля з дітьми; унікальні пам'ятники, мурали, креативні локації для молоді, квест-кімнати, Аквапарк та багато іншого. У нашому місті є й унікальні музеї, і унікальні театри і звичайно ж унікальні сучасні молоді люди, які творять історію сьогодні, зокрема активісти ГО «Сучасна Україна», завдяки яким Хмельницький став єдиним містом в Україні, яке ми можемо оглянути з висоти пташиного польоту завдяки проекту «3D-путівник по Проскурову» та «Небесний Проскурів» [5].

Аналізуючи ці факти, учні з'ясували, що станом на січень 2018 року відсутній єдиний Інтернет-ресурс, на якому можна познайомитися з пам'ятками міста та області, тому вирішили своє

дослідження оформити за допомогою веб-сайту «Інтерактивна культурно-туристична мапа Хмельниччини».

Веб-сайт – це публікація інформації або результатів досліджень, яка дає можливість спілкуватися з широкою аудиторією (в межах країни або всього світу за допомогою мережі Інтернет), збирати інформацію з різних регіонів [6, 3].

Учнівські веб-сайти, як зазначено в програмі «Intel® Навчання для майбутнього», можна використовувати: як інформаційні ресурси для інших учнів; для встановлення зв'язку з іншими учнями у світі; як засіб пошуку партнерів для здійснення завдань проекту; для демонстрації процесу навчання, який включає вивчення матеріалів з мультимедійної енциклопедії, довідкової бібліотеки, Інтернету та інших джерел; для опублікування оглядів і анкетних опитувань; для подання учнівських творів (віршів, оповідань, наукових робіт і т. ін.); для висвітлення результатів проекту тощо [6, с. 6].

Актуальність даної теми пов'язана з тим, що різноманітна і неформальна краєзнавча діяльність, яка супроводжується використанням сучасних інформаційних технологій, може перетворити рутинний навчально-виховний процес на творчу пізнавально-пошукову роботу, яка супроводжується цікавими екскурсіями, зустрічами, подорожами.

Туризм у сучасному світі є: дієвим сектором індустрії дозвілля і розваг; засобом використання вільного часу та проведення змістовного дозвілля; навчальними методами і способом залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини. Процес взаємодії туризму і навчальних закладів останнім часом набуває ширшого значення для місцевої громади, бо це дозволяє вирішити декілька важливих завдань: виконати навчально-просвітницьку і виховну функцію; забезпечити дозвіллєві та рекреаційні потреби населення; сприяти розвитку туристичного бізнесу і залученню інвестицій у розвиток регіону тощо.

На сьогодні існує значна кількість різних видів туризму: екскурсійний, культурний, історичний, етнографічний, паломницький та релігійний, сільський, зелений, водний, агротуризм, екотуризм тощо. За територіальним принципом або видом використання засобів пересування розрізняють: закордонний, міський, сільський, пішохідний, велосипедний, екстремальний (у т. ч. і автостопом)

туризм. Сфери співпраці і розвитку туристичних послуг дуже широкі і можуть базуватись саме на розвинутій краєзнавчій функції. Проникнення індустрії туризму в діяльність навчальних закладів може відбуватись у таких напрямках:

1) створення і розробка різноманітних туристичних маршрутів, у т. ч. й інтерактивних, що ґрунтуються на краєзнавчих ресурсах;

2) формування різноманітних електронних баз даних про цікаві та унікальні туристичні об'єкти регіону, туристичну інфраструктуру регіону (готелі, транспорт, розважальні заклади, музеї тощо);

3) збір матеріалів про визначних особистостей регіону, запис спогадів місцевих жителів;

4) підготовка літописів про розвиток регіону;

5) накопичення та збір експозицій для формування музеїв у селі, в місті, музейних кімнат у школах, у т. ч. створення віртуальних музеїв;

6) створення різноманітних фотогалерей, віртуальних турів по експозиціях місцевих музеїв та цікавих місць тощо;

7) організація онлайн-дискусій та груп у соціальних мережах щодо обговорення історії краю, розвитку різних видів туризму, блогів та сайтів, що представляють туристичну привабливість регіону тощо;

8) співпраця з туристичними фірмами щодо ініціювання нових туристичних маршрутів та допомога екскурсоводам у змістовному наповненні екскурсій;

9) популяризація зеленого туризму як виду відпочинку, сприяння самоорганізації сільських садиб як можливість додаткового заробітку для сільського населення;

10) надання доступу до Інтернету туристам. Цей перелік можна ще довго продовжувати [6, с. 6].

Серед цього переліку методів популяризації туристичної привабливості Хмельниччини учасники історичного дослідницького проекту «Інтерактивна культурно-туристична мапа Хмельниччини», крім створення сайту, обрали ще розробку туристичних маршрутів містом та областю, короткий опис маршрутів дослідники помістили на сайті проекту: <https://turistmapa.com.ua/index.php>.

Таким чином, за допомогою Інтернет-ресурсу «Інтерактивна культурно-туристична мапа Хмельниччини», учасники проекту показали всю туристичну привабливість міста Хмельницького та Хмельницької області в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія моєї громади (конкурс історичних досліджень у Білорусі, Грузії, Молдові та Україні) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dvv-international.org.ua/uk/ukrajina/proekti/2017/2017-3/#c15718>.
2. Проект «Волонтерська турбота про духовні скарби Хмельниччини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volonter-turbota.blogspot.com/2011/06/2_29.html.
3. Тьютор – новий персонаж [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://homeschool.alinatuz.in.ua/tutor/>.
4. Туристичні ресурси історичного Поділля // Панкова Є. Е. Туристичне краєзнавство. – Київ, 2003.
5. «Небесний проскурів»: відтепер над Хмельницьким можна політати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.0382.ua/news/1934406/nebesnij-proskuriv-vidteper-nad-hmelnickim-mozna-politati>.
6. Intel ®. Навчання для майбутнього. – Київ : Вид. група BHV, 2004.

А. М. Трембіцький,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
(м. Хмельницький)

ІСТОРИЧНІ ОПИСИ ПОСЕЛЕНЬ КРАЮ – СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА (З ДОСВІДУ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ЗАКАРПАТСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ)

У статті розкрито досвід роботи Закарпатського краєзнавчого музею по створенню ґрунтовних історико-краєзнавчих та історико-топонімічних описів поселень краю, що є досить цінним для створення правдивої і повноцінної багатотомної незадеїдеологізованої історії сіл, містечок і міст України.

Ключові слова: історія, топоніміка, село, Закарпаття, Поділля, Україна.

Обличчям кожного краю є його історико-культурна спадщина: пам'ятки історії, архітектури, культури. А також вигляд сіл, містечок і міст, чистота, благоустрій і озеленення тощо. Народ, який себе шанує, дуже відповідально ставиться до збереження власної культурної та історичної спадщини, особливо до тих пам'яток, які є візитними картками населених пунктів. У 1991 р. почався розвиток українського краєзнавства доби незалежності, час деполітизації, деїдеологізації історичного краєзнавства, утвердження української історіографії, перегляду фальсифікацій, які донедавна подавались як єдино правильна й непохитна канва історичного процесу [1, с. 163]. 90-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст. стали одним із найзначніших «етапів розвитку краєзнавства доби незалежності, вивчення невідомих і замовчуваних сторінок історії краю» саме з позиції української історіографії [1, с. 164].

Сьогодні вистачає законів, указів, постанов та інших нормативно-правових актів, які покликані забезпечити належну охорону, збереження і використання пам'яток історії і культури. Проте, на жаль, всі ці важливі рішення здебільшого залишаються на папері, практичного застосування вони майже не знаходять, а якщо в

цьому плані щось і робиться, то часто-густо по-дилетантськи, без залучення спеціалістів [2, с. 3].

Історія українських сіл, міст і містечок, у т. ч. й подільських, у яких різностильова архітектура поєднується з чудовим природним українським ландшафтом, не залишається без уваги сучасних українських краєзнавців та істориків. Однак робота по створенню сучасних найбільш повних історико-краєзнавчих та історико-топонімічних описів населених пунктів ведеться ще досить недостатньо. Тому, на нашу думку, для українських істориків та краєзнавців, зокрема й подільських, дуже цінним є досвід дослідників-краєзнавців І. Ороса [3], І. Юричка [4], О. Бугір [5] щодо схеми опису та розкриття історії і топоніміки поселень Закарпаття (*основні напрямки складання описів виділенні жирним шрифтом – авт.*).

Так, закарпатські краєзнавці під керівництвом науковців Закарпатського краєзнавчого музею в своїх описах сіл, містечок і міст спочатку подають **загальну характеристику поселення** (*фізико-географічні особливості*). Наприклад, село Рокосово – один із найбільших населених пунктів Хустського р-ну Закарпатської обл., що знаходиться на південному заході району, поблизу автомагістралі Ужгород-Рахів та залізниці Чоп-Великий Бичків, за 10 км від райцентру. Південна і центральна частини села розташовані на низовині, північна, східна і західна по берегах гірських потічків. Через село протікає річка Сільський потік, яка в центральній частині села взята в кам'яні і бетонні береги, через неї до осель побудовані декілька десятків мостів. Село простягнулося з півночі на південь та зі сходу на захід на 4 км. У селі 27 вулиць, більшість з яких – вздовж гірських потоків. З пташиного польоту село нагадує велетенський літак [3, с. 208].

Потім висвітлюють **історію соціально-культурної інфраструктури поселення** (*освіта, школа, дитячий садок, культурне життя, бібліотека, відділення банку, медицина, аптека, зв'язок, торгівля, пожежна охорона та ін.*). Так, у селі Рокосово нараховується понад 1400 дворогосподарств з населенням понад 5100 осіб. Сільській раді підпорядковане село Вертеп, в якому 230 дворів, де проживає понад 700 осіб. Село забудоване новими сучасними, гарними будинками, в 2000-2001 рр. газифіковане.

В інфраструктуру села входять: будинок сільської ради; Свято-Вознесенська православна церква; греко-католицька церква в стадії спорудження; сучасна загальноосвітня школа I-III ст. на 700 місць побудована в 1974 р.; три дитячі садки; будинок культури; дві бібліотеки; дільнична амбулаторія; відділення зв'язку і ощадбанку; аптека, пекарня, діючий кар'єр; малі підприємства по видобутку та виготовленню блоків з туфу; залізнична станція «Рокосово»; державні та приватні торгові точки [3, с. 208-209].

Значну увагу приділяють **географічно-геологічному опису поселення**. Зокрема зазначають, що з півночі, сходу і заходу Рокосово оточують вкриті лісом гори – південні відроги Ужгородсько-Хустського вулканічного хребта. Найвища вершина – гора Товста висотою 819 метрів, біля підніжжя якої встановлена хустська телевізійна вежа. На південь від села розташовані найкращі рівнинні родючі землі Притисянської долини. Землі села на заході межують із землями сіл Широке та Велика Копаня Виноградівського р-ну, на півночі – із селами Великий Раковець та Малий Раковець Іршавського р-ну, на сході знаходиться м. Хуст, на півдні – с. Крива Хустського р-ну. Рокосівський кадастр має понад 2,5 тис. га земель. Поблизу села багато родовищ корисних копалин, особливо будівельних матеріалів. З середини XIX ст. розпочато видобуток андезитів та базальтів, відкриті великі поклади будівельного туфу, з якого ріжуть великі будівельні блоки. Більшість сучасних будинків в навколишніх селах зведені саме з рокосівських туфів. На базі Рокосівського кар'єру в радянські часи діяли об'єднання «Закарпатнерудпром», щебеневий та бітумний заводи, комбінат «Закарпатзалізпром». На сьогодні обсяги виробництва скоротилися більше ніж у 10 разів, він працює періодично [3, с. 209]. Поблизу Рокосово в середині XIX ст. підприємець із Хуста Верт Хаймер відкрив один із найбільших на Закарпатті андезито-базальтовий кар'єр. У минулому всі роботи проводились вручну, камінь молотами товкли на щибінь і на тачках везли до залізниці, по якій його відправляли у різні кінці Австро-Угорщини. Робота була надзвичайно важка, але давала стабільний заробіток робітникам кар'єру. Поблизу села наприкінці XIX ст. була прокладена залізнична колія. Будівництво залізниці та мостів потребувало багато каменю та шпал, заготівля яких велася в лісах поблизу Рокосово [3, с. 217].

Описуючи **історію села**, краєзнавці відзначають, що Рокосово – одне з найдавніших поселень на Закарпатті. На його території знайдені поселення раннього палеоліту (100-30 тис. р. до н.е.) та епохи бронзи (ХІ–ІХ ст. до н.е.). Перша письмова згадка про нинішнє село датується в історичних документах 1300 р. Старожили села розповідають, що Рокосово спочатку знаходилося на високих пагорбах, на землях нинішнього кар'єру. На час виникнення села Тиса протікала попід цими пагорбами, а пізніше, внаслідок великих паводків, змінила русло на нове, по якому протікає й сьогодні [3, с. 209-210]. В селі збереглися старі громадські будівлі: будинок старої пошти і колишня єврейська синагога ХІХ ст., перебудована пізніше під магазин та пекарню; будинок школи 1903 р.

У **легендах й оповідах, розкриваючи історію (витоки) походження назви села**, дослідники стверджують, що назва села походить від імені першого поселенця в цій місцевості, якого звали Рокос. Він побудував житло на березі невеликого озера Ово, тому цю місцевість стали називати «Рокос Ово». Інша версія полягає в тому, що село носить назву від слова «рак», яких у цих місцевостях водилось дуже багато. Поблизу Рокосова, за кілька кілометрів на північ, знаходяться села з подібними назвами – Великий та Малий Раковець. За адміністративним поділом село до радянського часу відносилось до Угочанського комітету (Жупа Угоча).

Подаючи **історію церкви і релігійного життя поселення**, краєзнавці з посиланням на «Додатки к истории Русинов и руських церквей в Жупи Угоча. Частина друга», вказують, що в 1374 р. у Рокосові була відкрита парохія і дерев'яна церква. Це найдавніша з парохій в населених пунктах між Хустом і Севлюшем [3, с. 210]. Сьогодні окрасою села є велична Свято-Вознесенська церква 1825 р. На її місці діяла освячена на Михайла Архістратига дерев'яна крита гонтом церква 1574 р. У ній були всі церковні книги, одна наукова і метрикула. Церква мала один телек землі та утримувалася за рахунок парафіян. Сільським парохом був Гавриїл Симилиха. В середині ХVІІІ ст. Рокосово було невеликим селом, в 1751 р. тут проживало 180 осіб дорослого населення, серед них 38 газдів та 8 желярів. Нині діючий, великий, мурований з каменю храм стоїть у центрі села на високому пагорбі. З усіх сторін він обнесений кам'яним муром. Всередині церква надзвичайно красива, висока з надбудованим

пізніше корушем (балконом). Ікони в Іконостасі мають історичну цінність, хоча сама різьба потребує реставрації. В середині церкви у 1847 р. поховано сільського священика Василя Грабаря, про що свідчить мармурова плита з текстом. Історичну цінність мають Євангеліє, срібний церковний набір посуду та старий настінний дерев'яний хрест ХІХ ст. В храмі зберігаються старі церковні книги ХVІІІ–ХІХ ст. На вежі церкви знаходиться дзвіниця з трьома дзвонами, до якої ведуть старі дубові сходи. Великий дзвін носить назву «Михаїл» і має гарний тенорний голос, інші два малі дзвони відлиті у 20-х рр. ХХ ст. в Ужгороді. Два старі дзвони з Рокосово були забрані на потреби війни. З дзвіниці церкви відкривається чудова панорама села, його околиць і Тисянської долини. Біля церкви є невелике старе кладовище, з десятками поховань кінця ХІХ – початку ХХ ст. Збереглося кілька бетонних старих хрестів. З правого боку від храму стоїть будинок старої церковнопарафіяльної школи, в ньому діє недільна церковна школа, де заняття проводить сільський священик, а біля школи є каплиця, в якій моляться учні. Біля церкви встановлені хрести: великий старий бетонний та дерев'яний – на старому церковному кладовищі. Сільським православним парохом є митрофорний протоієрей о. Степан Данило. З 1949 р. більшість жителів села сповідують православ'я, хоча біля 200 мешканців, переважно старшого віку, є греко-католиками. Для задоволення їхніх духовних потреб влада передала стару церковну фару ХІХ ст., яку вони перебудували під церкву [3, с. 214-215].

Розглядаючи **топоніми села, історії назви його частин та околиць**, краєзнавці вказують, що разом із селом виникли й назви місцевостей, як мають цікаву історію виникнення. В цілому старожили пам'ятають великі і старі назви села та його околиць. Дрібніші назви знають лише люди даної місцевості, а на другому кінці села про ці назви люди навіть не чули [3, с. 210]. Дослідники, розкриваючи **мікротопоніміку** поселення, зосереджують увагу на назвах:

● **частин села**, серед яких виділяються: «Плитя» – центральна, стара частина села біля церкви; «Керегидь» – східна частина села має назву від угорського слова «керегедь» («кругла гора»); «Забій» – західна частина села на Забоянському потоці; «Борзош» – частина села поблизу гори з цією назвою; «Теметівська

вулиця» – веде до старого кладовища; «Хитрівня» – стара частина села, назва походить від прізвища вчителя присілкової народної школи, чеха Вацлава Хитрива, якого угорці розстріляли; «Черлениця» – назва походить від червоної глини; «Каляниць» – назва частини села в Забої; «Вишній кінець» і «Нижній кінець»; «Диганіць» – частина села у верхньому кінці; «Кувбасовиця» – стара вулиця, назва якої походить від професії майстра, який робив ковбаси; «Телеки» – вулиця поблизу залізничної колії; «Якубцова вулиця» – від імені першого жителя Якубця [3, с. 210-211].

● **околиць села:** «Красное поле» – найбільше, найкраще поле родючої рівнинної землі, називається від того, що земля давала (родила) красні урожаї; «Вовчинці» – околиця, де за переказами вовки заїли сільську худобу; «Фогадово» – назва урочища походить від єврейської родини Фогадов, яка держала приватний готель і корчму; «Церковне поле» – земля належала сільській парохії; «Мито» – місцевість, де був дерев'яний міст, за перехід через який перехожі сплачували мито; «Дяптелек» – заболочена околиця села; «Закут» – урочище Хитрівця; «Кугутівня» – урочище в Забої; «Лацків» – назва походить від імені власника Лацка; «Під кийтою» – земля на межі з Копанськими землями; «Кийта» – молодий ліс в західній частині від села; «Бібряшник» – орна земля біля Красного поля; «Портош» – річковий порт на р. Тиса; «Гашпарка» – велике поле, назва якого походить від імені Гашпар; «Каляниць» – місцевість в Забої, де ростуть старі дуби; «Меддешове» – урочище від імені попереднього власника Меддеша; «Штрека» – залізнична колія поблизу села; «Колгосп» – південна околиця села, де були розміщені правління та комплекси колгоспу «Карпати» [3, с. 212-214].

● **гідронімах** (*місцевих назвах рік, потоків, водних джерел, гір, пагорбів*). Серед них, на думку краєзнавців, досить цікавими є: р. Тиса, що омиває південні землі села; Сільський потік – найбільша річка, що протікає через село з півночі на південь; Ясинський потік – в урочищі Забої; Керегидьський потік – у кінці села Керегидь; Берків потік – від імені жителя села Берко; Вовнова і Беркова криниці; Чургів – джерело, що тече з-під старого бука; Мочар – заболочена місцевість [3, с. 211].

Складаючи історико-топонімічний опис поселення, дослідники звертають увагу й на історію **кладовищ села**,

відзначаючи, що в різних кінцях села є шість кладовищ. Так, старе Мочарне кладовище, закрите в 60-х рр. ХХ ст., знаходиться на рівнині на південній околиці села. На ньому є декілька сучасних пам'ятників. Більшість могил без надгробних хрестів. В східній частині кладовища є Меморіальна братська могила 28 січових стрільців, які полягли на Красному полі у нерівному бою з угорськими завойовниками. В радянський час братська могила була занедбана, в роки незалежності її впорядкували, встановили металеву огорожу та два хрести: більший – дерев'яний, на якому на фоні Українського прапора та Тризуба встановлена таблиця з написом: «В 1939 році вони лягли смертю хоробрих за вільну Україну»; менший – залізний [3, с. 215-216]. На високому пагорбі у західній частині села, в урочищі Забоє, знаходиться діюче Забоянське кладовище, в центрі якого стоїть старий дерев'яний хрест з розп'яттям. Більшість могил у старій частині цвинтаря вже зрівняні із землею. Найбільшим діючим у верхньому кінці села є Диганіцьке кладовище, яке займає велику площу на одному з пагорбів. Воно вже майже повністю заповнене, тому сільська рада виділила землю для нового кладовища, де підготовлено майданчик для спорудження каплиці, встановлений литий залізний хрест на бетонному постаменті. Тут поховано багато відомих людей села: священики, вчителі, дяки, лікарі, майстри, серед них відомий багаторічний староста села Іван Поган, Андрій Васовчик – батько 10 дітей, герой-фронтовик, який підірвав чотири ворожих танки. На кладовищі багато сучасних мармурових пам'ятників. В селі є діюче Керегидьське кладовище; старе закрите в 40-х рр. ХХ ст. єврейське кладовище і старе церковне кладовище, закрите на початку ХХ ст. [3, с. 216].

Краєзнавці висвітлюють у своїх описах **всі давні та нові меморіальні місця, пам'ятки історії, культури і природи поселення**. Так, на території села Рокосова є багато цінних історико-культурних пам'яток, серед них величний меморіал, відкритий до 60-річчя Карпатської України на Красному полі поблизу Хуста, на місці кривавої битви в березні 1939 р. між захисниками незалежної держави – Карпатської України та наступаючими військами хортистської Угорщини. В нерівному бою загинуло кілька сотень січовиків, багато потрапило в полон [3, с. 214]. У Рокосово встановлено кілька придорожніх хрестів: на початку села з боку

Хуста, у верхньому кінці та біля фари. В роки Другої світової війни добровольцями пішли на фронт 102 юнаки, 10 чоловік вступили до лав Чехословацького армійського корпусу. В селі встановлений обеліск 44 односельчанам, які полягли смертю хоробрих. Їхні імена занесені в Книгу пам'яті Закарпатської області [3, с. 217].

До давніх пам'яток історії села дослідники відносять старі млини, кузні, олійниці. Так, чотири водяні млини були побудовані на Сільському потоці, їх називали за іменами власників: церковний млин, млини Нагорняка-Мазимця, Ракушинця (Фрігі), Луканця. Ще два млини – Павяюхів та Міговки працювали на енергії Ясинянського потоку. В чехословацький період староста села В. Нагорняк побудував механічний («машиновий») млин. Неодмінним атрибутом села в минулому були кузні: Йовжійова, Максимцьова, Мацинова, Нагорнякова, в радянський час діяла колгоспна кузня. Родини єврея Струпі володіла олійницею, корчмою і магазином, а єврея Квака (Мойша) – магазином, Василь Нагорняк – корчмою, родини Берила та Берковича – швейними магазинами [3, с. 217-218].

Не забувають дослідники й про **визначних** учених, письменників, господарників, військових, медиків та інших людей, що **народились, проживали, працювали та перебували на території поселення**. Так, до них відноситься уродженець села Рокосово Василь Нагорняк, який працював учителем і директором державної народної школи, довгі роки був старостою села. Під його керівництвом побудовано два млини та кузню, в чехословацький період керував сільською «Кредитною спілкою». Серед відомих людей священики: о. Гавриїл Силимиха, о. Антоній Дем'янович, о. Сотак. Далі краєзнавці подають короткі біографії відомих педагогів, народних цілительниць, усіх найстаріших шанованих людей села, що залишили помітний слід після себе [3, с. 218-221].

Краєзнавці значну увагу приділяють й українському називництву (антропоніміці), дослідуючи та описуючи **найбільш поширені прізвища**. Такими прізвищами у Рокосово є Рак, Поп, Келемен, Когут, Поляк. Крім того, на прикладі села дослідники наглядно простежили процес переселення людей. До середини ХІХ ст. Рокосово було звичайним селом, згодом було відкрито кам'яний кар'єр, велося будівництво залізничної колії, для роботи були потрібні робочі руки. До села почали переселятися з ближніх і дальніх

сіл цілими родинами. Новосели отримували імена тих населених пунктів, з яких прибували. Так, **переселенці** з Білок стали Білецькими, з Букового – Буковецькими, з Довгого – Довжанами, Довжанинами, з Липчі – Липчеями, з Лучок – Лучкаями. Нині ці сім'ї є одними з найбільших у Рокосово [3, с. 221].

Висвітлюючи **народні промисли і ремесла села, майстрів**, дослідники вказують, що із господарських професій найпоширенішими в минулому були професії лісорубів, каменярів та землеробів. З народних промислів найбільшого поширення набуло лозоплетіння, столярство, теслярство, ковальство, ткацтво, вишивка, швейні роботи. Село з давніх часів було одним із центрів лозоплетіння на Закарпатті, цим промислом займалася майже кожна сім'я. У 80-х рр. ХІХ ст. тут була споруджена корзинова фабрика «Кошардяр», на якій працювало десятки робітників [3, с. 221-222].

Характеризуючи **громадське життя в селі**, краєзнавці відзначають, що воно у минулому було активним, цікавим, оскільки тут проживало багато сімей – каменярів, лісорубів, машиністів. Вони відстоювали свої права через робітничі та профспілкові організації, страйкові комітети. Перший страйк відбувся у 1913 р., коли робітники вимагали від правління кар'єру підвищення зарплатні та створення належних умов праці. Жителі села брали участь у голодних походах до Хуста. В Чехословацький період на жителів значний вплив мали осередки Християнського народно-демократичного союзу, комуністичної та аграрної партій. З громадських організацій найпомітніший вплив мав осередок «Просвіти», організатором і керівником якої був вчитель і директор школи Ленчур. Активісти-просвітяни на шкільній сцені організовували молодіжні вечори, діяли драматичний та хоровий колективи, хата-читальня, гурток для вивчення грамоти мешканцями села [3, с. 222].

Дослідники, описуючи **християнські свята, храмове свято і обряди села**, вказують, що в Рокосово велике храмове релігійне свято – Вознесіння Господнє. Далі краєзнавці досить детально описують сценарій старовинного обряду «Рокосівські гуски». Цей народний звичай є своєрідним обрядом сватання, що проводиться не сватами, а женихом та його цимбором (другом). В радянський час він був майже втрачений і забутий, сьогодні записаний і відроджений вчителями місцевої школи за спогадами старожилів села [3, с. 223].

Важливим доповненням описів є внесенням до них відомостей про тих, хто сприяв чи надавав значну **допомогу в збиранні краєзнавчих матеріалів** **надали організації та мешканці села.** Найбільш відомі активісти села створили осередок Спілки краєзнавців. При підготовці описів було використано інформацію, отриману в сільській раді, церкві (в сільського священика та дяка), в загальноосвітній школі, польові матеріали зібрані в меморіальних місцях та на кладовищах села. Значну і цікаву інформацію надали вчителі, сільський парох, сільський голова, мешканці села, сільський землевпорядник [3, с. 224].

Підсумком історико-краєзнавчої пошукової роботи Закарпатського краєзнавчого музею є видання наукових збірників, в яких обов'язково друкуються описи історій поселень краю. Важливо також відзначити, що серед рукописів відомого українського історика і подільського краєзнавця Євфимія Сіцінського віднайдено складену ним, як секретарем Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, пам'ятку щодо історико-статистичного опису поселень краю, яку він наприкінці ХІХ ст. направив в усі парафії Подільської губернії [6]. Вчений, звертаючись до усіх парафіяльних священиків, просив при укладанні описів дотримуватися структури із трьох основних блоків. Враховуючи значення цієї пам'ятки для сучасних дослідників історії поселень України в цілому, і Поділля, зокрема, та з метою введення її в науковий обіг, подаємо її повністю зі збереженням стилю.

В першій частині пам'ятки він пропонував подати: «Історію утворення парафії. З яких поселень складалася і складається парафія. Від чого одержали назви поселення. Більш видатні історичні події, що стосуються поселень. Давнина православ'я. Унія, возз'єднання парафіян із православною Церквою. Достопам'ятні особи між парафіянами (померлі) для церкви і суспільства. Чисельність парафіян, їхня народність і стан. Зміни в народонаселенні парафії: випадки виселення парафіян або відрахування до іншої парафії, прибуття нових поселенців у парафію».

В другій – описати: «Економічний побут населення. Заняття, промисли, ремесла, ярмарки, заводи, врожай хліба або неврожай, посуха, поява шкідливих комах на полях і в садах, пожежі».

У третій – висвітлити: «Релігійно-моральне життя парафіян: які живуть у парафії іновірці, сектанти, розкольники. Поява нових сект і міри проти них. Звертання до православ'я і спокушання. Ретельність парафіян у церкві, богослужінню, говіння, поминання померлих, богомільля й інші справи благочестя. Хресні ходи і суспільні молебні. Випадки значних пожертвувань на користь церкви або на інші добрі справи. Які спостерігаються добрі якості парафіян у побуті. Марновірства, звичаї, медичні обряди, пороки і злочини (злодійство, убивство, конокрадство). Перешкоди до викорінювання марновірств, пороків та ін. Особливі явища і події в парафіяльному житті. Особливі прояви промислу Божого в житті парафіян. Як відбиваються у парафії події загальнодержавні: маніфести про війну і мир, нові закони, що змінюють умови місцевого життя. Місцеві торжества з приводу різних подій та інше» [6, с. 20].

На нашу думку, досвід закарпатських краєзнавців та пам'ятка, складена батьком поділлєзнавства Є. Сіцінським, стали організуючими початками для усіх, кому небайдужа історія своєї малої Батьківщини, щодо створення ними історико-краєзнавчих та історико-топонімічних описів сіл, містечок і міст з урахуванням структури описів, відпрацьованих закарпатськими краєзнавцями та Є. Сіцінським.

Список використаних джерел та літератури:

1. Прокопчук В. С. Періодизація історичного краєзнавства Правобережної України / В. С. Прокопчук // Київська старовина. – 2003. – № 3. – С. 159-164.
2. Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею / [Упоряд.: П. Федака]. – Ужгород : Патент, 2004. – Вип. VI. – 264 с., іл.
3. Орос І. Додатки до історії села Рокосово Хустського району / І. Орос // Наук. зб. Закарпатського краєзн. музею / [Упоряд.: П. Федака]. – Ужгород : Патент, 2004. – Вип. VI. – С. 208-224.
4. Юричка І. Додатки до історії села Тростник Виноградівського району / І. Юричка // Там само. – С. 225-244.
5. Бугір О. Додатки до історії селища Чинадієво Мукачівського району / О. Бугір // Там само. – С. 245-261.

6. Приход // Сіцинський Є. Брацлавський замок. 1896–1928 рр.
Рукопис. Державний архів Хмельницької області, ф. Р-3333, оп. 1,
спр. 10, арк. 20.

Ю. І. Федоров,
директор Гвардійського навчально-виховного комплексу
О. О. Пододименко,
заступник директора з виховної роботи
С. С. Ганджук,
педагог-організатор
(Хмельницький район)

ЕКСКУРСІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний рівень розвитку педагогічної науки забезпечує освітній процес різноманітними засобами, які сприяють досягненню визначеної мети і розв'язанню поставлених завдань. На сьогодні, безперечно, основним із них є створення навчальних підручників та комплексів, в яких зосереджений зміст навчальних предметів, передбачених програмою для відповідних класів, або етапів навчання.

Проте для вирішення сучасних проблем та розвитку освітньої галузі необхідне і впровадження системи роботи з соціалізації особистості.

У процесі соціалізації відбуваються активне засвоєння нових ролей й осмислення їхньої значущості, удосконалюються продуктивні можливості учня як суб'єкта соціокультурної діяльності. Свідомо соціалізуючись, людина активно включається у багатоваріантну систему суспільних відносин. Цей процес відбувається в двох напрямках: шляхом теоретичного залучення учня до соціального досвіду та практичного оволодіння ним.

Важливою формою оволодіння загальнолюдською та національною культурою учнями школи у позаурочний час є екскурсії. Вони мають великі дидактичні переваги над класними заняттями й відзначаються високою педагогічною ефективністю.

Багаторічний досвід організації та проведення екскурсій у школі засвідчує їх величезну роль у навчальному і виховному процесах. На екскурсіях учителі разом із своїми вихованцями мають справу з такими об'єктами, явищами і процесами, які наочно можна побачити тільки на власні очі. Екскурсії в природу, на виробництво, визначними історичними та культурними місцями мають велике значення для виховання в учнів почуття патріотизму: тут у всій повноті розкриваються чарівність та різноманіття рідної України.

Навчання за кордоном і передовий освітній досвід показує, що шкільні екскурсії повинні бути невід'ємною частиною освітнього процесу. Нова українська школа враховує, що сучасна психологія надає перевагу активним та інтерактивним методам навчання.

Слово «екскурсія» походить з латинського «*ex*» (з) і «*cursare*» (вибігти), що означає «вибігти з приміщення». У 17-му сторіччі слово «екскурсія» в англійській (*excursion*), французькій (*excursion*) та італійській (*escursione*) мовах набуло значення «поїздка». Цікаво, що у німецькій мові по сьогоднішній день «екскурсія» перекладається як «*Ausflug*», що складається з двох слів – «*aus*» (з) і «*Flug*» (політ) – «виліт».

Для нас, учителів, екскурсія – це вихід з учнями за межі класних приміщень та відвідування заздалегідь визначеного місця з метою розвитку знань, вмінь та компетентностей, встановлених Державним стандартом освіти України.

У чинній «Інструкції щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю» стверджується, що «екскурсія» – це: «колективне відвідування до 24 годин з вихованцями, учнями, студентами визначних місць з освітньою, навчально-виховною, науковою, пізнавальною чи розважальною метою у складі організованої групи під керівництвом осіб, призначених у порядку, встановленому цією Інструкцією».

Отже, екскурсія є важливою формою ідеологічної роботи серед шкільної молоді. Нині, коли питання раціонального природокористування та охорони природи набули першорядного значення, роль екскурсій у природу ще більше зростає.

Доцільність екскурсій впливає вже із змісту програм шкільних курсів географії та історії й зумовлюються необхідністю викладання цього предмета повною мірою на локальному, тобто

місцевому краєзнавчому матеріалі. У свою чергу, насичення програм ілюстративним місцевим матеріалом можливе лише в результаті проведення екскурсії. Таким чином, екскурсії є одним із основних засобів вивчення рідного краю.

Саме з цією метою нашими вчителями та учнями був розроблений маршрут історико-географічної екскурсії пам'яток рідного села: Фельштинський костел, як пам'ятка архітектури та духовно-релігійний осередок; школа, як соціокультурний центр; пам'ятник жертвам Голокосту під час Другої світової війни; геодезичний центр Дуга Струве.

У групі краєзнавчої діяльності, як однієї з організаційних форм позакласної роботи, найпоширенішими є екскурсії і туристично-краєзнавчі поїздки. Виїзд за межі звичайного оточення дає змогу безпосередньо ознайомитися з природою та діяльністю населення. Це одна з найбільш доступних форм пізнання навколишнього світу.

Збереження історико-культурних традицій народу, знання героїчного минулого – це основа патріотичного виховання учнівської молоді. Зберігаючи пам'ять про трагічні події своєї країни, людина не допустить, щоб історія повторилась. На сучасному етапі маємо виховати у молоді пріоритет загальнолюдських цінностей у духовному розвитку особистості на національному підґрунті, допомогти оволодіти теоретичним характером знань та переконань в усіх галузях науки, моралі, мистецтва, релігії, усвідомлено вибирати свої соціальні переконання.

Виходячи з цього, основна ідея полягає у мотивації громадської активності молодого покоління. Найкращою мотивацією до суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбуття. Саме тому традиційними для нас стали екскурсійні поїздки учнів школи теренами Хмельницької області та різними містами України. Ми відкрили для наших учнів славне козацьке минуле, архітектуру, трагедії голодомору та голокосту, національні та духовні традиції Поділля, влаштовуючи екскурсії до м. Хмельницького, Кам'янець-Подільського, Старокостянтинова, Самчиків, Меджибожа, а також Львова, Києва, Миколаєва через участь учнів у науково-дослідній діяльності з громадянської освіти.

Екскурсії відіграють велику роль у викладанні краєзнавчих знань у школі, забезпечують найвищу форму наочності в навчанні. Вони не тільки сприяють вивченню учнями свого краю і створенню в них запасу загальних уявлень і понять, але й розвивають інтерес до навколишнього середовища, а також до господарської діяльності людей. Екскурсія має великі виховні і розвиваючі можливості. У ході екскурсій учні ознайомлюються з працею робітників на різних ділянках виробництва, вивчають особливості їх спілкування, дістають уявлення про різні професії. Усе це сприяє формуванню в них правильного ставлення до суспільного життя, готовності брати в ньому активну участь. (відвідування музею Л. Глібова у с. Чорний Острів та виробництва «Оболонь-Живчик» у м. Красилові).

Екскурсія надає можливість учням набути досвід поза межами класних та шкільних приміщень. Коли учні виходять за межі класу, вони зустрічаються з реальним світом й мають можливість пов'язати те, що вони вивчають у класі, з навколишньою дійсністю.

Навчання у процесі екскурсії будується, в основному, на сприйнятті об'єктів, що спостерігаються; поясненні їх теоретичної та практичної значущості. Велику роль тут відіграють конкретне й образне мислення, уява учнів. Під час екскурсії найбільш повно реалізуються дидактичні принципи єдності конкретного та абстрактного зв'язку теорії із практикою, навчання з життям,

свідомості та активності. Екскурсія має великі можливості для реалізації міжпредметних зв'язків (біологія, фізика, хімія, географія, література, історія), що сприяє формуванню системних знань учнів, умінь і навичок їх розумової та практичної діяльності (музей науки «Еврика», Хмельницький обласний академічний музично-драматичний театр ім. М. Старицького, Хмельницький академічний обласний театр ляльок).

У процесі екскурсійної роботи стимулюються такі важливі якості особистості, як почуття дружби, взаємовиручки, взаємодопомоги, колективізму. Для розвитку навчальних умінь, комунікативних навичок велике значення має наступне обговорення результатів екскурсії.

Участь в екскурсійній роботі сприяє появі й розвитку пізнавальних інтересів, потребі в постійному підвищенні свого інтелектуального рівня, в безперервному навчанні, що дуже важливо з погляду розв'язання завдань, що стоять перед сучасними навчальними закладами.

Велику роль відіграють екскурсії в екологічному вихованні учнів, виробленні в них бережливого ставлення до природи, використанні природних ресурсів. Екскурсії у музеї, історичні місця, культурні заклади, сприяють формуванню рис, властивих патріоту рідної землі.

Екскурсія сприяє розвитку естетичного світосприймання учнів, здійснює позитивний вплив на формування вольової сфери особистості. У ході екскурсій школярі виробляють нові вміння фіксувати факти спостережень у вигляді малюнків, фотографій, записів тощо.

Участь в екскурсійній роботі сприяє появі і розвитку пізнавальних інтересів, потреби у постійному підвищенні свого інтелектуального рівня, що дуже важливо з огляду на завдання, які стоять сьогодні перед школою.

Оскільки під час екскурсії учні мають можливість взаємодіяти в різних обставинах та формах, вони можуть отримати більш цілісну та інтегровану картину теми, ніж це можливо зробити в обмежених стінах школи. Інтегрований досвід, особливо поєднаний з інтерактивними видами учнівської діяльності, сприяє розвитку компетентностей, необхідних для успіху в 21-му сторіччі.

Під час екскурсії учні мають можливість набути новий досвід і довідатися та засвоїти подробиці навколишнього світу, природи, культури та історії. Вони можуть скористатися інструментами, об'єктами та середовищами, які недоступні в класних приміщеннях.

Перед екскурсією учні хвилюються від очікування, що призводить до підвищеного емоційного стану. Педагогічний досвід доводить, що позитивне хвилювання позитивно впливає на розвиток компетентностей.

Оскільки кінцева мета будь-яких освітніх процесів – це успішна інтеграція особистості в суспільство, всі спроби надати учням можливості скористатися, зрозуміти та усвідомлено діяти в реальному світі нами, учителями, повинні заохочуватися й використовуватися.

У класних приміщеннях є чітко окреслені межі поведінки, структуризовані норми діяльності та передбачувані обставини, обладнання й матеріали. Така передбачуваність створює певний рівень комфорту й дає можливість як учням, так і нам, учителям, зосередитися на навчанні. Натомість під час екскурсії немає такої визначеності. Навпаки, дуже часто навіть коли екскурсії дуже добре заплановані, є велика ймовірність, що може статися щось непередбачуване.

Кожен із нас має свої індивідуальні уподобання та здібності. Коли учитель використовує різноманітні навчальні технології, це надає можливість учням навчатися за своїми особистими стилями навчання, використовуючи свої характерні зорові, слухові, кінестетичні, інтерактивні, художні та творчі здібності.

Використання органів чуття (слух, зір, нюх, дотик і смак) збагачує навчальний досвід і надає можливість засвоїти більший об'єм навчального матеріалу, ніж традиційна форма відтворення почутого та прочитаного. Таке застосування особливо надається для використання поза межами класних приміщень під час добре проведеної шкільної екскурсії.

Давайте, всі разом виходьмо поза межі своїх класних приміщень, поза межі своїх педагогічних зон комфорту, де все керується й контролюється вчителем і даймо нашим дітям можливості проявити себе у справжньому, реальному довколишньому світі.

Д. В. Федчишен,
методист
(м. Хмельницький)

НАЙПОШИРЕНІШІ ВИДИ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

Туризм – це не лише перспективний напрямок економічного розвитку нашої держави, але і потужний засіб виховання молоді. Загалом спортивний туризм включає в себе багато різноманітних видів, як водний, гірський, вело і т. д. На теренах нашої області найбільш поширеним є пішохідний туризм, зокрема у таких напрямках, як змагання з техніки туризму та пішохідних походів.

Змагання з техніки пішохідного туризму (надалі ТПТ) проводяться з метою виявлення найсильніших команд та учасників, підвищення їх технічної та тактичної майстерності, сприяння безпеці спортивних туристських походів і змагань з ТПТ. Основними завданнями змагань з ТПТ є:

- удосконалення спортивної майстерності туристів-спортсменів, виконання спортсменами нормативів та вимог Єдиної спортивної класифікації України з неолімпійських видів спорту на присвоєння спортивних розрядів та звань зі спортивного туризму;

- відпрацювання й удосконалення технічних та тактичних прийомів подолання реальних перешкод у спортивних туристських походах;

- моделювання дій туристів у складних похідних ситуаціях;

- залучення населення до здорового способу життя.

Зазвичай змагання проходять у вигляді одно- або багатоденного таборування, під час якого учасники діляться досвідом та міряються силами на різних дистанціях.

Виходячи з географічних особливостей нашої області, за підтримки Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, щорічно проводяться такі змагання: Кубок Хмельницької області з пішохідного туризму в закритих приміщеннях серед учнівської та студентської молоді «Північ Хмельниччини» (проводяться у Великорешнівському навчально-виховному комплексі Шепетівського району в спортивному залі клубу «Горизонт»);

Відкриті регіональні змагання «Кам'янецькі скелі» (місто Кам'янець-Подільський, яке щороку у березні приймає в себе найсильніші команди як Хмельницької, так і сусідніх областей); Чемпіонат Хмельницької області зі спортивного туризму серед учнівської молоді (найбільші змагання на теренах області, щорічно у них беруть участь понад триста школярів з усієї області, у 2018 році Чемпіонат пройшов у 56-й раз).

Крім великих змагань, які підводять підсумки змагального сезону в Хмельницькій області, проводиться чимало інших першостей з ТПТ, які дають змогу набратися учасникам досвіду.

Наймасовішими з них є Кубок міста Кам'янця-Подільського з пішохідного туризму «Майстер-клас», Першість Хмельницького ОЦТКУМ у закритих приміщеннях, Кубок ТРК «Штурм», Кубок пам'яті Сергія Карпенка у місті Нетішині.

Систематичний підхід до проведення та велика кількість якісних змагань дає молоді в повну силу реалізувати себе в обраному напрямку спортивного туризму. Зокрема, якісним показником результативності роботи в області є те, що у 2018 році учнівська збірна Хмельниччини стала Чемпіоном України у змаганнях з техніки пішохідного туризму.

Іншим надзвичайно популярним напрямком дитячо-юнацького туризму в області є пішохідні походи.

Походи можуть бути різними, від одностайних краєзнавчих до ступеневих та складних спортивних категорійних походів, які тривають декілька тижнів.

Хмельницька область надзвичайно багата в плані краєзнавчих об'єктів. У нас в області майже півсотні природоохоронних територій з унікальними геологічними, ландшафтними та ботанічними експозиціями.

Все це різноманіття створює широкі можливості для побудови краєзнавчих пішохідних маршрутів різної складності.

Щодо спортивних походів, то на базі Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді працює маршрутно-кваліфікаційна комісія закладів освіти, яка надає кваліфіковану допомогу у підготовці документів для проведення походу та побудові маршруту як по території області, так і по Карпатських горах.

Щорічно велика кількість учнівської та студентської молоді області беруть участь у спортивних і краєзнавчих походах. Подорожуючи по нових місцях та випробовуючи свої сили проти стихій, вони розширюють свій кругозір, ростуть повноцінними особистостями, які будуватимуть майбутнє нашої країни.

Г. С. Цимбалюк,
викладач
(м. Хмельницький)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

У сучасних умовах посилення конкуренції та глобалізації бізнесу, особливо важливо для організації туризму забезпечити конкурентоспроможність своїх послуг. Значною мірою вона залежить від якості самих послуг, але такої якості, яка визначається попитом споживачів. У зв'язку з цим виживання туристичних організацій багато в чому залежить від їх реакції на швидкозмінні потреби споживача, постійного впровадження інновацій у процеси проектування нових послуг, їх просування на ринку і реалізації.

Значним внеском у дослідження теоретичних і практичних проблем якості послуг у туристичній індустрії стали праці вчених: О. В. Апілат, В. Ф. Кифяк, І. О. Сидоренко, Т. А. Городні, Н. В. Чорненької, І. М. Школи, В. В. Окрепилова, О. І. Кочерги, Роглева Х. Й., Шаповалова О., Пуцентейло П. Р., В. І. Карсекіна, С. Д. Ільєнкової, В. С. Качанова, В. О. Квартальнова та ін. Серед західних учених подібна проблематика є також актуальною. Вона зустрічається в працях: Дж. Кендемаллі, К. Моук, Б. Спаркс, Б. Предау, Дж. Москадо, Е. Лоуз, М. Мекаві та інших.

Разом із тим, на якість надання туристичних послуг впливає низка чинників, що потребує постійного спостереження й аналізу, тому метою статті є висвітлення методичних підходів до управління якістю послуг, що надаються туристичними підприємствами.

Якість туристичної послуги є одним із найважливіших критеріїв функціонування туристичної організації в умовах насиченого ринку і переважної цінової конкуренції. Поліпшення рівня і якості туристичної послуги визначає темпи науково-технічного прогресу і зростання ефективності в цілому, впливає на посилення економіки, конкурентоспроможність вітчизняних туристичних послуг і рівень життя населення країни. Методів управління якістю та контролю над нею існує чимало, тому їх доцільно об'єднати у такі типи методів [1, с. 145]:

– економічні методи, що забезпечують створення економічних умов, які спонукають колективи підприємств, конструкторських й інших організацій вивчати запити споживачів, створювати, надавати і обслуговувати послугами, що відповідають цим потребам і запитам. До числа економічних методів відносяться правила ціноутворення, умови кредитування, економічні санкції за недотримання вимог стандартів і умов, правила компенсації економічного збитку споживачу за продаж йому неякісної продукту. Проте дані методи тісно пов'язані із зовнішнім середовищем туристичного підприємства, а саме зі змінами, які в ньому відбуваються. Для підприємства важливо оперативно на них реагувати, що дещо ускладнює його роботу;

– методи матеріального стимулювання, що передбачають, з одного боку, заохочення співробітників за створення і надання високоякісної послуги (до таких методів відносять: створення систем преміювання, встановлення надбавок до заробітної плати та ін.), а з іншого боку – збір за заподіяну шкоду від її поганої якості. Але, хоч дані методи і стимулюють прояв ініціативи, реалізується творчий потенціал працівників на основі задоволення матеріальних потреб, проте залишаються незадоволеними багато потреб, що лежать поза сферою матеріального інтересу, що відповідно знижує мотивацію;

– організаційно-розпорядницькі методи, які забезпечують підтримку організованості в роботі та високої дисципліни праці, координацію трудових зусиль працівників шляхом адміністративного спонукання їх до дій, а також контроль за роботою як цілих організацій, так і окремих підрозділів та працівників. Дані методи реалізуються шляхом обов'язкових для виконання директив, наказів, розпоряджень керівників. До організаційно-розпорядницьких методів

управління якістю туристичної послуги можна включити також вимоги нормативної документації. Проблемаю у застосуванні організаційно-розпорядничих методів може бути видання великої кількості розпоряджень, як в усній, так і в письмовій формах, яка послаблює їхній вплив, перетворюючи у формальні акти. Також організаційно-розпорядчі методи управління слід застосовувати з врахуванням вимог економічних методів. Тільки у цьому випадку вони є науково обґрунтованими. Якщо орган управління в своїй діяльності не враховує або недостатньо враховує вимоги економічних законів, то організаційно-розпорядчі методи можуть перетворитися на адміністративні, бюрократичні, волюнтаристські, суб'єктивні методи впливу;

– виховні методи, які впливають на свідомість і настрій учасників трудового процесу, що в свою чергу позитивно впливає на якість роботи працівників та точного виконання спеціальних функцій управління якістю послуг. До них відносяться: моральне заохочення за високу якість послуги, виховання гордості за честь та імідж турфірми й ін. Проте виховні методи мають суттєвий недолік, вони не використовують стимули, що спираються на матеріальні потреби людей, тому існує важкість прогнозування результатів;

– експертні методи, які передбачають вибіркове спостереження – це таке спостереження, при якому досліджується не вся сукупність, а лише окрема її частина, що відібрана випадково з метою характеристики сукупності в цілому. Експертний метод ґрунтується на врахуванні оцінок спеціалістів-експертів. Кількість експертів залежить від точності результатів і коливається в межах 7–20 осіб. Опитування експертів проводиться при одночасній роботі всієї групи експертів або шляхом розсилки експертами анкет і отримання результатів [2]. Однак даний метод слід застосовувати, в основному, в тих випадках, коли неможливо використовувати об'єктивні методи, оскільки недоліками експертних методів є їх суб'єктивність і відповідні цьому можливі похибки результатів експертизи, а також вплив авторитетних членів експертної групи та корпоративних інтересів на думку окремих експертів.

Застосування цих методів не вимагає великих витрат і дає змогу із заданим ступенем точності й вірогідності судити про стан досліджуваних явищ (об'єктів, процесів) у системі якості,

прогнозувати й регулювати проблеми на всіх етапах життєвого циклу послуги й на основі цього виробляти оптимальні управлінські рішення [3, с. 68].

У сукупності вони утворюють ефективну систему методів контролю й управління якістю. З їх допомогою може вирішуватися від 50 до 95% всіх проблем, що перебувають у полі зору туристичних підприємств. Вони можуть застосовуватися в будь-якій послідовності, у будь-якому поєднанні, у різних аналітичних ситуаціях, їх можна розглядати і як цілісну систему, так і окремі інструменти аналізу.

Важливість використання усіх типів методів полягає в тому, що з їх допомогою керуюча система встановлює правила дій і поведінки, обов'язкові для всіх підпорядкованих їй суб'єктів, узгоджує, об'єднує, координує і регулює їхню діяльність, впливає на процес прийняття та реалізації управлінських рішень. Наявність прогресивних методів управління та вміле використання їх є передумовою ефективності та якості надання туристичної послуги.

Список використаних джерел та літератури:

1. Драбаніч А.В. Сучасний стан управління якістю продукції в харчовій промисловості / А.В. Драбаніч, І.О. Коваленко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 11. – С. 143-148.
2. Ісайкіна О. Д. Управління якістю продукції та забезпечення професійного менеджменту [Електронний ресурс] / О. Д. Ісайкіна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2012_19_1/Isaykina.pdf.
3. Демчук Л. В. Статистичне управління якістю продукції / Л. В. Демчук, Р. І. Байцар // Проблеми якості, стандартизації, сертифікації та метрологічного забезпечення : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 18–20 верес. 2013 р.). – Херсон : Гринь Д. С., 2013. – С. 67-69.

В. В. Чайковський,
гуртківець
(м. Хмельницький)

ТУРИСТСЬКІ ПОХОДИ – ШКОЛА ЖИТТЯ

Похід, яке коротке слово і який глибокий його зміст. Для мене – це коло друзів, нові місця, від яких захоплює дух, гітара у нічному лісі біля багаття, каша (смачна і не дуже, але зварена власними руками), неперевершена природа, яка тобі одночасно і домівка, і ліпший друг, і найстрашніший недруг та багато інших речей, які важко передати словами.

Походи вчать нас того, що потрібно бути завжди готовим до несподіванок. Якщо ти далеко від дому і припустився помилки, чи був до чогось не готовий, ти ставиш під загрозу подорож, а в найгірших випадках – життя, не тільки своє, а й друзів, які поруч із тобою. Тому кожен виїзд потребує ретельного планування та кропіткої підготовки. Поступово ми ускладнюємо собі задачі та отримуємо нові життєві уроки. Це дає нам безцінний досвід, з яким ми рухаємось до наступних звершень.

Т. М. Черкасова,
старший викладач
(м. Хмельницький)

МАНДРУВАННЯ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМИ БУДЕННОСТІ ЖИТТЯ

Подорожі завжди приваблювали людей. Завдяки ним життя наповнюється пригодами, цікавими подіями і приємними спогадами. Мандрі нерідко допомагають змінитись і змінити світ навколо себе в кращу сторону [5], тобто сприяють подоланню проблеми буденності життя.

За умов постійної повторюваності дій та схожості обставин звужується потік нової інформації та збіднюється емоційне

забарвлення повсякденності. Існування стає сірим, схематичним, не цікавим. Монотонність рухів, стереотипність поглядів, відсутність нових перспектив створює в душі фон глибокого невдоволення, розчарування життям.

Якщо ж людина не усвідомлює потребу відчутти поезію життя, вона переживає душевний дискомфорт, недиференційоване незадоволення життям, яке іноді сама ні до чого не може віднести. Можливо це якраз та сама ситуація, про яку говорив Шопенгауер, – коли людині нудно. Тобто це такий стан, коли ніби «все є» але «на душі важко». Так можна пояснити і незрозумілі на перший погляд випадки суїцидів і наркотизацій дітей та молоді із «благополучних» сімей з великим матеріальним статком. Справа у тому, що саме в них буває дуже визначена життєва ситуація: майже в усьому схематичність, заданість і, до того ж, легкість подолання перешкод (або їх відсутність). А, як зазначав Віктор Франкл, людині потрібне і певне напруження у житті, що характеризується прагненням до високих цілей та ідеалів [7, с. 259].

Інший клімат, нові люди, невідомі традиції і культура – все це впливає на людину на психофізичному рівні і перезавантажує її світосприйняття, а часто й світогляд. Образ нашого мислення, укорінені звички, деякі риси характеру в процесі подорожей здатні зазнати суттєвих змін і отримати позитивний імпульс до конструктивних перетворень. Важлива користь подорожей для людини полягає в тому, що вона залишає звичне середовище перебування, втрачаючи силу її впливу і набуваючи якості «чистого аркуша» [6].

Спілкування людини з красою природи, будучи для неї важливим джерелом позитивних емоцій, має певний психотерапевтичний ефект. Відомі випадки, коли гострий стрес, важкі хвороби зцілювались красою морських берегів, гір, пустель, інших гарних природних ландшафтів, завдяки включенню психосоматичних механізмів саморегуляції й підтримки тону. Добре відомо, що коли людина втрачає свої сили, вона намагається побути наодинці з красивою природою [1, с. 80].

У процесі відпочинку людина отримує дуже цінний досвід, який розширює кругозір і дарує нові можливості. Ми починаємо мислити по-іншому і впускаємо в себе новий спосіб життя. Коли ви

розслаблені і перебуваєте в незвичних для вас обставинах, поспостерігайте за своїми думками, і ви помітите, що вони течуть зовсім по-іншому. Новими враженнями породжуються зовсім нові переживання [6].

Так, з прадавніх часів усвідомлення багатомірності і водночас крихкості людського буття створювало «пограничну ситуацію», що відкривала невидиме раніше, змушувала гостріше відчувати красу різноманітних явищ, унікальність власного руху у часі і просторі, значимість кожної миті. І якщо «в одну й ту саму річку не можна увійти двічі», якщо «сонце кожен день нове» (Геракліт) і кожна мить заключає у собі відблиск неповторного, то людина не може не захоплюватися безмежністю творчої енергії рушійних сил життя, відмічає розмаїття ситуацій і самоцінність кожної миті [2, с. 129].

Зміна обставин допомагає, повернувшись з «мандрів» додому, подивитись на старі проблеми новим поглядом «новими очима», знайти нові підходи, нові рішення, щось змінити на краще.

У незнайомих ситуаціях мобілізуються сили, відкриваються нові джерела психічної енергії. Відбувається так зване «перезавантаження» життя, психіки.

Однак щоб той досвід, який ви отримали в іншому місці або в іншій країні, гармонійно запровадити в своє повсякденне життя так, щоб відпустка принесла користь і стала свого роду поштовхом до саморозвитку, необхідно відповісти собі на такі питання:

- Хто з тих, кого ви побачили під час відпочинку, вам запам'ятався найбільше? Що саме справило на вас найбільше враження?

- Які думки щодо вашого життя і вашої особистості відвідували вас під час відпочинку? Що ви дізналися про себе, перебуваючи в новому місці? Який життєвий досвід ви отримали?

- Якого роду бажання і наміри у вас з'явилися в іншому місті або країні? Що ви захотіли реалізувати, повернувшись додому?

- Які думки і погляди ви хотіли б зробити складовою частиною вашого способу життя? [6].

Також, коли ви вже повернулися додому, задумайтесь, як ви можете використовувати свій новий досвід або знання у повсякденному житті. За допомогою яких дій та ситуацій ви можете закріпити цей досвід або посилити його ефект. Для цього існує безліч

способів. Причому це не обов'язково повинні бути масштабні заходи. Найчастіше більшість вражень і переживань ми можемо відновити в нашій повсякденності. Якщо ж ми дивимося на них зі звичного ракурсу, то помітити їх практично нереально [6].

Виконавши вищевказане, запишіть ідеї, а потім спробуйте їх реалізувати. Не варто уникати експериментів. Намагайтесь ставитися до даного процесу легко і невимушено. Підживлюйте інтерес до того, що вас приваблювало у відпочинку. Можливо, якась частина того, що ви будете намагатися використовувати, не приживеться або втратить свою актуальність, однак більша частина ідей зможе потрапити прямо в точку і стати частиною вас. Саме вони можуть стати серйозним поштовхом для розвитку і поліпшення якості життя [6].

Мандрювання, зазвичай, підвищує самооцінку, так як показує людині те, на що вона здатна в незручних для неї умовах. Підвищення самооцінки призводить до збільшення впевненості у собі і виникає своєрідний шарм – «цікавинка».

Отже, після подорожі люди здаються більш привабливими. Мандрівники повертаються з відпустки не тільки з гарною засмагою, але і з цікавими історіями. Як показують дослідження, подорожі – це одна з головних тем для розмови на першому побаченні поряд з темою про хобі [4].

Мандрювання «розфарбовує» життя, слугує джерелом нового досвіду, натхнення. Відпочинок «на природі» часто допомагає подолати невротичні та депресивні прояви, які виникли у напружених ситуаціях повсякденності.

В. Покровський писав: «Наша душа, при усвідомленні своєї близькості з красою, пробуджується, оновлюється, оживляється, отримує нову енергію для свого морального буття, відчуває розширення свого життя. (...)». Так, наприклад, краса природи сильно й благотворно впливає на людину: грубість, черствість звільнюють місце м'якості, скромності; нечутливість до природи замінюється співчуттям до неї; непомітно розвивається естетичний смак. Світ стає стрункішим: душа починає бачити дивну гармонію в ньому. Існування людини стає повніше й радісніше: її охоплює почуття світлого задоволення, примирення й радості [1, с. 81].

Але подорожі позитивно впливають не тільки на емоції людини, але і на її здоров'я у цілому. Давайте розглянемо, що відбувається, коли ви міняєте звичне середовище:

1. Коли людина вирушає куди-небудь у відпустку, похід або тривалу подорож, у неї відбувається зміна сценарію життя, за яким вона жила кілька місяців, а то й років.

2. Зміна обставин сприяє зміні ритму життя, робить його динамічним, жвавим, цікавим.

3. Ви заряджаєтеся позитивними емоціями і враженнями. Крім цього, підвищується життєвий тонус. Вам, нарешті, вдається забути про проблеми у справах, які дошкуляли вам і набридали. Подорожі є найкращим відпочинком для мозку.

4. У новому місті або новій країні для вас все незвідане. Ви опиняєтесь у нестандартних ситуаціях, які вимагають від вас «напружити» мозок, щоб видати нестандартні рішення. Завдяки цьому відбувається досить ефективно і корисне тренування мозку. Нарешті, пробуджуються його приховані здібності. Організм починає використовувати ті ресурси, які раніше «спали», це, в свою чергу, призводить до оздоровлення. Під час або після відпочинку і «блукань по світу» у вас раптом з'являються нові ідеї, а головне – змінюється погляд на життя [5].

У сучасному інформаційно-знаковому житті варто порухатись, побачити щось своїми очима. Це допомагає подолати «кліпове мислення», схематичне сприйняття дійсності.

Часто поети і науковці використовують подорожі як інструмент розвитку і невичерпне джерело натхнення [6]. Так, зокрема, Пауло Коельо пише: «Я рано зрозумів, що подорожі для мене – найкращий спосіб навчання» [3].

Учені медичного коледжу Х'юстона стверджують, що мандрівки допомагають людям відчувати себе молодшими. За словами експертів, подорожі в невідомі місця – і чим екзотичніше, тим краще – викликають у мозку процеси, завдяки яким дорослі здатні сприймати світ так, як це роблять діти. Тривалість подорожування не так вже й важлива. Навіть один або два тижні в незвичайному місці допомагають людині «омолодитися».

Крім того, подорожі за кордон розширюють наш світогляд, вони також роблять нас розумнішими і розвивають творчі здібності.

Це відбувається завдяки плануванню й організації мандрівок, продумування ситуацій, які можуть статися з нами у незнайомій місцевості [4].

Пропонуємо ознайомитися з уривком з книги Рамі Блекта «Чарівний ключ до 12 будинків долі», який допоможе відповісти на питання «Навіщо треба подорожувати». «Помічено, що люди, які багато подорожують, більш інтелектуальні, у них ширший кругозір. Короткі подорожі дають нам не прив'язаність. Коли ви подорожуєте, помічаєте, як живуть інші люди, бачите, що скрізь є приблизно одні й ті ж проблеми, таким чином, ви можете по-іншому дивитися на світ і на життя в цілому. Якщо ж ви живете, нікуди не виїжджаючи, коли все, як-то кажуть, під боком, і сходити на ринок в сусідній район – це як на край світу, то в такому випадку розвиватися дуже важко. Подорожі роблять людину легкою, вони вчать її приймати, бачити інші культури, дивитися з іншого боку на світ». Зміна обставин дуже важлива для здоров'я людини. Вона покращує не тільки її емоційний стан, але сприяє тренуванню мозку й оздоровленню організму [5].

Отже, подорожі допомагають подолати стереотипність поглядів, насичують позитивними емоціями, розширюють світогляд, тренують мозок, підвищують самооцінку, заряджають новою енергією, розфарбовують життя у нові кольори, допомагаючи подолати його буденність та отримати нові сили для руху вперед.

Список використаних джерел та літератури:

1. Борейко В. Е. Введение в природоохранную эстетику / В. Е. Борейко. – изд. 3-е, доп. – Киев : Киевс. эколого-культ. центр, 2001. – 200 с.
2. Мартынов В. Ф. Эстетика : учеб. пособ. / В. Ф. Мартынов. – изд. 2-е, стереотип. – Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 336 с.
3. Пауло Коельо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Blog Euorcar Ukraine blog.euorcar.ua/tag/paulo-koelo/
4. NLP – польза путешествий : Ученые медицинского колледжа ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/.../польза-путешествий-ученые...что.../560056097368664>.
5. Польза путешествия: для чего надо путешествовать [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bestlavka.ru>.

6. Путешествия как инструмент развития – конструктор успеха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://constructor.ru>.

7. Франкл В. Воля к смыслу / В. Франкл // Пер. с англ. Д. Гурьева, А. Суворовой. – М. : Апрель-Пресс, Изд. ЭКСМО-Пресс, 2000. – 368 с.

Ю. М. Шкарпета,
учитель української мови та літератури
(м. Хмельницький)

МУЗЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА «СВІТЛИЦЯ» – ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НВК № 10 м. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Постановка проблеми. Збереження духовних цінностей, залучення молоді до вивчення історичної минувшини, її пропаганди та популяризації, викликані об'єктивною соціальною потребою. Значення історико-культурних надбань важливе як для збереження національної гідності, так і для вирішення багатьох проблем сучасності. Зібрані у шкільних музеях пам'ятки матеріальної та духовної культури є частиною національної історико-культурної спадщини. Усе сказане й обумовлює актуальність теми, оскільки особливістю таких музеїв є те, що вони комплектуються, створюють експозиції і використовують їх з освітньою, навчально-виховною й пізнавальною метою, а також з організацією культурного та краєзнавчого руху на місцях.

Проблема створення і роль музеїв шкіл, їх модернізація засобами краєзнавства не знайшла належного висвітлення у науковій літературі. Ніхто до сьогодні системно не займався дослідженням впливу шкільних музеїв Хмельницької області на формування національної самосвідомості молоді та відродження краєзнавчого руху. Досвід практичної роботи музеїв при закладах освіти висвітлюється у газетах і журналах видавництва «Шкільний світ» та в інформаційному бюлетені «Український музей».

Метою даної статті є розширення знань про шкільний музей як про одну з форм активізації навчально-виховного процесу, пропаганди історичної минувшини, патріотичного виховання учнів.

Зразковий музей народознавства «Світлиця» відкрито у 1992 році до річниці Дня Незалежності України з ініціативи вчителів української мови та літератури навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького. Звання «Зразковий музей» присвоєно у 2008 році.

У музеї зібрано багато експонатів для ознайомлення з трудовою діяльністю українського народу, розвитком ремесел, побуту, звичаїв і традицій з різних районів Хмельницької області.

Музей складається з таких напрямів: 1. Хатне начиння. 2. Меблі. 3. Одяг. 4. Оздоблення 5. Ремесла та народні промисли. Господарська діяльність.

З моменту створення база музею поповнюється експонатами. В результаті фольклорних експедицій, співпраці з батьківською радою закладу укладено збірки народних пісень, зібрано легенди, прикмети та повір'я Поділля. Зібрано сценарії проведення позакласних виховних заходів.

У форматі стендів згрупована інформація за розділами: фольклор Поділля; українські народні традиції та обряди.

Станом на 2017 рік музей відвідали близько 1500 осіб. Статус відвідувачів:

- з м. Хмельницького та Хмельницької області: вчителі-предметники, вчителі української мови та літератури, світової літератури, історії – слухачі курсів підвищення кваліфікації при ХОШПО, директори та заступники директорів міста та області; учні та вчителі шкіл міста; керівники гуртків, підпорядкованих Хмельницькому центру туризму та краєзнавства;

- групи з міст: Донецька, Кривого Рогу, Луганська, Львова та ін.;

- учні – переможці обласного та фінального етапів конкурсу знавців української мови імені Петра Яцика;

- пишаємося тим, що гостями «Світлиці» були міжнародні делегації: освітяни з Литви, Франції, Німеччини, США.

Музей народознавства «Світлиця» став центром національного виховання учнів НВК №10 та інших навчальних закладів міста. Тут проводяться уроки народознавства, уроки-конкурси, читальні конференції, диспути, вечорниці на свято Андрія Первозванного, урочисте відкриття конкурсу знавців української мови імені Петра Яцика, Шевченківські читання, зустрічі з поетами Поділля В. Олійником, В. Мачківським, В. Горбатюком, А. Ненцінським, О. Ванжулою, Н. Шмуріковою та ін.

При музеї працюють секції мистецтвознавства, фольклористики, етнології учнівського наукового товариства МАН НВК №10 «До вершин наук». На матеріалах музею представлено до Конкурсу-захисту 13 учнівських наукових робіт, всі автори посіли призові місця. Це такі дослідження, як: «Хліб та вироби з тіста в українській обрядовості», «Декоративно-ужиткове мистецтво Поділля (мистецтво кераміки, гончарства)», «Декоративно-ужиткове мистецтво Поділля (мистецтво вишивки)», «Історико-ретроспективний аналіз розвитку українського малярства з Х–ХVІІІ ст.», «Використання особливостей крою українського національного костюму в сучасному конструюванні одягу», «Образи української міфології у творчості подільських поетес», «Коли збуваються мрії» (творчість подільської письменниці Т. Сис), «Образи української міфології у творчості подільських поетес», «Життя як легенда» (творчий шлях Т. Сис-Бистрицької), «Село Антоніни – родинний маєток графів Потоцьких. Минуле і сучасність», «Квітання як окреме явище української культури», «Мистецтво, народжене вогнем (технологія виготовлення глиняної іграшки)», «Українська народна творчість: дитяча колисанка» («Колихала дитя мати...»).

Щороку поповнюється група учнів-екскурсоводів, які знайомлять гостей з побутом, господарською діяльністю селян Поділля, звичаями і традиціями українського народу.

При музеї працюють гуртки «Українське народознавство», «Літературне краєзнавство» (ХЦТКУМ); шкільний гурток «Мій рідний край».

Список використаних джерел та літератури:

1. Буланый І. Т. Громадські музеї України: історія, досвід, проблеми / І. Т. Буланый, І. Г. Явтушенко. – Київ : Мистецтво, 1989. – 199 с.
2. Гайдукевич Я. Тернопільський обласний краєзнавчий музей: нарис-путівник / Я. Гайдукевич, В. Лавренюк. – Тернопіль, 1998. – 66 с.
3. Гайдукевич Я. М. Музеї Тернопільщини: путівник / Я. М. Гайдукевич, І. Я. Зелена, В. А. Лавренюк. – Львів : Каменяр, 1989. – 127 с.
4. Герета І. П. Етнографічно-меморіальний музей Володимира Гнатюка у Велесневі / І. П. Герета, О. С. Черемшинський. – Львів : Каменяр, 1991. – 95 с.
5. Костюк С. Реалії та перспективи музейництва Тернопілля / С. Костюк // Рада. – 2004. – № 5. – С. 57-58.
7. Прокопчук В. Історичне краєзнавство Правобережної України 30-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ століття: від репресій, занепаду до відродження, розквіту / В. Прокопчук. – Кам'янець-Подільський, 2005. – 68 с.
8. Тронько П. Краєзнавство України: здобутки і проблеми (до ІІІ з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців) / П. Тронько. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2003. – 125 с.
9. Уривалкін О. Історичне краєзнавство : навч. посіб. / О. Уривалкін. – Київ : КНТ, 2006. – 296 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Бардецька Анна Олександрівна – учениця 10-Б класу навчально-виховного комплексу № 10 м. Хмельницького.

Гаврилюк Владислава Миколаївна – учениця 10-Б класу навчально-виховного комплексу № 10 м. Хмельницького.

Ганджук Світлана Степанівна – педагог-організатор Гвардійського навчально-виховного комплексу (Хмельницька обл.).

Гжехулка Олена Василівна – викладач циклової комісії з туристичного обслуговування Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Гуменюк Антоніна Федорівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та управління Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Колесник Наталія Вячеславівна – директор Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (м. Хмельницький).

Коцюк Володимир Дмитрович – кандидат історичних наук, декан гуманітарно-економічного факультету Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Коцюк Наталія Володимирівна – старший викладач циклової комісії з туристичного обслуговування Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Маліновська Галина Олександрівна – викладач циклової комісії з туристичного обслуговування Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Матвєєв Андрій Юрійович – кандидат історичних наук, доцент, голова циклової комісії суспільних дисциплін Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ (м. Хмельницький).

Назарчук Марта Олегівна – студентка групи ТХ-116 Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ (м. Хмельницький).

Нєспляк Віталій Васильович – гуртківець Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (м. Хмельницький).

Низенко Галина Володимирівна – викладач-методист, голова циклової комісії виробництва харчової продукції Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ (м. Хмельницький).

Оліх Галина Іванівна – голова циклової комісії фінансових та облікових дисциплін Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Олійник Ольга Степанівна – кандидат економічних наук, заступник декана економічного факультету з навчально-методичної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Хмельницька обл.)

Пажимський Богдан Олександрович – директор Державного історико-культурного заповідника «Самчики» (с. Самчики Хмельницької області).

Пажимський Олександр Матвійович – старший науковий співробітник Державного історико-культурного заповідника «Самчики» (с. Самчики Хмельницької області).

Парійчук Валерія Володимирівна – студентка групи КТ-22 спеціальності «Туризм» Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Пододименко Олена Олександрівна – заступник директора з виховної роботи Гвардійського навчально-виховного комплексу (Хмельницька обл.).

Рудик Аліна Романівна – учениця 10-Б класу навчально-виховного комплексу № 10 м. Хмельницького.

Степанова Оксана Володимирівна – вчитель історії гімназії № 2 м. Хмельницького, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель (м. Хмельницький).

Трембіцький Анатолій Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, член НТШ і НСКУ, Почесний краєзнавець України (м. Хмельницький).

Федоров Юрій Іванович – директор Гвардійського навчально-виховного комплексу (Хмельницька обл.).

Федчишен Дмитро Вікторович – методист організаційно-масового відділу Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, тренер зі спортивного туризму Хмельницької приватної гімназії «Мої обрії» (м. Хмельницький).

Цимбалюк Ганна Сергіївна – викладач кафедри економіки та управління Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Чайковський Валентин Вікторович – гуртківець Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (м. Хмельницький).

Черкасова Тетяна Михайлівна – старший викладач кафедри психології Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Юхимович Оксана Антонівна – учитель економіки вищої категорії навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького, учитель-методист, Відмінник освіти України.

Шкарпета Юлія Мефодіївна – учитель української мови та літератури, керівник шкільного музею «Світлиця» навчально-виховного комплексу № 10 м. Хмельницького.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи

Збірник наукових праць

Випуск 4

З 76 Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи : зб. наук. пр.
/ гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП,
2018. – Вип. 4. – 142 с.

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела
відповідальність несуть автори. Редакція не завжди поділяє їхні погляди.*

Фото на обкладинці з мережі Internet

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101 А
Тел.: (0382) 63-03-05, 63-70-24
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

Здано в набір 25 вересня 2018 р. Підписано до друку 28 вересня 2018 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.

Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
e-mail: himaup@ukr.net, офіційний сайт: www.maup.km.ua